8

Молодняк

1931
серпень

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр Я52 М75 Інв.№ 87160

~~Автор~~ Молодняк: літ.-мистец.

Назва та громад.-політ. ілюстрований журнал-місячник.

Місце, рік видання Х., 1931.

Кіль-ть стор. 143, [1] с.

-\\- окр. листів

-\\- ілюстрацій 21 іл.

-\\- карт

-\\- схем

Том частина ~~вип.~~ № 8(56) Серпень.

~~Конволют.~~ С. 3-10 - вырвано.

Типогр. ошибка. С. 17-32 повторяются два раза. С. 33-48 - отсутствуют

Примітка: После С. 32 следует С. 49. Текст не нарушен. С. 62-83, С. 129-134 - вырвано. →

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
О. ВОРОБІНА, О. КАРПЕКА, О. КОРНІЙЧУКА, ДАВ. КОПИЦІ, Л. ПЕРВОМАЙСЬКОГО, К. ТУРГАНА, М. ЦИМБАЛА

Серпень
1931
Харків

8
56

Бібліографічний опис цього видання вміщено в «Літопису Українського Друку» «Картковому репертуарі» та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Укрголовліт № 194-жб. Зам. 1979—3.800

ВРНГ УСРР. Укрполіграфоб'єднання. Газетна фабрика ім. В. Блакитного

Вас. Гришко

Роб.-комсомолець ХТЗ

ОДИН З ТАКИХ

1. Пропащий день

Ще на світанку, прокинувшись не по звичці рано, Лук'янець вирішив, що день сьогодні буде «пропащий». На дворі розпустило. Як водиться, на відлигу, в нього «розсудомило» ногу і розщемілась грижа. А завжди, коли починали виявляти себе ці дві пам'ятки колишнього наймитування,—перебита нога й грижа,—Лук'янець робився «сам не свій». Все тоді його дратувало, все було йому за привід до колотнечі. І таки справді виходило так, що ці дні були пропащі.

Отож на сьогоднішній день теж чекала така доля. Не тільки сам Лук'янець, а й Докія, як тільки прокинулась, відчула це...

Тому, що завжди увесь тягар таких днів звалювавсь на неї (а за їхнє подружнє життя з Лук'янцем такі дні траплялися не рідко), вона вже досить добре засвоїла собі всі прикмети їхні. Звичайно, починалося так: ще затемна Лук'янець побудить усіх своїм пискучим кашлем та гучною лайкою й скаргами на погоду. Потім він устане й гукне з печі до неї:

— Докіє, попорай худібку, бо в мене ногу одняло!

Коли Докія не йде швидко виконувати цього наказа, Лук'янець дає волю язикові й заводить сварку. Тоді їй доводиться відповідати й за відлигу, й за перебиту ногу, й за грижу.

Такий «порядок дня» передбачала Докія й сьогодні. Відразу ж, як вона зачула сердите бубоніння чоловікове, що з нього крізь кашель долітали такі слова, як «чортова погода», «клята відлига» й інші до них подібні, вона насторожилась у тривожному чеканні.

Але сьогоднішній «пропащий день» був не такий, як усі попередні...

Як тільки розплющив Лук'янець очі, відразу ж натиснув поглядом на Химку. Вона хапливо вбиралася. Її бадьорість, що так не пасувала до його настрою, зворухнула йому в грудях холодок невдоволення. В одну мить він пригадав учорашній вечір, як пізно повернулась додому Химка, її зухвалу відповідь на його питання—«де була?..» і від цих згадок скипів...

— Чого ти схопилася так рано? Мо' знов куди повієшся?..

Це грізне питання не зробило бажаного впливу на дочку. Вона, заклопотана прибиранням, відповіла не зразу. Вплела останній кісник, тоді обернулась уся до батька і жваво задріботіла:

— А яку же, тату! О! Сьогодні такий день!.. такий день!.. Я до вечора не буду вдома.

Лук'янця наче хто окропом облив. Це вже біс його знає, що таке? Вона

відповідає так,—ніби те, що вона робить, є найкраще й найправильніше світлі діло. І, до того ж, відповіла не комусь там іншому, а йому, своєму батькові..

З властивою йому, під такі дні, гарячковістю, він не довго міркуючи випалив:

— Що-о?.. Не будеш цілий день вдома, га?... То можеш і зовсім не вертатись додому, тягарко!

— Тату,—стала виправдуватись спантеличена Химка,—сьогодні раду вибиратимуть, а я ж комсомолка. Мені й наказа виборцям читати доручено...

Ще довго доводила Химка, як то дуже треба їй іти на збори, та Лук'янець того вже не чув. З мовчазною рішучістю підвівся він з ліжка, натискуючи, при тому, на хвору ногу і сопучи став одягатись. Вид його так і казав: «Я слів даремно не випускаю. Що сказав, то вже так і буде».

Химка зовсім приготувалась іти, але спостерігши такий незламний батьків намір перешкодити їй, завагалася. Принишкла на лаві, дивилась сумно очима у вікно, крізь яке зазирав у хату блідий заплаканий ранок.

Тоді в сутичку встряла Докія. До того вона тихо поралась біля печі, намагаючись бути, навіть, непомітною.

— Чи чуєш, старий,—мовила вона,—не приставай до неї, хай собі йде... Сьогодні, он кажуть і бабів на сход зганятимуть, а молодим то вже така й слава.

Не стерпів Лук'янець, зачувши таке. Не забігав, а затупцював він по хаті.

— Ти!.. ти!..—Замахав руками перед очима Докії.—Ти ще заступаєшся за неї, стара кочерго... За неї? га! Вчиш оце так? Матір'ю звешся, га?..

Докія здивовано дивилась на нього й сполохано кліпала віями. За кожним підвищенням голосу вона чекала від чоловіка штурхана. Проте, Лук'янець тільки стьобав її без перестанку своїм дошкульним «га» і все не вгавав.

— Чи ти ба? «Раду вибирати»!.. Що мені з твоєї ради, га? Або їй, Химці, що з тієї ради? Краще хай би про себе подумала, не дитинка вже. Слава богу дев'ятнадцятий вже стукнув... і заміж би час вийти. А їй в голові все ради та камсамоли... Га?

— Тату,—хотіла була Химка щось пояснити, а потім махнула невиразно рукою і обірвала мову. Що, мовляв, вам пояснювати. Брови їй енергійно здвигнулися і від усієї її постаті повіяло тривожною рішучістю. Це не пройшло мимо Лук'янцевої уваги. Він з чеканням поглянув на неї. «Ці суворі брови,—подумав.—Ще в дитинстві ці брови казали про щось незвичайне в цій дівчині»...

— Ну, кажи, що там?—витиснув з себе з прихованим побоюванням.

— Нічого ви тату не розумієте, от що!..

Сказавши це, Химка накинула хустку на голову й рішуче вийшла, важко пристукнувши за собою дверима...

Докія застигла з горщиком у руці. Очі їй лячно забігали по враженій постаті Лук'янця, що, як став здивований, зачувши доччину відповідь, так і захолов. Здавалось, він напружився увесь, щоб ув одну мить скочити за двері, навздогін за Химкою.

Але, на превеликий подив Докії, Лук'янець навіть не сказав жадного слова. Мовчки сів на ослона. Звісив безпорадно голову на старі висхлі руки і поринув у роздуму.

— «Нічого ви тату не розумієте, от що».

Ці слова одно виринали йому на поверхню збурених думок, роз'ятрюючи біль. «Вона, йому це так сказала, Химка, пронизувало його свідомість. Він ще й досі не отямився, не міг навіть припустити, щоб його дочка, рідна дочка, до того ще й одиниця, яку він плекав і любив над усе, могла сказати такі слова.

Але ж сумніватись нічого... В пам'яті ще стояли всі дрібниці недавньої суперечки з Химкою: і повчальні нотки в її голосі, і той погляд, що ним вона окинула його, проказуючи свої пам'ятні слова. Адже вона тоді на його поглянула так, ніби там стояв не він. її батько, а якийсь хлопчик, що його ще треба на розум наставляти.

І де далі заглиблювався Лук'янець в зміст події, що оце трапилася, де далі усвідомлював її в подробицях, то більше опановувала його гризота. Те, що відбувалося навколо нього, не займало його. Навіть зворушливе ревіння непораної «худібки» за стіною в другій хаті, де за відсутністю теплої повітки розташував її Лук'янець, навіть це ревіння не вразило його хазяйського серця. Полуда заслала йому очі, розум заполонила образа. Власне, то була й не образа, а якийсь незрозумілий біль, що опановував Лук'янця тільки під надзвичайні події. Колись давно таке почуття збудила була дочка заможнього хуторянина, в якого Лук'янець був за наймита. Бувши зеленим парубком, що не знав іще людської брутальности, він по весняному п'яно й радісно покохав її. Наче крадену дорогу річ беріг він своє кохання від людей, а найбільше від неї. Та, проте, вона таки дізналася і регочучись жбурнула йому в лице, як шматок брудного болота, уразливе слово: «каліка».

Трапилось це підчас гулів, у гурті веселої челяді. Всі дівчата підхопили регіт своєї верховодки, всі парубки заіржали на дотеп своєї кралі..., а вкупі з усіма реготав також і сам Лук'янець. Лице йому взялося полум'ям і навіть очі почервоніли, але він сміявся доки всі не втихли, щоб не так помітно була образа. І тільки, як уже всі пішли, залишивши його одного на колоді, він поволі усвідомив, що сталося. Так під владою гризоти висидів він всеньку ніч, безпорадний, зруйнований.

Оце й тепер сидів він такий же немічний, приголомшений образою, як і тієї ночі. Кілька зухвало кинутих дочкою слів, трапили так само влучно, як і слово найдорожчої під весняну юність істоти. Знав старий так, що й викриття потворности парубка, що залицяється, і виявлення власної переваги дочки перед батьком, важать однаково. Дівчина ніколи не покохає потвору-парубка, дочка ніколи не шануватиме дурня-батька. І якже не вдаватися в тугу, коли й Химка, як і та хуторянка колись, одверто й жорстоко обізвала його дурнем—«нічого ви тату не розумієте, от що».

Ця відповідь все ще стояла йому в ушах. Вона чинила йому невимовний біль. Вона підштовхнула його думку до ще розпачливіших висновків. Але водночас вона і породжувала тисячі сумнівів.

Ця відповідь ніяк не пов'язувалась з його звиклим уявленням про дочку. Тому ж вона, ясна й недвозначна, стояла убійчим знаком питання над ним.

«Невже це сказала його Химка?—шарпала його тривога,—ота «Химочка», що її за маленький зріст у селі, як і батька, ніхто не називав повним ім'ям? Ота маленька дівчинка, що раніше так втішно розмовляла з ним про свою скриню, про своє віно?.. Ні! Голос, яким було проказано ці пам'ятні слова, не належав тій Химці.

Лук'янець пригадав усі подробиці доччиної поведінки за останній час, нові риси її вдачі.

«Так вирішував—Химка вже перестала бути «Химочкою». Та й взагалі вона стала якась інша, не схожа, навіть, не тільки на колишню «Химочку», а й на всіх дівчат Глухівки, що з ними товаришувала. І стала інакшою не тоді, коли їй «дев'ятнадцятий минув». То ще було б не біда... А стала з того часу, як повернувся Туманів Савко з міста і вона з ним спізналася... Бо саме ж під його намовою вступила вона, проти батькової волі, в комсомол. А як вступила в комсомол, то стала іншими очима дивитись, і речами іншими говорить. Савко зі своїм комсомолом—ось хто відібрав у нього ту «Химочку», якою він раніш тільки й жив. І от маєш:

«Нічого ви тату не розумієте, от що».

— Ну, хай!..—прохопилося в Лук'янця несвідомо.—Хай і нічого не розумію!.. Так!.. Але ж батько я тобі?.. Га?.. Батько?..

— Що, старий?—озвалась Докія.

«Старий» вставився в неї на мить плямами своїх безбарвних очей, а потім хитав сумно головою.

Все ще не пориваючи зі своїми думками, провадив далі...

— Де такий закон видано, щоб діти батька за дурня мали? Га? Де кажу?

І по павзі, тоном, що унеможливлював будь-які заперечення, додав:

— Нема такого закону ніде!..

— Атож, старий!—підхопила його Докія.

Вона почувала себе винною в тому, що відчас сварки стала на Химчин бік і тепер ловила кожну влучну хвилину, щоб виправити помилку.

— Атож, старий! Ніде такого закону не видано... щоб яйця курку вчили... щоб діти батьків на розум настановляли.

Лук'янця розбуркала мова Докії. Він погодливо кивнув у її бік і хотів уже був розпочати спокійну, як бувало раніше, коли обоє старі «в ладу», розмову про долю дочки, але рипнули двері й услід за хмарою морозяної пари в хату вкотилось дзвінке:

— Здорові будьте!

Це ввійшов сусідів хлопець—підліток Демко.

— А чому це ви, громадяне, вдома собі сидите?

Лук'янець враз нахмурився.

— А яке тобі, запитав би я, до того діло, громадянин?—озвався він, з протягом виокремивши останнє слово.

— Виконавець я,—відповів Демко жваво, не помічаючи Лук'янцевого глузування.—Раду сьогодні вибиратимуть, значить. А дядько Савка казали,

що кого в зборні не буде, того в газету пропечатають, ще й критику школярі змалюють.

— А малювало б їх вздовж та впоперек,—устав і знову сів Лук'янець. — Повидумували, чи ти бач? Мало їм того, що та моя дурка в них там день і ніч вибирає, то їм ще й старих з толку збити закортіло... Хай малюють, воно до мене не пристане. Йди собі хлопче!

— Про мене,—здивувався Демко,—тільки ж тоді й на вас тітко Докіє критику змалюють... Ха-ха!

— Іди ото!

Демко весело вибіг, радий зі своє дотепности, а Лук'янець відразу ж закривуляв по хаті, сповнюючи тишу виграванням пищиків у грудях.

«Ні! Таки цей ранок, це якась суцільна змова проти нього,—думав він.—Всі наче навмисне дратують його своєю «радою». І все хто?.. Дітвора!.. То дочка, а це ось хрещенник.—«Дядько Савка казали»... Де він узявся, той Савко, на його голову. Чи думав, ото колись, Лук'янець споглядаючи, як цей Савко малюком ще попід столом пішки ходив, що колись ним лякати будуть його?.. А тепер!.. Комуністом він, усім селом верховодить. Вроді, як паном він уже. А хто цей Савко? Туманів син. Отого самого Тумана «Прибитого», «чудного». З ним Лук'янець колись в одного хазяїна служив».

— А бодай вас, цих панів нових,—забубонів він!—Не дарма сказано: дай свині роги, а мужикові панство—і ніщо в світі не вдержиться. Так і є... Якийсь там сопливий Савко і вже ним тепер людей лякають... «Дядько Савко ка-азали»... Тьфу, такий страм. А наша дурка вже й собі вчепилася за Савка. Що не скажеш їй, а вона все Савкою своїм затуляється, га?.. Вумника якого знайшла. Тьфу! Цей тебе до розуму доведе!

— Старий,—припинила цей потік обурення Докія.—Старий. Ти б таки схаменувся трохи. А то так прямо при чужих людях ганьбиш свою дитину, мов яку непотріб... «наша дурка»... Що ж то вона, найдурніша, в нас виходить, чи як?

Лук'янець нерухомо вислухав жінчині скарги. «І вона проти мене».—вдарило йому в свідомість, і новий потік обурення затопив його.

— А що ж по-твоєму, розумна? га? Бодай би ти не діждала й на світ лупити таких.

Лайка вихопилась несподівано для самого Лук'янця. А вихопившись, ще більше його розлютувала.

— Тю, тю! Свят-свят!—аж перехрестила його Докія.

— Святи краще себе дурну, що таку путню дочку маєш.

— Диви! Чого ти скипів?

— Та не трясця ж його матері, га? не боляче хіба? В людей діти, як діти, а в мене химера якась?, га? Подумати тільки—дівище на відданні вже... дев'ятнадцятий рік стервизі, а вона тобі в книжках колупається та по сільрадах, по комсомолах усяких там тягається. Що це, до добра доведе? га?

— Та я ж хіба що? Тільки ж навіщо чужим людям про це знати?

— Дурна ти!

— Таке! Сам же й дурний!

— Змовч суко, бо вб'ю!

Останнє Лук'янець вже не сказав, а гримнув. Тоді Докія збагнула куди воно йдеться, і що вона наробила своїм опором.

— Диви, отака напасть,—хотіла вона все повернути на жарт,—бог з тобою, чоловіче!

Та де вже було там стишити Лук'янця... Дві сили роздмухали в ньому полум'я люті. З одного боку відчуття болю за те, що згаряча так не побатьківському зганьбив любу дочку, а з другого—образа за те, що дружина так одверто, і головне—правдиво поставила йому це на карб... І він галасував:

— Вона мене збирається вчити, га? Доці її не чіпай...

Докія тільки водила за ним незрозумілим поглядом. Її байдужість до краю вивела його з терпіння.

— Ти ж Секлета безмізка,—намагався він її вколоти.

— Ну й нехай,—намагалася Докія бути спокійною.

— Ти ж Хівря Гайшувата, га!

— Ну й нехай!

З люттю роздратованого бика підскочив він до Докії...

— Ти ж шкапина коростява!.. Ти!..

Але тут Лук'янець примушений був зупинитись... Як сьогоднішній «пропащий день» не обходив Докію, але під кінець таки окошився на ній, і вона, як і завжди, положила кінець йому й сьогодні таки своїми слізьми... Після «шкапини коростявої» вона таки не стрималася, випустила з рук рогачі, і затуливши лице руками, засмикалася в плачі. Крізь її міцно стиснуті пальці закапотіли круглі, мов горох, сльози.

Лук'янець безтямно оступився від неї і недоказане слово застрягло йому в горлі. Тоді він уздрів горошини сліз, і вони опритомнююче подіяли на нього. В одну мить збагнув він усю нікчемність порушеної ним колотнечі... Докоряючи сам собі в думці, вибіг він з хати. А з голови все не виходило:

«Пропащий день!.. Ну що ж?.. Пропащий день»!..

II. Суцільна змова

Так уже повелося: чи горе в Лук'янця, чи гризота—він ішов до своєї «худібки», і тільки там, у взаємних пестощах від знаходив утихомирення. На його бо цілюще діяли лагідні погляди тварин, знайомий з самого малечку дух повітки.

І сьогодні він пішов туди, щоб розвіяти розбурхані сваркою почуття.

Та ледве він ступив на поріг своєї «повітки», тобто кімнати, призначеної на людське житло, як нові турботи налягли на нього. Він побачив, що Буланий, сліпий виснажений кінь, його одноліток, та Мура, низенька неохайна корівчина, стоять похнюплені над порожніми яслами, по коліна в гною. Їхній скорботний вид нагадав йому, що вже полудень і що той час, в який звичайно пораються путні хазяїни він злочинно прогаяв у теревенях із дочкою та жінкою.

Лук'янець заметушився. Адже це вперше на його віку особисті справи відвернули його увагу від «худібки».

А Буланий і Мура тим часом помітивши свого господаря, зворушливо вставились на нього своїми голодними очима. Слідком за тим, обоє висловили свою зневагу до нього такими чулими хрипкими вигуками, що Лук'янець аж знітився. Серце йому розкраялося від жалю. І він ураз пройнявся увесь шляхетним бажанням спокутувати свою провину.

— Моя... худібка...—став він ніби з пробаченням гладити обох попід шиями.

Але тварини не розуміли ніжних Лук'янцевих почувань, і думаючи, що він їм хоче дати щось поїсти, рвались до його рук. Упевнившись, що рухи господаревих рук свідчать лише про співчуття, але ніяк не про намір погодувати, Буланий і Мура ображено повідвертались, байдуже помахуючи хвостами.

Таке поводження коханої «худібки» до краю розчулило Лук'янця і він вирішив, будь-що, негайно вдовольнити її домагання. Хоч і знав він добре, що паші в нього, за суворим розрахунком, вистачить хіба що на тиждень, та й то, як давати щодня по одному невеличкому оберемкові, але на цей раз постановив порушити усі розрахунки. Заціпивши зуби, він наклав паші в ясла стільки, скільки саме потребували зголоднілі тварини. То дарма, що паші після того залишилося не на тиждень, а всього лише на один день.

Буланий і Мура з жадобою накинулись на їжу. За якусь хвильку повітка наповнилась таким приємним для Лук'янцевого слуху хрумканням.

— Моя худібка..—гладив він то одного, то другого.

«Худібка» тепер проти такого вияву ніжности не заперечувала.

Тоді Лук'янець проліз між них, і згинаючись попід їхніми черевами почав захоплено одривати на їх шматки засохлого гною. Впоравшись із цим, він за годину повідкидав гній худобі з-під ніг. Відтак, підославши послідом, полекшено зідхнув й сів на краю ясел викурити цигарку.

Спостерігати повітку, де все в ладу й заразом слухати музику відміреного хрумкання ротів «худібки», було для нього найприємнішою розвагою. Але сьогодні цей час був не такий приємний, як завжди. Хоч і «худібка» була вдоволена, хоч і в повітчині було «все в ладу», однак неспокійні думки розхитували йому спокій. Він пригадав порушений плян, за яким можна було сяк-так прохарчувати худобу ще з тиждень. А тепер лишилося тільки на один день... І от тепер, коли похапливу чутливість в ньому заступила розважна вдумливість, він пожалкував, що не обдумався раніш, коли цю хибу можна було ще виправити. А тепер працьовита «худібка» вже добирала останнє, що лишилось від покладеної паші...

На цю думку нахопилась інша.. Зимі ще й краю не видко, а всьому вже край доходить. Хліба, хвалилася Докія, і до посту не вистачить. Та й палива... В'язок десять ще палива буде, а там. Хоч до сусід у прийми йди. А холоду ж того холоду ще, ой-ой...

Лук'янця оповив тяжкий, хмарний настрій. Як він не думав, з яких боків не підходив, а вирішення складної задачі, що постала перед ним, не знаходив.

«Як бути?.. Що діяти?..—стояло над ним убійче питання.

І він почав відшукувати в своєму минулому становище подібне до теперішнього. О, скільки вже разів потрапляв він у таку безвихідь. І вихо-

див же цілий... Але тоді був не такий час. Тоді, було піде він до колишнього свого хазяїна Юліяна Гладуна і той його хоч дечим зарадить. На відробіток і в позику давав, що хоч: і хліб, і паливо, і пашу... Тяжкенько, правда, доводилось відробляти все те, бо за Гладуновою роботою ніколи було й своєї доглядати.

Але хіба ж інакше можна...

Так було. Але тепер зовсім не те. Юліян Трохимович тепер уже не так радо позичає. Та й увірвався його ·бас за комуністів. Тепер на прохання Лук'янця він відповідає:—«Еге, голубчику. Минулася котові масляна.. Ззіли мене анахтеми комики». А надто вже розсобачився Гладун, як Химка стала комсомолкою... — «Іди,—відказує він Лук'янцеві—до своєї власті. Я не при чом». А куди він піде? «До власті»... Не ходив ще «до власті» Лук'янець по допомогу, та й не піде. А дочку він з того часу почав одвертати від ненависних Гладунові «комиків»; сьогодні навіть день пропав через це.

При згадці про сьогоднішній «пропащий день» до Лук'янця повернувся той настрій, з яким він вибіг від Докії. І він, прожогом, сплигнув з ясел, кинув цигарку, і почав крокувати завзято від стінки до стінки. Але пронизливо заболіла нога, що аж в очу потемніло і він, знесилившись, присів знову.. Жаль пойняв Лук'янця. Жаль до себе самого, такого одинокого в біді, такого безпомічного... бідного. І до того, такого ображеного всіма— відлигою, дочкою, жінкою... Демком. Захотілось чуло виплакатись, або гаряче комусь вилити свій біль.

Та плакати він уже давно одвик... А порадитись із близькою людиною саме трапилася нагода,—До повітки увійшов Самійло Туман...

Це була висока, напівзгорблена людина. Йому, як нікому личило його прізвище. Завжди, чи то при роботі, чи так куди йдучи, він упирався незмінним замисленим поглядом у землю. Був мовчазний і несміливий. Казали про його, що він «лихом прибитий», і замислюється того, що дітей має без одного десяток, а на дітей не має нічого. Різні ходили про його балачки,—а певно ніхто не знав, чим журиться Туман. Ні з ким він не розмовляв, і тільки декому, вряди-годи, підчас не аби-якого піднесення, відкривав трохи своє обличчя. До тих «деяких» належав і його колишній товариш по роботі, Лук'янець.

Опинившись у повітці, Самійло Туман відразу ж спостеріг збентеженість Лук'янцеву. З властивою йому чулістю звернувся він до нього по привітанні:

— Ти сумуєш чомусь Лук'яне. Що трапилось?

Лук'янець з надією подивився на Самійла. В його голосі він спіймав рідні, давно не чувані нотки. Замісць відповіді він схопив його за полу свити й тягнучи до себе напрочуд лагідно проказав:

— Самійле, братіку. Де ти взявся?.. Ти ж мені такий потрібний... Такий потрібний...

Самійло присів поруч Лук'янця, все дивуючись з його чудної поведінки.

— Потрібний, кажеш?.. Та й ти мені теж... так що теє... потрібний. Я оце й прийшов значить... Буланий твій як?.. Згодиться в хуру? У Варвиному лісі глухівчанам... біднякам значить... трохи дерева на паливо сільрада приз-

начила. Моя Цурка мабуть сама не дотягне... від різдва самою січкою годую... захарчував... А тобі ж теж топити нічим?

— О!—тільки й вигукнув Лук'янець.

Ділова мова Самійла цілком не пасувала до його настрою. Але своїм змістом вона була так до речі з його скрутою, що в одну мить в ньому вивиялися всі інші почуття, крім потреби в паливі. Те, що мав він на меті повідати товаришеві, коли перед тим звертався до нього з ніжними найменнями, забулося... Він заговорив теж, по-діловому.

— А як же! О! Дрівця!.. Та вони ж мені так потрібні. Хе!

— Отож...—мовив Самійло.—Я, значить, оце й прийшов... щоб ніби, як толокою привезти... тобі й мені... Хочеш?

— Го-го!—засміявся розвеселений Лук'янець.—А чого ж?

І додав:

— Мені правда ще й Юліян Трохимович обіцяли трохи. Переказували колись, щоб проходив гною допоміг на поле вивезти, за те, каже, матимеш цілу гарбу дров.

Самійло насторожено підвів на Лук'янця сво задумливі очі.

— А ти ще й тепер з Юліяном знаєшся? Ой, Лук'яне!..

Лук'янець перехопився ображено. Самійлове батьківське напучування єнантеличило його. Він ураз пригадав, що перед ним сидить батько Савків. Того самого Савки, що взяв собі за звичку вчити його життьовим мудрощам і тую звичку прищепив уже й дочці. А тепер уже, виходить, він і свого батька, того тихенького, недоріку ватого Самійла цій звичці навчив.

— Чого ти мене остерігаєш від Юліяна?—запитав задирливо.

— А того, що не до пари він тобі. І нічого тобі на нього надіятись. То люди не нашого кодла. Їм би все на дурнях виїздити...

Лук'янець зачудовано подививсь на товариша... І було в нього таке враження, ніби щойно чуване говорив не Самійло, а його Химка. Такі в їх спільні риси в балачках... Самійло такий же впевнений і переконаний у тому, що каже, як і Химка. І головне, на обох видно однаково Савкову роботу. Адже до приїзду Савки з міста, Самійло не тільки такого а й взагалі нічого не говорив.

— Самійле! Ти говориш таке щось, що я й не второпаю. На яких таких дурнях?

— На нашому братові... гольтіпаці.

Так! Самійло відповів саме так, як сподівався Лук'янець. Адже такі речі вже він чував не раз і від Савки, і від Химки. Правда, тоді він слухав це в одне вухо, а в друге воно відразу ж вилітало. Мовляв, чим би там дітвора не тішилась, аби не плакала. Але вчути це від Самійла, свого ровесника і... майже двійника, визначало щось більше.

З явним наміром посперечатись, він промовив до нього, прямо, без ніяких обминок:

— Це в сина ти в свого... у Савки перейняв?

Самійло, всупереч сподіванкам, і оком не моргнув.

— А хоч би й так?.. Хоч би й у сина?.. Що з того? Не наша ж у тім вина, що ми дітьми до старости літ дотягли, а діти наші в дитинстві старіші за нас поробилися. Вони нас перегнали.

Цього вже Лук'янець ніяк від Самійла не сподівався. І його сварливий запал прохолов після цього, як і після пам'ятних вранішніх слів Химки. А Самійло не вгавав:

— Вони нас перегнали... І ти зовсім не кривись, коли тебе вчать діти. Вони бо докопались де собаку зарито і нам те показують. А ми, якщо не хочемо бути й далі сліпцями, повинні до їх прислухатися. Я довго про це думав і таки додумався.

Лук'янець понуро мовчав. Його думки розбіглись у безладді... «Тільки в цей «пропащий день»,—думав він,—«в цей день суцільної змови всіх і вся проти нього одного, можуть трапитись такі дива з Самійлом. Якась невідома сила, щоб геть чисто спантеличити його, навіть за один день переіначила товариша, до того мовчазного й недорікуватого і зробила з нього якогось проповідника, як дві краплини води схожого на свого сина.

— Ех, Лук'яне,—тим часом розійшовся Самійло.—От ти скипів за Юліяна. А я тобі скажу так... Ми вічно були, як вірні пси, в своїх хазяїв. Вони нам втовкли в голову, що ми тільки й можемо жити, що на прив'язі в них... І ми тому повірили. А тепер, коли нам сказали, що це брехня,— ми й слухати не хочемо. Розумієш? Виходить, що ми самі не хочемо бути чимось іншим, а не псами на прив'язі... Воно звичайно, коли гарненько придивитись, то все стане ясно... Хазяїни нам кидають інколи по шматку зі свого столу, і ми думаємо вже, що тільки при хазяїнові й рай. А коли він ще візьме та й надрочить нас, то ми й гавкаємо... на тих, що з прив'язу нас хочуть звільнити... людьми поробити.

— Хе! Це ти... хе... розбалакався!

Лук'янець, якось чуднувато посміхаючись, засмикався на одному місці.

— Ти, виходить, і язика маєш, кинув не знати чого.—Ну валяй!.. До чого ти доведеш?..

— Доведу,—відповів гаряче Самійло і теж засмикався на одному місці.—Ти ось тільки слухай... скажи: наймит ти зараз, чи хазяїн?

— Таке!—заморгав Лук'янець очима.—А це що?—показав на «худібку».

— Наймит!—відповів за нього Самійло.—Хіба ти не робиш у Гладуна щороку?.. то за оранку, то за сівбу... Робиш?.. А кинь тебе самого?.. Впораєшся ти зі своєю земелькою, га? Ні, брате, не впораєшся. Пропадеш, як собака на ярмарку.

— А так!—схопився Лук'янець.—Так було, так є, так і буде. Бідному чоловікові без багатого не прожити.

— Ні!—майже скрикнув Самійло.—Було й є, але не буде! Не буде! Чув? Бо не буде ні бідних, ні багатих!

— Ха-ха! Самійле!.. Так, слово в слово казав твій Савко.

— Казав!.. І я скажу... бо це так!

— Ха-ха!.. ну а як же це? «Ні бідних, ні багатих»... ха-ха. Мо' на тому світі?

— Другого світу, брате, немає! Один світ є, на якому ми колись були наймитами, а тепер хазяїнами робимось. А раз хазяїн, то й зробимо собі життя таке, яке нам захочеться. І ніхто нам не помішає.

— Ну, як же це ти зробиш... пророче?

— А так... слово таке «комуна» ти чув?

— Ха-ха-ха! Оце так? Наші «хазяїни» в комуну вже лізуть. А знаєш ти таке слово—«панщина», га?

Самійло вщух, зміpявши Лук'янця призирливим поглядом, проказав, як і той йому, прямо, без обминок:

— Лук'яне! Це тобі це слово Юліян Трохимович підказали?..

І подивились гостро один на одного товариші... І вперше один в другому забачили інших людей... не тих «однокашників», якими вони себе самі і всі їх знали.

Щоб приховати ніяковість, обоє почали ладнати цигарки. А по павзі, Лук'янець прокашлявшись стиха почав:

— Самійле! Ти!.. що ж це?.. син твій у комуністах, так і ти вже туди?.. Правду казав Юліян Трохимович, що комуніст тепер всьорамно, як дворянин колись. Так і ти це вже в пани совіцькі пнешся?

— Ех, ти-и!

Самійло зіскочив і почав ходити по повітці..

— Ех, ти-и! Як дитина все одно. Добре тебе видать накрутив твій Юліян Трохимович!.. Ну, скажи на милість, які пани? Були колись пани... і тепер кажуть, є... в Агглічанії... в Европах... А совіцьких панів, щоб ти знав, не може бути... не може бути. А син?.. Він на правильній дорозі! А я його слухаю? Бо на прив'язі бути в хазяїв остобісіло. Хочу бути людиною!.. Я про це довго думав... Того й мовчазний був. Син мені розпутав павутину, в яку я сліпим заплутався, і я... надумався. Тепер я говоритиму про це всім сліпим. Не буду мовчати!.. бо вже не вмію мовчати.

Він зупинився проти Лук'янця і знизив голос.

— А ти?.. Я тобі скажу по давньому, по приятельському. Ти чудачина! Оце хоч ображайся, хоч ні. Химка твоя!.. Ото молодець! Та зрозуміла свій шлях.

Лук'янець витяг шию в Самійлів бік. Він увесь почервонів і губи йому трялися.

— Химка?.. За Химку ти мовчи!..

Він голосно одсапнувся й замахав задирливо руками.

— Ви вумники!... з сином своїм сопливим... Звели з розуму дівчину, га?.. Була дівчина, як і в людей... а ви її в камсамоли затягли. Тепер у мене нема дитини...

На превеликий подив Самійла, Лук'янець проказав це так гнівно, й так багатозначно щось здрігнулось йому в горлі, що той аж сполошився... чи не задалеко, часом, він пішов у розмові.

— Лук'яне!—що ж це ти, розсердився?—прошепотів замішано.

Лук'янець одвів свої очі в бік і нічого не відповів. Тоді Самійло підійшов до нього і ніяково посміхаючись узяв його злегка за руку.

— Чи чуєш, Лук'яне. Годі нам сперечатися. А то ми ще й поб'ємося тут. Бувай здоров! Мені треба йти. Раду сьогодні вибиратимуть. Піду!..

Лук'янець мовчки потис йому руку.

— Може б і ти пішов зі мною, Лук'яне? Послухаєш... А то ти того такий і впертий... і на старе того озираєшся, що ніде не буваєш і не чуєш нікого іншого, крім Гладуна.

— Ну, що... підем?

— Ні! Йди мабуть сам!

— Ну що ж!.. Хай буде й так. Ти ще прозрієш. Життя навчить. Тільки не подобало б тобі брате й тепер бути все ще «Лук'янцем». Пора б уже стати Лук'яном... з прізвищем.

І він похапливо зник.

III. Лук'янець

Останніми своїми словами Самійло геть чисто ошелешив Лук'янця. Він аж прикипів до ясел від несподіванки. А опам'ятавшись згадав: «Лук'янець»... «Доволі вже бути Лук'янцем».. Що він хотів сказати цим?

Навколо цього завирували скажено його думки... Ім'я, що ним його всі в Глухівці кликали, що з ним він зріс ще з дитячого віку,—сьогодні так вразило його з вуст Самійлових почуте, що він аж розгубився. Багато дечого відживило йому в пам'яті це ім'я... Щось хвилююче розлилося в грудях, і від того стало так саме неприємно, як і вранці від слів Химки. І як і тоді, він закаменів удумливо...

Лук'ян Сидорович Нетяга,—таке справжнє його ім'я та прізвище. Але ніхто ніколи не називав ще так його. Змалку був він «Лук'янчиком». Правда, ще називали його як коли «безбатченком», «сиротюком», або «байстрюком». Та тоді ніщо не хвилювало Лук'яна. Бігав він собі з пугою по стернях, завжди у виразках, і пас із дідом Щербаком глухівську череду. Дід Щербак розповідав йому про матір, що померла в дорозі, йдучи з ним разом з голодних степів Таврії на заробітки.

А як підріс уже Лук'ян та став за наймита в старого Гладуна, прозвав його хазяїн «Лук'янцем» і так ним уже йому певне й померти судилось.

І справді, підчас свого наймитування в старого Гладуна, Лук'янець і не міг бути чимось іншим як не «Лук'янцем». Дрібний на зріст, був він найдрібніший з-поміж усіх Гладунових наймитів. А головне—угодливий страх який!—«Чоловік це без свого «я»—такої думки були про нього всі. І він таки й був без свого «я»... З самого бо, як єсть, народження і одного дня він собі не належав, усе був «чийсь»: То Щербаків, то Гладунів. Змалку не звик керувати сам собою і тільки й знав, що виконувати хазяйські накази. Хазяїнів своїх він вважав за недосяжних людей, усе чинив з їхньої волі. А себе, окремо від них, навіть і не мислив. Своїм хазяїнам він заздрив, але те, що вони мали, вважав від бога, а порядки, за яких існували хазяїни й наймити, вважав за непорушні. Собі ж облюбував одну мрію: придбати колись таке-сяке «хозяйствечко», не таке, як у справжніх хазяїнів, а тільки на взірець такого... Маленьке «хозяйствечко», де б і «земелька» була, і «худібка»... і все своє... «собствене»...

Так ото й жив він, догоджаючи хазяїнам та потайки складаючи копійки злиденні на те «хазяйствечко». Так прослужив шість років старому Гладунові. Грижу собі нажив, але залишився незмінним: терплячим і покірним. Таким залишився і в нового свого хазяїна, в сина Гладунового, Юліяна.

Наймитуючи, Лук'янець і одружився. Докія теж була Гладунова. Відтоді вони вже вкупі дбали на «хазяйствечко».

Та ось трапилась подія, що прискорила здійснення їхніх мрій. Правда, здійснились вони якось химерно, не так, як то сподівалось молоде подружжя, але все таки здійснились... Підчас будування нової Гладунової хати, Лук'янця привалило дубовим присохом й перебило йому ногу. Він став ка-

лінюю, не здібним до праці. Тоді Юліян Гладун, у віднаку Лук'янцевої слухняности, і за те, що він «постраждав» на його роботі, подарував йому сліпого Буланого і дві десятини землі. Лук'янець прийняв усе це, як подарунок від ласкавого хазяїна і був радий, як дитина. На зароблені гроші вони збудували собі «хатку», в якій і розташувались вкупі з «дарованим» Буланим.

З того часу почали хазяїнувати на власну руч. Але гірке то було хазяїнування.. Куди не кинь,—чи поорати, чи посіяти, скрізь одним Буланим не відбудеш. Мусіли йти по допомогу до Юліяна. А Юліян чоловік такий, що задарма хіба що зробить? От і одробляли Лук'янець та Докія, Гладунові літо й зиму.

Проте, все це не порушило Лук'янцевої віри в ті порядки, що їх, по його, настановив сам бог.—«Багаті були, єсть і будуть. А не стане багатих, то й нам ні з чого стане жити»,—говорив він скрізь. Що ж до його власного «хазяйствечка», то хоч і не зводив він у ньому ніколи кінців з кінцями, але був йому такий відданий, що перегриз би горлянку кожному, хто б наважився зайняти хоч кілок з його двору, чи хоч вершок з його подарованої «земельки».

Тоді ото з'явилася на світ Химка. Дуже пестили батьки свою одиначку... але їй теж довелося ступити на той шлях, який пройшли її батьки. З шости літ віддав її Лук'янець до Юліяна, спочатку за гусятницю, потім за няньку, а згодом за звичайну «робітницю».

І раптом—революція... Здійнялося таке, що Лук'янець нічого не міг второпати. Одне він тільки зрозумів, що хазяїн його дуже з неї не вдоволений. Мовляв, пішли люди проти царя, значить і проти бога. А раз так, то й не буде ніякого ладу. Навпаки, всі наймити хазяїнові немов сп'яніли від цієї «ліворуції». Як тільки прочули, що «Миколці дали по шапці», вони хутчій заходились ділити панську землю, а там і хазяйської не забули. Перевернулась шкереберть «одвічна собственность»...

В ті дні Лук'янець не виходив з хати, молився, як ніколи, богові, і говорив до Докії:

— Як таки можна так? Чуже за своє брати. Та цеж гріх.. Це ж і..

Та глухівчани, як видно, остаточно «сп'яніли», бо не вважали ні на гріх, ні на що в світі, й таки поділили і панську, і хазяйську землю. Тоді Лук'янець опам'ятався і з намови Докії змушений був і собі випрохати в новонародженого «комбеда» панської.

Потому все одгуло. Настали нові порядки. Юліян Гладун швидко оговтався, і життя його мало чим стало відрізнятись від колишнього. Хоч землі йому і вкоротили, однак, він знайшов для себе вихід. Заорендував вкупі зі своїм свояком Туром водяного млина, накупив машин різних і знову прибрав до своїх рук бідноту, навіть, «комиків». Лук'янець, певна річ, залишився в такому становищі, як і був.

Юліян інколи казав йому:

— Погралися дурні... Панів повигонили, людей розорили, а однак, злиднями залишились. Сказано, гольтіпаки. Хіба вони на що путнє здатні!

— А так, а так!..—підтакував йому Лук'янець.

Знову потяглися безрадісні дні, в турботах про кожен день існування. Химка все ще була в Гладуна. Лук'янець завжди був у важурі. Повсякден-

на скрута гнітила його. Але він вважав, що інакше не може бути, бо така його доля.

Тільки й утішала Лук'янця Химка, хороша здорова дівка, слух'яна і роботяща. Потайки він плекав надію віддати її за «гарного чоловіка» і влаштувати їй затишне життя. Вкупі з Докією вони дбали своїй одиначці віно. І скілько втіхи завдавали їм мрії, що їх вони інколи висловлювали одне одному.

Ось і тепер йому пригадалось кілька приємних картин з того минулого, коли вони всі жили в злагоді, а Химка ще й не думала противитись батьковій волі. Пригадалось і зникло з уяви... А замісць того перед очі стала гола дійсність і думки його закружляли навколо неї.

Ось вранішня сварка...

«Нічого ви, тату, не розумієте, от що!».

Біль! Гризота!..

І.·. Самійлове «доволі бути Лук'янцем!»

Що це?

Ага!.. Так!..

— Так, так!..—проказував Лук'янець вголос.—Так, він тепер відшукав пояснення всьому цьому. О! Самійло! Якби він був тут, він би найшов тепер, що йому відповісти.

Лук'янець хутко зашкутильгав по повітці... «Худібка», поївши, незрозуміло дивилась на нього.

— Так!

Адже це так ясно!·. І чого Химка не слухняна, і чого він свого затишку позбувся. Все тепер ясно!

Ні, він не помилився, коли гостро висловивсь Самійлові про нього та про його сина. Бо таки вони, ці двоє «вумників», зруйнували його маленьке щастя.

Була в нього Химка така доладна дівка, така слухняна, що аж інших завидьки брали. Росла вона собі нівроку, а в них із Докією радість зростала. Думалось бач, щоб і собі прадідівських звичаїв не порушить, щоб, значить, як і в людей... Та ба!.. Де не взявся цей паливода, Савко Туманів і перевернув догори ногами все, чим жив до того Лук'янець. Цей безбожник, що десь ,аж шість років тинявся в місті, робочим, чи що був—повернувшись додому, почав таке витворяти, що ще його з роду й нечувано було в Глухівці. Завів сельбуд, читальню, комсомол поставив на ноги і всі молоді голови закрутив тими видумками· А сам у сільраді засів і почав комуну в селі строїти та людей на «куркулів» і «таких» ділити. Навіть батька свого, отого тихого Самійла, заговорив так, що тепер усі дивуються. Як ось і сьогодні. Хіба те, що оце він чув сьогодні від Самійла, хоч трошки нагадує давнього Самійла «прибитого»?..

О, цей Савко!.. Він і до Лук'янця залицявся...

— Ви, каже, товаришу Нетяго «потомственний» злидень, а так як тепер влада бідняцька, то вам би не слід і порядків нових цуратись.

І що вже він там йому, тільки, не доводив. Як піде було від Лук'янця, то в нього таке в голові зніметься, що не збереш: де... що?.. А головне,— в цьому хлопчиськові сидів якийсь біс. Що б ти йому не ставив поперек, він одне стояв на своєму.

— На світі,—каже,—все вираховано і передбачено. Люди були такі, що над цим попрацювали і все це в книжках описали, а ми тепер по готовому все робимо. Отже ми знаємо, що все має своє певне місце і свій один кінець. І як двічі по два тільки буде чотири, так і з усього, що діється тепер буде одне те, що каже оце він, Савко. На нашу долю,—каже,— на долю більшовиків, випало тільки,—скільки можна, прискорити той кінець.

І ще сказав він Лук'янцеві, що й він, Лук'янець, тобто, теж має своє певне місце, і дійде він, рано чи пізно, до одного кінця: до згоди з Савком. І всі Лук'янці (а їх, каже, ого скільки є на світі!) теж зазнають такої долі. І що краще працюватимуть Савки, тим хутчій прийде той кінець...

Бо двічі по два—каже—буде чотири.

Дивак якийсь!.. Говорить, мов пророк. Але він, Лук'янець, не з тих, що здаються легко на облуду. Він плюнув йому на таку мову та й по тому. Бо хіба ж таки де чувано таке, щоб слухатись якогось там зеленого хлопчака? Ні! Лук'янець знає як жити! Не дарма він увесь вік в хазяїнів поневірявся, розуму хазяйського набирався. Дякувати богові, що за земельку взявся, а вже втримати її в себе Лук'янець зуміє. І хазяйствечка свого, хоч хиренне воно, ні за які там хороші Савкові речі в комуну не подарує. Ого! Поткнись тільки хто!

Але от Химка!.. Сказано—молоде та зелене. Куди його не гни, туди й подається. Так воно й сталось. Походив біля неї Савко і вже їй, притьмом, закортіло письма навчитись. Чи ж воно ото личить мужикові, а тим більше дівчині? Від нього, міркував Лук'янець, тільки біда нашому братові. Так куди ж там? Видно міцно засіли їй в голові Савкові мудрощі, бо з Химкою наче щось поділялось. Батькових намовлень і слухати не хоче, а за граматку та й повіялась у читальню. А далі вже пішло таке, що хоч хреститися та тікай. Вже й Юліян Трохимович став скаржитись на неї Лук'янцеві:

— Зовсім дівка од рук одбилась. Я б її, щоб не твоя вона, давно б розщитав. Та тільки жаль мені тебе Лук'янче. Хороший ти чоловік, і я тобі добра бажаю. Хай, думаю собі, дуріє... Колись підросте, врозумиться!

Заохочений такими балачками Лук'янець став намовляти дочку:

— Схаменися Химко! Тобі треба в люди вибиватись. Ти хазяїна свого не шануєш!

— Без хазяїна сама в люди виб'юся,—відповіла вона йому зухвало.

А одного разу приходить із Савком. Рада така, немов на світ удруге народилася...

— Тату!—гукає.—Мене сьогодні в комсомольці прийняли.

І книжечку якусь тиче Лук'янцеві перед очі... Оторопів прямо він, а Химка:

— Я, тату,—каже—вже й у кенесі состою, і вас на зборах обіцяла переконати.

А Савко стоїть і так посміхається, як ото батько на витівки своєї любої дитини. Погримав тоді Лук'янець на нього та так, що аж у хату парубок перестав заходити. А з Химкою відтоді почався справжній нелад. Втямило собі гемонське дитя, що тільки й світу, що в вікні,—що тільки й правди, що в Савка. І хоч ти їй кіл на голові теши—нічого не вдієш.

Одної днини всю Глухівку здивувала новина: Химка Нетяжина оголосила в Гладуна страйк, а за нею й решта наймитів. Через тиждень друга новина: Химка Нетяжина подала в суд на хазяїна, за порушення умови.. А далі, як пішло! Новина за новиною: суд оштрафував Гладуна, що тому довелося багато дечого збути, щоб поплатитися... «Комики» послали Химку на курси в місто... Химка з Савком відкликали Гладунового сина Кирика з школи, де той вчився на інженера... І стала Химка якась інша... чужа. А Юліян Гладун почав шпигати Лук'янця:

— А що? Комсомолкою твоя Химка стала? Ну, що ж.. виходить дворянського званія вона тепер у тебе. Хе-хе-хе!.. Тільки, знаєш?.. дай свині роги, а мужику панство—увесь світ догори дриґом перевернуть. Так оце й вона. Якби розумна, то й сама б жила і другому не мішала. А вона бач як?.. Кирика мого споганила. Сидить тепер дома хлопчина, гибне, а був би інженером.. і государству б польза... Так ні! Дай свині роги!.. Хе-хе-хе!

Сміявся Гладун, а Лук'янець ладен був світ за очі піти. Відомо ж бо, що цей Гладун його на ноги поставив. Земельки відписав, Буланого подарував... Але найбільше мучило Лук'янця те, що Гладун від часу Химчиного страйку та дальших її химер, припинив усякі позички, усякі одробітку. А це для Лук'янця визначало мало не смерть. Ось і зараз. Якби це по-доброму, то пішов би оце він до Юліяна Трохимовича, запропонував би якусь послугу і мав би пашу. А так!.. На день ще вистачить, а далі? Хто знає, що буде далі! Правда, на тому тижні забалакав з ним Юліян і подав надії, що «їхній змичці» так раптово розірваній, не судилось зникнути. Навіть попрохав його прийти гною допомогти на поле вивезти і дров гарбу пообіцяв. Але хіба так пообіцяв, як колись?. Колись його обіцянка вважалась однаково, що й виконання, а тепер!.. Підстроїть якусь капость Химка, і пропав Лук'янець.

Ніби у відповідь на його сумні висновки, Мура обережно заревла, а Буланий переступив нетерпляче з ноги на ногу і повів насторожено по повітці закислими більмами. Лук'янець обернувся в їхній бік і побачив, що ясла знов порожні. Вперше мабуть за все життя в Лук'янцеві ворухнулась якась хвилинна лють на худобу. Він з якоюсь особливою насолодою штурхнув Буланого ніском під задні ноги і прогарчав:

— Подохли б йому до вечора, кляті!.. Коли я вас напхаю!

Потім прожогом вибіг геть.

А вже, як мав увійти до хати, його перейняла на порозі гомінка ватага дітвори. Це були школярі. Вони тримали в руках по червоному папірцеві і були обвішані гаслами.

— Дядьку Лук'яне!—обступили вони його з вереском.—На перевибори ради! Ідіть на перевибори!

— Гиля з двору!—прикрикнув на їх Лук'янець.

Діти втихли й пішли чередою до воріт. А потім оглянулись і заспівали на всю вулицю.

Лук'янець сказав Докії, що сиділа біля печі з червоними набубнявілими очима, в тій самій позі, в якій і покинув її Лук'янець:

— Спати стара!

І не роздягаючись поліз на піч.

IV. На прив'язі

Перше Лук'янцеве враження після сну було знайоме вже погукуванням Мурої та нетерплячий тупіт Буланого. Все це на печі, що її відокремлювала від «повітки» лише стіна, чулось так вираэно, як коли б ця «повітка» була просто в Лук'янцевій хаті. Не гаючи й хвилини, він пішов поратись.

Вже геть звечоріло. По темному, Лук'янець насипав «худібці» житньої соломи, перемішавши її трохи з пашею .Потім, по звичці викурив цигарку, перебиваючи димом надокучливі думки...

‹Невже відмовить Юліян Трохимович?—вставало перед ним питання.— Невже не позичить паші, чи хоч полови? А палива, гей, відмовить»?

З тягарем нерозгаданого питання пішов він у господу. Докія світила лямпу, а хтось невідомий кадив за столом цигаркою. Лук'янець наблизився до нього й придививсь..

— Аа—моє вам шануваннячко, Юліяне Трохимовичу!

Ухопив і почав трясти обома руками червону, як буряк Юліянову долоню.

— Як ся маєте? Як ся маєте?..

— А так! Як бог дасть!..—пробубонів, якось сумно Гладун, блукаючи поверх голови Лук'янцевої набряклими очима.—Сьогодні прожив, слава тобі господи, а завтра хто знає, що буде?..

Гладун сидів безпечно, ніби в себе в хаті, здоровий і червоний. Маленький Лук'янець був проти нього, як хлопчик.

— О, Юліяне Трохимовичу! Чого це ви в тугу вдаєтесь? А пам'ятаєте, що ви колись казали? Га?.. Ви казали,—що бог не дасть, то все на краще,

— Ет!—невиразно махнув рукою Гладун і чомусь одвернувшись до вікна та протираючи обмерзлу шибку, став дивитись на вулицю.

Тим часом Лук'янець повернувся до Докії і зробивши досить зрозумілий знак бровами, показав головою на божник. Це визначало, що вона мусить дістати з-за образу святого Миколи пляшку «животкової» настоянки. Докія заперечливо похитала головою, мовляв, «Е, ні! Того не займай». В цей час, чомусь поворухнувся Гладун і Лук'янець миттю зробив такі страшні очі, що Докія мимохіть посунулась на лаві до образа святого Миколи. Та в цю хвилину Юліян одвернувся від вікна і швидким рухом вийняв кишені свого кожуха пляшку горілки. Докія полекшено зідхнула й зупинилась. З другої кишені Юліян вийняв другу пляшку. Лук'янець мовчки, але заздрісно слідкував за його рухами.

— А подай там Докіє чарки,—владно, ніби до своєї наймички сказав Гладун.

— Та в нас і закусити нічим...—забідкалась Докія слухняно підносячи до столу кухлики.—В нас і чарок, як у людей нема... Кухлики..

— Го-го! Та це ж куди краще за чарки. Сідай Лук'янче,—сіпнув того за рукав.

Підсівши до Гладуна, Лук'янець все ще не переставав балакати на мигах жінкою. Крутив вусом в напрямку дверей. Це визначало: «Піди в хижку й принеси сала». На це Докія показувала три пучки. Це визначало: «в хижці лишилося ще всього лише три шматки сала».—‹Ой, будеш бита»

—говорив їй міцно стиснутий Лук'янців кулак, що його тільки вона одна й бачила з-під скатертини.

Всього цього Юліян не помічав. Він тим часом урочисто виймав зі своїх кишень різну поживу: цілу ковбасу, вгорнуту в газету, шмат сала смаженого, пів білої паляниці.

— На віщо то ви, Юліяне Трохимовичу,—вдавав із себе ображеного Лук'янець.—Чи вже ж то в мене сала нема, чи хліба? Ще, слава богові, не обідило мене!.. Водиться всього потроху.

Юліян тільки мовчки помахнув на те головою, мовляв: «твоє діло балакати, а ми й без тебе знаємо, що робити».

— Дай боже, що гоже!—проказав він і перший вихилив кухлик.

Скривившись і зморщившись, випив і Лук'янець. За Докію ніхто й не згадав.

Випивши ще по одному кухлику,—розбалакались...

— Ходив ти сьогодні Лук'янче в зборню... на перевибори? Чи ні?

— Хай вони їм западуться, ті перевибори! Пішов би я!..—розраховуючи заздні на похвалу, запально відповів Лук'янець.—Приходила дітворня, загадувала, а я й сам не пішов і жінки не пустив.

— Напрасно! Інтересні брат були збори! Було б піти!

Недобра посмішка промайнула в куточках Юліянових вуст, але її не помітив Лук'янець. Він почервонів від несподіванки, ніби школяр, що провинився.

— Та-ак!..—протяг Юліян багатозначно.—А я, ото значить, і надумав собі: а дай піду послухаю, що там наші комики гарланитимуть. Пішов до свояка свого, Антона Гавриловича та й махнули з ним у зборню. Посідали в задочку, затерлися між людьми та й слухаємо собі, нікому нічого. І щоб ти думав трапилось, Лук'янче?

— Ану що? що воно там трапилось?—влесливо зазирнув йому в вічі Лук'янець.

Юліян помовчав, налив два кухлики, і коли обоє випили, почав:

— Понімаєш, іде, бачу, твоя Хи-имка!..

Лук'янець вмить змінився на виду, навіть поклав назад ковбасу, яку підніс був до рота, щоб закусити. В чеканні неприємности зайорзався на ослоні. Вже одне те, як прозвучало в Юліяна «Хи-имка» нашорошило його всього.

— Еге-ж!..—жорстоко затримував Юліян розповідь.—Іде, бачу, твоя Хи-имка, з тим хвертиком Тумановим. Я й не туди—гляди, та: здрастуйте, їй значить, Химо Лук'янівно, як ся маєте? А за мною й Антон Гаврилович... і собі значить, устав отак, шапочку скинув, та—здрастуйте!..

Лук'янець сидів наче на жаринах.

— Еге-ж, значить!.. Так собі ласкавенько ото ми поздоровкалися, мовляв—своя ж ти!.. Аж куди там? Вона й на здоровкання відповісти не схотіла! Блиснула на нас так наче ото кішка..- хе-хе!.. Їй богу, що правда!.. як блиснула! Ну то ще б нічого. Панам можна й не вважати, що хтось там здоровкається... Аж бачимо, трохи перегодя. підходить вона до нас, знову ж із тим таки Туманенком. Підійшла та... ні сіло, ні впало,—виходь-

те, каже, громадянин, бо ви, значить безголосі. Хе-хе-хе...—зайшовся він їдким сміхом, і враз налив і випив безмовно кухлик.·. другий...

— От напасть! От лихо!—сплеснула долонями Докія коло печі.

— Істинна напасть,—глухо проказав Лук'янець.—Вона там коїться, а тут і батькові спокою нема!..

Увесь приємний настрій від несподіваної випивки пропав у Лук'янця.

— Їж Лук'янче... чого тільки не буває в житті,—потішав його Гладун.

Лук'янець почав, сопучи й свистячи носом, мовчки жувати ковбасу без хліба.

— Да-а, діла-а!..—протяг знову багатозначно Юліян.

— Ну це ще юринда! Нам що? Нам, як ти псам!.. Побили нас, ми собі позгиналися та й потеребли далі. Що ж?.. як наше вам не в лад, то ми з своїм назад!

Лук'янець тривожно насторожився знову. «Це ще юринда». Значить ще не кінець. Що ж іще?..

— Пішли ми до Антона Гавриловича, та з досади сіли й почали гірку дудлити. Оце ж бачиш, уже сутеніє, а ми засіли ж іще перед обідом. Цілу значить днину прокисли. А все то горе!.. Як вип'єш тільки й поживеш.

— Ну-ну.·. кажіть, що ж далі—не стерпів, перепитав Лук'янець.

— Егеж!.. слухай!..

Гладун чомусь подивився з вікна на вулицю.

— Кубрячили ото ми з Антоном Гавриловичем помаленьку!.. Вже були й заснули. Потім по одній, і співати заходилися, з горя звісно!.. Коли, значить, приходить мій Кирик. Хлопець він знаєш молодуватий. Висидів цілий день на зборах—ніхто його й не помітив. Утесався собі, ще каже й «галасував».·. І от розповідає він. Вибрали значить каже раду. І кого ти думав вибрали?

Серце Лук'янцеві тривожно забилося.

— Кого?

— Савка Туманового—раз!—загнув одного пальця Юліян.—Химку твою—два!..

— Химку?

— Хи-мку! ха-ха-ха!..

Гладунів сміх громом стряснув Лук'янця. Він застиг з широко розплющеними очима... а в сп'янілій його голові пропливли і зникли безладно в неблаганній далені принадні гарби паші... паливо...

— Боже-боже!—заохала Докія в кочережнику.—Чи то ж дівчаче діло?.. Ну куди вона втелющилася нерозумна? Гай-гай!..

— Та-ак!—знову протяг Гладун.—Ну це ще юринда!

— Юринда? Що ж іще?—мало не з плачем запитав Лук'янець.

— Ого, браток! До головного ще й не дійшли!

Лук'янець знітився прибито перед Гладуном. А той спокійний і врочистий говорив до нього тоном судді, що вичитує злочинцеві його провини.

— Розповідає ще таке Кирик..· Як вибрали, значить, комики твою Химку!..

— Гаспидова вона хай буде, а не моя!

— Ха-ха-ха!.. Да ні браток, твоя!.. Да-а!.. От, значить, каже, вийшла вона й почала перед народом балакати. Ми, каже, запрацюємо не так!..

Потріпала вона трохи Ілька Йосиповича, голову «покійного», мовляв, з куркулями знався... про комуну, значить, поварнякала трохи, щоб, значить, усі записувалися... а тоді вже й до нашого брата «куркуля» взялися... Як оце й наші, каже, дуки—Гладун, Тур і інші... доки, каже, вони будуть у нас тузами козирними... так дословно й сказала. Ми їх, каже, візьмемо в шори, приборкаємо. Що вже вона грязі на нас валила, так і батечку мій! Мабуть самому Христу не було того, що нам бідним! Та-ак!.. Ну потім, значить збори, розійшлися. А ті, кого вибрали, між собою голову почали вибірати. Канешно Кирика мого туди не пустили, але він сьодню свого добився.

Пошатався там трохи і таки дізнався про все. Парень там у його один є свій у кенесі... все розповів! Так щоб ти думав!

Юліян таємничо прижмурив очі і зробив павзу...

— Хи-имку твою на голову!—випалив ураз.

— На голову!

— Боже, боже!—сплеснула руками Докія.

Лук'янець закусив губу й узявши мовчки пляшку, налив повен кухлик. Рука його тряслася і горілка розлилася по столу. Мовчки випив. Скривився і став червоний, червоний... Грайливо заспівали пищики в грудях від швидкого й глибокого дихання.

— Отак—мовив він по всьому—нема в мене тепер дочки!—Вкрали комсомоли!..

— Вкрали!..—луною відгукнулася Докія.

Гладун переможно оглянув прибитих новиною обох їх. Хвилину було тихо. Тоді він почав знову:

— Та-ак!.. Оце я Лук'янче, значить, і забіг до тебе! Думаю, хе-хе!.. порадую старого, що дочку в начальство помазали. Та при такій оказії, думаю, і бутилярію якусь із ним роздушимо. Аж бачу, не дуже мабуть порадував!.. хе-хе!..

Лук'янець не ворушився. Тоді Гладун раптом споважнів...

— Я тобі скажу так, Лук'янче... Продала Химка свою душу чортові... Їй богу.

— Боже, боже!—невгавала Докія...

— Іще таке скажу тобі... Як не врозумиться, то пропаща дівка вона... От скажеш, що брешу. Хіба ж це мислимо, бабі браться за таке діло?.. За таке грязне, скажу по праві, діло. Ну, канешно, вона вже не маленька, сама бачить куди лізе!

Гладун замовк. Налив кухлики й підніс один до Лук'янця. Той мовчки взяв його й чокнув об Гладунів...

— Пий Лук'янче!.. Отак! Да-а!.. Іще я тобі таке скажу, ти чуєш мене?.. «Покійний», хе-хе-хе, голова, був, наприклад, гарний чоловік. Царство йому небесне. Він і сам трохи піджився, і другому не перешкоджав. Канешно, як би й вона... твоя Химка... була трохи розбитніша, то!.. Оце тепер на тебе глянь—голий ти, мов бубон, а то був би!.. Та що там і казать!.. Тільки канешно, для цього треба і другому не заважати жити... З людьми, значить, у згоді бути. А воно дурне... ти звини, що я так кажу, я тобі лиха не зичу...

— А так... дурне...—прогудів п'яно Лук'янець.—Я хіба, що кажу? Дурне!.. Я хоч і батько, а сознаю!

— Ха-ха! Ти Лук'янче молодець! А вона, бач що каже: ми Гладунів, каже, знищимо. Буде, каже, з Глухівки одна комуна... Дурна, в комуні думає озолотитися... А як нас знищить, то й сама пропаде. А так, щоб у мирі?.. Ого, як би діло пішло? Ти чуєш, Лук'янче?

— Чую!..—прогудів глухо Лук'янець,—ви істинну правду кажете...

Знову настала мовчанка. Всі закаменіли на своїх місцях. А на стінах розпливалися тіні. Одна велика і владна, а дві маленькі, непомітні...

Гладун раптом відсахнувся від вікна і встав. В ту ж мить на порозі з'явилась Химка і Савко.

— Драстуйте в хату!

— О-о!—протяг розгублено Гладун, а потім змінив лице з розгубленого на влесливе і поштиво вклонився.

— Здрасте вам!.. Це ми... хе-хе... трошки хильнули з вашими Химо родителями. Ну, нічого! Ми не самогон, «государственну», я, значить папашу вашого поздравить прийшов. Хе!.. Вас із Савелієм Самійловичем теж!.. поздравить... не мішало б!..

Химка не звертала уваги на його лепетання. Вона дивилась здивовано на стіл: де взялась їжа, полита горілкою. Лице її виявляло обридження до того, що вона бачила. Савко нахмурився, добув куриво й став зосереджено вимощувати цигарку, не дивлячись на Гладуна.

— Чи мо не стоїть?—Вів той своє далі.—Воно канешно вже пізнувато!..

Помітивши ж, що його ніхто не слухає, спохватився:

— Ой, я й забув! У мене ж дома ще не порано! Прощавайте! Всього вам найкращого!

Йому відповіла тільки Докія... Коли стихли Гладунові кроки, Химка мовила до Савка:

— Бачив? Гладун батька підпоював!

Савко нічого не відповів. Сів мовчки з цигаркою до столу, напроти схиленого на лікті Лук'янця. Химка мовчки стала роздягатись. Докія допомагала їй.

— Химо—шепотіла вона, якось надто зменшуючись перед дочкою—Ти з батьком не заводься! Він п'яний!.. Щоб, бува, бешкету не наробив.—І дивилась на Химку якось дивно, по-новому, мов на чужу людину.

— Боже, боже,—шепотіла вона про себе. Таке молоде та хороше, і на тобі... головою!

З острахом слідкувала за кожним доччиним кроком... Химка підійшла до батька.

— Тату! Чого приходив Гладун?

Лук'янець підвів на неї свій зір. В його очах світилась та ж думка, що й у Докії. Але він переміг у собі зачудування й нахмурився.

— А ти що?.. Заборониш йому приходити!

Він устав, захитавшись сп'яна й водячи посоловілими очима від дочки до Савка, забурмотів заікувато:

— Що це, я повинен уже в тебе питатися, що маю робити, а чого ні? Повинен у тебе питатися, кого за гостя приймати, а кого гонити в потилицю? Не діждеш! Зелена ще!

Лук'янець підвівся і заходив гойдаючись в усі боки по хаті. В носі йому та в грудях свистіло на всі лади.

— Ось послухайте сюди Лук'яне Сидоровичу—обізвався тут Савко!

Лук'янець сів з розгону проти нього.

— Ну?

— От будемо говорити відкрито... Що ви для Гладуна?.. Ніщо! Він вас усього з маєтками вашими, може продати й купити! Чи не так?

— Він мене на ноги звів, Юліян Трохимович,—з тупою впертістю вигукнув Лук'янець.

— Ха-ха! Лук'яне Сидоровичу! «На ноги звів». Та ви й ніг позбулися на його роботі, он що! На ноги вас звела трохи радянська влада. Вона й ще вам допомогти хоче. Із злиднів зовсім вирвати хоче. А ви сами від неї відвертаєтесь.

— До чого це ти ведеш Савко?

— Ось слухайте ж!.. Химку, вашу дочку, сьогодні вибрали на голову сільради в Глухівці.

— Он що! Велика мені з того втіха!

— Е! Бідноті з того велика втіха! Ви знаєте, що колишній голова був підлизою куркульським? Його Гладуни та Тури напували, і він на їхню дудку грав. От!.. Ви знаєте, що радянська влада, це влада бідняцька, а в нас, у Глухівці, стало таке, що вся біднота була затиснута в Гладуновому кулаці?

— Ет! Що ти мені торочиш—біднота, біднота!.. Що мені біднота! Я сам біднота!

— Ну от!.. То слухайте ж... Тепер на голову обрали Химку. А Химка така, що ні на які куркульські хитрощі не піддасться.

— Ну добре! Хай і так! Буде в бідноти голова! А я як? Дочки ж у мене не буде?

— Таке! Це вам Гладун такого наказав!

— Що мені Гладун? Я сам не дурний. Сам добре знаю, що це не бабське діло, головувати!

— Це, Лук'яне Сидоровичу, куркульські видумки. А коли ви теж так говорити, то ви просто... я не знаю... як ото... на прив'язні наче!.. А це розумієте, саме найгірше!

— Цить, ти, вумнику «на прив'язі». Будь ти де хочеш, а до мене не лізь! Бач? Дочку вже звів з розуму!.. «Головшею» стала! Тьфу!

— Ех, Лук'яне Сидоровичу!

— Не ехкай ти тут! Геть з моєї хати, щоб і нога твоя тут не воняла! Годі мені каламутити сім'ю!

Лук'янець зіскочив з місця, лютий, аж зблідлий. Савко посміхнувся до Химки. Та йому щось моргнула і він, надівши кашкета, чемно вклонився.

— Всього кращого—і вийшов.

Лук'янець хутко забігав по хаті. Химка слідкувала за ним, і він їй здавався водночас грізний й смішний.

Коли вдарили в дзвони, Лук'янець перший зірвався і майже побіг до дверей.

«Хоч би не спізнитись на переділ»—була в його єдина думка... Та ось на виході він раптом стикнувся з Гладуновим Кириком.

— Здрастуйте, дядьку Лук'янче!

Кирик подав руку. Лук'янця не мало здивувала несподівана привітність цього задавакуватого парубка. Раніше він «дядька Лук'янця» ніколи не помічав.

— Що ж це ви тікаєте, дядьку Лук'янче? Ще ж обідню служитимуть.

— Я тікаю? Хай бог милує! Це я так! трохи свіженьким подихати. А як же! Нада ще й обідню послухати. Як же так тікати?

— Ну гаразд! Ходім разом походимо.

Кирик повів Лук'янця кругом церкви.

— Ви змерзли, дядьку Лук'янче?

— Я? Ні! Так тільки! Трошки!

— От бачте! Ходім, коли так, у церковну хату. Там і батько, і дядько Антон.

— І батько там?

Лук'янець швиденько прошкутильгав за Кириком. У тісному коритарі церковної хати, в диму від цигарок, сиділи поважно поспиравшись на кийки всі найзаможніші глухівчани. Між ними Лук'янець ледве розпізнав Юліяна Гладуна й Антона Тура.

— Моє шануваннячко!—на превеликий подив Лук'янця,—підвівся й привітався перший Гладун.

— Як поживаєш? Хвались! Сідай отут!

Тур посунувся. Гладун посадив між собою і ним Лук'янця.

— Грішки замолить прийшов? До-обре діло!

В оточенні «статечних людей», Лук'янець розгубився й ніяк не міг підшукати потрібного слова для розмови.

— Спасибі! Спасибі!—кидав від то до Гладуна, то до Тура.

— А мені оце якраз і треба було тебе бачити,—почав Гладун, коли вже Лук'янець вмостився і все вщухло.

— Да-а! В мене там із пів гарби сіна для тебе знайшлось. Воно, правда, і в моєму хазяйстві не лишнє, пригодилось би,—де тепер ті лишки візьмуться? Але ти чоловік свій, до того ще й бідний, то приїзди—сьогодні й забереш!

Лук'янець аж засяяв на радощах.

— Спасибі, спасибі!—одне твердив він.

— Да-а!—з самодовільною посмішкою, розгладивши вуса, провадив далі Гладун.—А там ще в мене дві орішині всохло, то ти зрубаєш їх собі, попалиш. У мене й соломи на топливо вистачить.

— Спасибі, спасибі! От спасибі вам Юліяне Трохимовичу.

— А тепер ходім послухаєм обідню службу...

Всі рушили. Гладун, виперши вперед груди, вийшов першим. За ним усі Глухівські «тузи». Лук'янець, задоволено потираючи рукою об руку, чимчикував позаду. Знову почалося нудотне стояння. Тільки на цей раз Лук'янцеві було ще скрутніше, бо на нього дивилися усі Глухівські багатирі і він тільки те й робив, що бив поклони та щось шепотів і сам того

не тямлячи. Коли задзвонили в усі дзвони, Лук'янцеві наче велика вага з плечей звалилась. Він хутчій почав пролазить між людьми до виходу.

— Лук'янче,—просто в церкві гукнув на нього Гладун.—Зачекай, не біжи!

— Та Юліяне Трохимовичу, роботи багато в мене, треба скоріше йти!

— Таке! Хіба в неділю православним полагається робити? Гріх же!

— Та! Юліяне Трохимовичу! самі ж знаєте,—сьогодні ліс ділять. Треба й собі щось прихватить.

— Лісу тобі? Та приходь до мене, в моєму ліску багато дерев усохло. Рубатимеш собі скільки треба.

— О, Юліяне Трохимовичу. Які бо ви добрі Дай вам боже вік довгий! Поки й житиму—вдячний буду. Спасибі, спасибі!..

— Ото ж! А тепер ходім зі мною!

Гладун повів Лук'янця до своєї «кумпанії». Між ними був уже отець Яків. Гладунів Кирик, щось казав йому пошепки, а він зацікавлено зиркав на Лук'янця й усе тер свої великі, сухі долоні.

— Благословіть пан-отче—вклонився Лук'янець, як порівнявся з ним. Всі іронічно перезирнулись. Отець Яків спочатку не розумів у чім річ, а потім угледівши, що Лук'янець стоїть похилений, без шапки, недбало похристив йому лоба й щось промимрив синіми, висхлими губами.

— Ну що, пішла мабуть,—звернувся потім до Гладуна.

— Еге ж, еге! ходім. І ти йди з нами Лук'янче!

Вийшли за огорожу й незабаром опинились у поповій хаті. Всіх зустріла товстюща «паніматка». Вона всім подала руку. Заглядівши ж Лук'янця, вона зупинилась і неймовірно поглянула на отця Якова. Той підморгнув їй і вона теж подала йому руку, яку Лук'янець покірно поцілував.

В поповій хаті було душно й пахло свіжим печивом. Гладун, що господарював тут, наче в себе, попрохав усіх роздягтися й сідати за стіл. Лук'янець все стояв серед хати з шапкою в руках, не насмілюючись сісти. Гладун узяв його за руку і посадив аж на самому покуті, під образами.

Лук'янець розчервонівся, як хлопчик. І справді! Сидючи на покуті, серед поважних, одгодованих багатирів, він був такий маленький і непоказний. Не знаючи, що робити в такій незвичайній обстанові, він тільки переводив очі з одного обличчя на друге, намагаючись кожному показатись як найлагіднішим.

«Паніматка» тим часом накрила стіл різними стравами. Лук'янець ловив ніздрями їх дражливі пахощі і намагався не дивитись на них. Він ще й досі не давав собі відчиту,—де він? В отця Якова? серед Гладунів, Турів, за одним столом!.. Гай-гай!

— Ну, братія. Тепер дирбулизнем по одній? Правда?

— Істино! істино!..

Отець Яків поставив на стіл три графини самогону.

«Паніматка» розлила всім по чарці.

— Бери, Лук'янче!

— Та воно б і не слідувало!..

— Чудак! Це ж первачок!..

— Та я, так що й не питущий!

— От-так! Оце сказав! Чи ж не разом випивали?

— Ну, хіба що одну!

Всі вихилили свої чарки. Від закуски Лук'янець теж став відмовлятися. Але далі, коли випив з усіма разом ще пару чарок, став слухняним, мов дитина. Виконував без заперечень усе, що наказував Гладун. Він підхоплював кожне слово, мимохідь кинене кимсь із компанії. Намагався, як найбільше балакати.

Коли спорожнили стіл, Гладун почав:

— Оце, любі мої друзі, гуляємо сьогодні, а бог його знає, що буде взавтра? Сьогодні покищо, є, дякувати богові і хлібець святий і до хлібця дещо, а завтра, друзі мої... завтра мо' й нас уже не буде!

Гладун проказав це так, що всі враз посумніли.

— Еге ж, еге!—підхопив Лук'янець.—А завтра мо' й нас не буде,—це ви, Юліяне Трохимовичу, правильно!

— Да-а!—вів далі Гладун.—Життя пішло таке, що кожен день зближає гибіль. Ще позавчора наше село було собі як і треба, а вже он учора появилась і в нас комуна, артіль!.. Нечистий зробив своє діло і вже і в нас заводяться такі порядки, що при них про спокійне життя доведеться забути. Пішов уже і в нас брат на брата, син на батька!..

— І дочка на батька,—сміючись вставив Кирик.

Всі зиркнули скоса на Лук'янця. Але він нічого спочатку не помітив.

— А так! А так!—підхопив він.—Нечистий зробив своє діло. Син на батька, дочка на батька!

І тільки як проказав сам «дочка на батька», все зрозумів, злякано глянув на Гладуна й опустив очі. А Гладун все не переставав говорити:

— Недобрі люди вселяють ненависть між нас... між селян. Того назвали «бідняком», того «куркулем» і цькують одного на другого, як тих псів. А це вчора вже ясно сказало наше начальство «Куркулів знищимо»! От і добирайте, що це значить! Нас надумали знищить! Нас!

Мова Гладунова була схожа на проповідь. Усі слухали її, шановно схиливши голови. Один тільки Кирик батькому промову слухав наче якусь комедію. Легковажна посмішка не сходила йому з вуст. Але коли батько розпачливо вигукнув—«нас надумали знищить»,—він стягнув докупи брови і перестав сміятись.

— Хтось когось знищить,—мовив нерозціплюючи зубів.

— Так, так!—бубонів Лук'янець, не підводячи очей.

— Лук'янче,—нараз обізвався Антон Тур.—Ось ти все тут «такаєш». Ти тепер до начальства близько, дещо знаєш; скажи ж, що воно буде, га?

Лук'янець винувато заморгав віями...

— Бог його святий знає, Антоне Гавриловичу!

— Ет! Бог! Бог!—підвищив голов Кирик.—Який там бог, у чорта, коли Химка тепер в нас бог, а вона ваша дочка і в вас живе.

— Ну, що ж я знаю?—Ще більше заморгав Лук'янець віями.—Ну, оце значить поїхала вона.

— Поїхала? Химка?

Кирик підсунувся ближче до Лук'янця.

— Еге ж, Химка. І Савко значить з нею.

— І Савко поїхав? Обоє!

Кирик переглянувся з батьком.

— Ну, ну, Лук'янче! Куди ж вони поїхали? Чого? Надовго?

Лук'янець опанував собою. «Їх це тікавить? Вони хочуть, щоб він задовольнив їхню цікавість. Що ж?.. Це йому не важко»!

— Поїхали вчора в округу, в Задорожнє значить. Демко Іванів одвіз до залізниці. Завтра й приїдуть!

— Демко? Так, так! А чого поїхали не знаєш?

— Та...—замнявся Лук'янець.—Тут знаєте така штука... Як вам то й говорити невдобно!..

— От, які бо ви, Лук'яне Сидоровичу,—раптом перейшов на «ви» Гладун.—Тут усе люди свої, лиха вам не бажають! Кажіть швидче, то підемо ще до мене, погуляємо. Я якраз кабана заколов, а ви ж колись бідкались, що борщ пісний їсте! Голову й ратиці на холодець позичу.

— Спасибі, спасибі!

Лук'янець прокашлявся.

— Таке значить діло! Прийшла ото вчора в сільраду така бамажка, що в ній прописано таке: переписать усіх куркулів, які є в селі, щоб значить їм усім ліквідацію зробить. Так і прописано. А що воно таке ота «ліквідація», біс його знає.

— Чуєте?—підняв палець Гладун.—Зробити ліквідацію хочуть! Ну, Лук'яне Сидоровичу, далі, далі!

— А далі там пишеться, щоб голова сільради приїхав у Задорожнє. З'їзд такий буде. Розрішатимуть, що робити з куркулями. Як їм ліквідацію підставити.

— Чуєте,—знову підняв пальця Гладун.—Значить Химка й Савко нам смерть завтра привезуть! Все пропало! Все як єсть пропало! Мій Кирик учора й в газеті таке вичитав. Як там пишеться, Кирюшо?

— Ліквікувать куркуля, як клясу—наче вчителеві відповів Кирик.

— О—тикнув ще раз Гладун пальцем і сів.

Всі лишили їжу й сиділи похнюплені, як над кануном. За Лук'янця всі враз забули. Він сидів нікому непотрібний тепер, на покуті,спустивши очі вниз. Йому стало чогось неприємно, що він усе розповів Гладунові та його «компанії».

— Треба хоч утікати завчасно,—порадив тихо Антон Тур.

— Втікати,—здивувався Гладун,—куди, од чого тікати. Не те, братці. Ось Кирик мій уже знає, що робити.

— Що?

Гладун показав очима на Лук'янця. Всі переморгнулись. Лук'янець, якось ненавмисне помітив це переморгування і йому стало ще неприємніше.

Знову всі помовкли. Кирик задивився кудись в куток. Очі йому помутніли і незмінна задавакувата посмішка зникла.

— Чого зажурився, козаче?—ляпнув його по плечі отець Яків.

— Ех,—вигукнув Кирик і вдарив об стіл рукою, що аж миски жалібно задзизчали.—Ех! отче Якове! Та хіба ж не обідно, га? Хіба ж не обідно? На третій курс був уже здав екзамени, ще рік і був би інженером. Так ні ж, виключили... вигнали! Чуєте? Викинули, як сміття. Тепер хоч волам хвости крути в батька! Нікуди й не потикайсь. Ех, отче Якове! А все то

хто? О, я знаю хто! Все це комнезамчики, все це комзлидні. А найбільше отой Савко з своєю Хим...

— Кирюшо! Що ти, п'яний?

— Ех, папашо! Я таки справді п'яний! Випиймо ж іще по одній, по гарячій. Чий вік, кому доведеться, а нам журитись, ох!

Всі ще раз випили. Лук'янцеві ніхто не догадався навіть і чарку налити.

— Ех! — знову стукнув об стіл Кирик. — Ех, отче, Якове! Хіба не обідно. Хіба, скажіть, не обідно. Я тут гину, а Демка Іванового ось комики посилають у Задорожне, на інженера вчитися! Демка Іванового, ех!

— Кирюшо!

— Та що там, «Кирюшо»? Папашо, що там «Кирюшо»? Ви скажіть мені, хто така Химка? Вона ж у нас, оця Химка, свині пасла! А тепер вона... подумаєш... голова!

— Кирюшо, ти маленький.

— Голова! Наша свинопаска — голова! Та я ж її... її колись... ех!

— Кирюшо! Ти п'яний — іди виспись!

І отець Яків та Тур потягли Кирика в другу кімнату «проспаться». А Гладун підшовхнув Лук'янця.

— Ну, Лук'янче! Ти казав, що тобі треба йти на переділ лісу. Вже давно ділять.

Лук'янець визирнув у вікно. Надворі вже вечоріло.

— Еге ж, еге ж, — схопився він. — Я мабуть таке, що й піду.

Ніхто його не затримував. Разом з ним вийшов у сіни й Гладун.

— Так ти, Лук'янче, того! Прийдеш завтра, дров собі нарубаєш, сіна візьмеш. І м'ясця трошки можна буде. А що ото Кирюша мій варнякав, так то пусте! Впився хлопець... Ну й обідно йому, канешно.

— Спасибі, спасибі! — вклонився Лук'янець і пішов геть.

Ішов дорогою, а вона одно зникала йому з-під ніг. А ліва нога все провалювалась і від того він хитався, як кущ на вітрі. Проти свого двору впав, зарившись головою в сніг. Підвівшись погрозив невідомо кому кулаком і пішов до хати.

— Це я прийшов, — промовив на порозі.

Ніхто не відгукнувся. Було темно й порожньо.

— Докіє!

Вікна брязнули від його вигуку, але ніхто не відгукнувся. Лук'янець пройшов далі від порога. На полу, побачив, спить Докія.

— Докіє! — почав він її сіпати.

— Га? Що? — прокинулась Докія.

— Що ж ти спиш вража бабо, га? Хіба не бачиш, що я прийшов?

— Бачу, бодай я не діждала й бачити. Наквецявся вже десь!

— Докі-іє-є! Ти той, ти не лайся! Ти знаєш, що я сьогодні в отця гуляв? Такий знаєш добрий чоловік. Запросив мене в церкві.

— Ет-тек... бреши, та хоч озирайся, п'яниця нещасна. Отець Яків його запросив.

— Ї-їй б-богу! В церкві понімаєш запросив.

— Оце й наджуґлився в нього?

— А де б же? Канешно випили трохи з отцем Яковом І не трохи, а аж три грахвини.

— Тю!

— Отож тобі й «тю». Такий знаєш добрий чоловік цей отець Яків. І паніматка руку подала. О!

— Лягай спати краще,завтра докажеш.

— І ляжу! А що ж ти думаєш? Не ляжу спати? Візьму собі й ляжу.

Лук'янець почав незграбно роздягатись. І як не силкувався, а чобота з лівої, коротшої ноги ніяк не міг скинути. Врешті таки скинув.

— Докіє!

Мовчання.

— До!..

— Ну?

— Худібку попорала?

— Попорала!

— Що ж ти їй положила?

— Січки, не знаєш що?

Лук'янець знову засилкувався, скидаючи другий чобіт. Сопів і свистів носом.

— Ех, старий, старий,—вирвалось у Докії.

— Ну, чого ти?

— Сьогодні ліс ділили. Тебе не було там і нам нічого не вділили.

— Ну й наплювать!

— Наплюєш ти, як ось іще морози вдарять.

— Докі-іє-є! Чуєш? Завтра в мене буде повен двір дров, повна повітка сіна і повна хата м'яса. Зрозуміла?

— Дурний ти, чоловіче, зрозумів?..

VIII. Вовчі ікла

Цілих дві доби гуляла хуртовина. Глухівку занесло геть чисто снігом, тільки димарі й видно було. Лук'янець усі ці дні тільки те й робив, що носив у хату солому, яку тяжко було відвойовувати у вітра, а Докія все топила. Та не вважаючи на це, в хаті було холодно. Вітер, просто, вривався зі снігом у розколини дверей та вікон. Стіни вкрилися намороззю.

Нарешті ранком третього дня, Лук'янець виглянувши на двір побачив, що все стоїть нерухомо, закидане снігом. Хуртовина вщухла. Але за ці дні невеличкий стіжок соломи Лук'янцевої зрівнявся з землею. Топити, отже, стало нічим.

— Де ж твої дрова, Лук'яне? Де твоє сіно?

— Зараз буде все! Не журися жінко!—І Лук'янець підперезавшись та засунувши за пояс сокиру пішов до Гладуна.

В Гладуновому дворі Лук'янця напала ціла зграя собак, лютих, як вовки. Вони з таким роздратованням почали його рвати, наче хотіли тут же з'їсти. Лук'янець довго одмахувався сокирою, але коли один рудий і кудлатий як лев боляче вкусив його за литку, він з одчаєм вигукнув:

— Рятуйте!

На голос вибігла Гладуниха. Одкликавши своїх Рудьків, Лисків та Тризорів, вона наказала їм бути лагідними, а сама незадоволено спитала:

— Чого тобі треба, Лук'янче?

— Юліян Трохимович дома?

— Нема Юліяна. А для чого він тобі?

— А де ж Юліян Трохимович? В мене дільце одно є до нього.

— Поїхав учора в Каплунівку. Ярмарок там чи що буде.

— Хм! А може хоч Кирик є?

— Удвох поїхали.

— А скоро ж повернуться?

— Не знаю! А що тобі треба, кажи?

— Та! Юліян Трохимович обіцяли дві орішині на дрова. Я осе сьогодні й порубав би.

— Не знаю. Все посохле дерево Юліян позавчора продав одному чоловікові.

— Оттак! А сіна можна взяти хоч із в'язку? Юліян Трохимович обіцяли.

Іди собі Лук'янче: Я нічого не знаю. Прийдеш, як Юліян приїде.

Лук'янець нічого більше не сказав і побрів назад. З'явитись на очі Докії без нічого йому було соромно. І він завернув не в хату, а в повітку. Горло стислось від образи. Було боляче за все: за холоднечу, за невиконану обіцянку, за порваті Гладуновим Рудьком Штани. І він уперше мабуть за все життя, вилаяв з почуттям Гладуна...

— Глитай! Собака!

Лук'янець сів на краю ясел. «Худібка» не звертала на нього жадної уваги. Буланий лежав і смішно вставився кудись в далечінь білками сліпих очей. Вуха його насторожено стирчали. Мура без передишки ремигала і зрідка подавала впалий, хрипкий голос. Лук'янця раптом пройняв такий жаль за чимсь далеким, безповоротним, що захотілося заплакати. Гаряче голосно заплакати, як плачуть в дитинстві.

Лук'янець охопив голову обома руками й застиг у глибокій роздумі. Він пригадав до найменших дрібниць неділю, в яку він ходив до церкви, переділ лісу, гульбище в отця Якова. Він пригадав ту увагу, з якою ставились спочатку до нього багатирі і те раптове охолодження, що сталось потім. І він зрозумів сьогодні, що причиною до цього охолодження було те, що він розповівши все про Химку, Савка та «ліквідацію» став їм більше непотрібний. «Справді—думав він—ще вчора було помітно, що він їм для чогось спочатку був потрібний. і що розмови всі, які вів з ним Гладун були наче зарані підготовані. А коли від його про все, що треба було, довідались, то майже випхали з хати».

«Навіщо вони тоді затягли його до отця Якова»?—встало перед ним питання. Пригадалась п'яна балаканина Кирика і йому до болю стало жаль Химку. «Де вона, нерозумна дівчина? Адже вона ще позавчора мала бути дома. Чи не трапилося бува чого в дорозі? Така хуртовина пройшла»... Серце Лук'янцеве сповнилося великою батьківською ніжністю.

Він пригадав усі свої суперечки з дочкою, всі образи, що їх він кидав інколи їй лице і йому забажалось хутчій спокутувати свою провину перед нею. Адже закликаючи його в артіль, вона не хотіла йому зробити

зле. І переконуючи, що Гладун йому ворог, вона не хотіла батькові лиха. Тепер ось здійснилось її передбачення: Лук'янцеві дійшов край і Гладун його не врятує.

«Якби скоріше приїхала Химка з Савком. Він би тепер слухався їх, як мала дитина, бо крім них двох, немає на всю Глухівку такої людини, що справді щиро, бажаючи допомогти, поцікавилась би його горем»...

На дворі падав лапатий, тихий сніг. Під його м'який шелест рівно закружляли в Лук'янця думки. І всі вони обертались навколо Химки. Ось йому пригадалось минуле, давно минуле. Він служить наймитом у Гладуна. Докія теж. Проживають вони в хатинці, що межує з хазяйською «кухнею». Докія там цілими днями куховарить. Лук'янець розвозить гній на поля, або оре вкупі з іншими наймитами. Цілий день вони не бачаться. зате увечорі сходяться до своєї хатини. Повечерявши, Лук'янець бере з рук Докії маленьку Химу і вони цілий вечір граються на ліжкові. До них встряє молода ще тоді Докія і забувається на якусь годину все: хазяїнові образи, тяжка робота, вбогість...

А ось уже Хима підросла. Вона вже не їсть дарма хліба в батька. Вона цілий день пасе Гладунові гуси. Щовечора повертається додому засмагла від сонця, заклечана польовими квітками. Далі Хима проходить усі щаблі, неминучі в наймитському житті. Ось вона за няньку. Їй ніколи не дає спокою вередливий Борька і криклива Санька. Далі вона вже в Гладуна пастушкою. Їй уже чотирнадцять літ. Вона весела й пустотлива. Але їй надокучає Кирик, її одноліток. Він її тяжко ображає. Для нього очевидячки немає ніякої різниці між першою ліпшою річчю, що йому належить і між наймичкою, хоч і людиною, що теж йому належить.

До того ще й наймити обливають брудом, цю світлу, невинну дівчину. І вона раптом стає задумливою. Не чути вже її невгаваного щебетання, її безтурботного співу, та сміху. Натомісць вона починає подовгу над чимось думати і коли заговорить із батьком, то вже не про віно, а про нерозрішимі суперечності підневольного існування. Батькове скалічення та «подарунок» Гладуна, ще більше підкреслили в ній цю рису.

Тут сталася революція. В Глухівці з'являється спочатку «комбед», потім «комнезам» і врешті КНС. Це КНС, чи «кенеса» та ще «кеведа» (КВД), правують усім селом. Все це діялось навколо Лук'янця, але він стояв осторонь від усього цього.

І тільки цього року з приїздом Савка Туманового в Глухівку, це зачепило і його...

Лук'янця пройняв холод. Він наче б то прокинувся від сну. Протер очі і виглянув на двір. Тихо шелестів лапатий сніг.

«Ще знову розійдеться хуртовина»—подумав.

«Боже, деж це нарешті Химка забарилася»?

Лук'янець вийшов на двір і виглянув через перелаз на дорогу. Скрізь було пусто. Тільки гень-гень, на краю вулиці, проти Іванового, (що в нього син Демко) двору стояла юрба людей. Де-не-де з інших вулиць ішли до цього двору гуртами й поодинці селяни.

«Чого вони там збираються»? Подумав Лук'янець. Аж ось мимо його пройшов сусіда, туди ж до Іванового двору. Пройшло ще двоє знайомих селян. Ще й ще. Ось уже не пройшли, а пробігли дві молодиці, на бігу

надіваючи кожушанки. Пробігла ще одна молодиця, «В чім річ»?—здивувався Лук'янець. «Щось там видно цікаве буде, що всі летят, як навіжені».

Самійле—гукнув він Тумана, що теж біг, аж засапався, повз нього.

Самійло оглянувся, але тільки махнув нетерпляче рукою і побіг далі.

— Петре,—гукнув він другого, але той навіть не оглянувся.

А біля Іванового двору вже набилось велике товпище. «Ага. Це ж пак позавчора мали приїхати Химка та Савко, але Демко Іванів, що їздив по них на станцію нікого не привіз.

А вчора теж поїхав; може оце привіз їх, то люди й збігаються, бо певне прочули, що вони «ліквідацію» багатирям привезли»...

А люди все бігли й бігли... Токі Лук'янець і собі переплигнув через перелаз і пошкандибав вулицею.

— Куди це біжать люди?—запитав він по дорозі в одної молодиці.

— Хіба ви нічого не чули?—обвела вона його переляканими очима.— Ой боже мій! Матіночко моя рідненька! Не чули?.. Біжіть хутчій!

Молодиця побігла від Лук'янця. Тоді він і собі наддав ходу.

Перше, що він побачив, як добіг до Іванового двору, це невипряжені сані, оточені гомінкою горбою.

— Дайте дорогу. Дайте дорогу—загукали біля саней.

Люди розступились і на вулиці, що втворилася між ними, з'явилось четверо людей. Лук'янець протер неймовірно очі і придивився уважно до них. Це були батько й син Гладуни. Їх тримали позаду за пов'язані руки. Іван, Демків батько, та Латаний, його сусіда. Кирик був без шапки, блідий. Лице в синяках і в крівавих плямах. Правий рукав у чумарці був одірваний.

Білий рукав сорочки був обляпаний кров'ю. Юліян був без ніякого верхнього одягу, все з нього було поздирано, наче він щойно побував у ведмедьових лапах. Він не ступав на одну ногу, яка певне була вивихнута.

«Так і є—подумав Лук'янець.—Це вже починається «ліквідація». Цікаво, що ж вони зроблять із Гладунами? Мабуть уб'ють».

— «Лук'яне—сіпнув його за руку Самійло,—Лук'яне! Чого ти тут стоїш? Біжи за мною.

Вигляд у Самійла був жахливий. Губи йому збіліли, голос тремтів. Він от-от мав заплакати... Самійлів настрій мимоволі передався й Лук'янцеві.

— Та що таке Самійле?.. Кажи на милість божу!

Але Самійло вже тяг Лук'янця до саней.

Коли Лук'янець дійшов до саней, то побачив, що на їх поспиналися жінки й голосили та кричали на різні лади. «Невже всі так за Гладунами жалкують?»—подумав він...

— Іде батько, батько йде...—прошуміло в натовпі й донеслося до Лук'янцевого слуху.

Тривожне передчуття пронизало його. Він зірвався й розкидаючи перед собою людей прискочив до саней. У вічі йому кинулось знайоме рядно в червону полосочку і дві плями крови на ньому. В одну мить йому стало все зрозуміло. Глухий стогін вирвався йому з грудей...

— Химка?!..—скрикнув і підняв рядно. На нього глянули застиглі доччині очі. Заляпане кров'ю лице... Світ хитнувся і потемнів... Безсило впав на руки Самійлові.

Жінки ще дужче заголосили...

А вулицею вже бігла розпатлана й боса Докія. Дикий її вереск розлягався на всю Глухівку.

— А-а-а-а!.. Химо-о—о!..

Химка лежала розкрита, як її залишив Лук'янець. Докія впала їй на груди і закричала, ніби зареготала. Коли люди підвели її непритомну, руки її, якими вона доторкалась до Химчиних грудей, були завожені в крові Жінки підняли такий галас, що нічого не можна було добрати.

Де не взявся Савко. Одяг його було пошматовано і сам він подряпаний, як і Гладуни. Лице бліде, сам розгублений. Але видно було, що він намагався бути бадьорим. Він узяв коня за повід і спрямував сані з мертвою Химкою до Лук'янцевого двору...

Повільно рухалась за саньми юрба. І кінь, мов би почуваючи скорботу людей, ступав помірно з похнюпленою мов зажуреною головою... Химки ніхто не догадався прикрити і сніг їй падав просто в розтулені мертві очі.

Люди, мов би на похороні, йшли похмурі, мовчазні. Не тямлячи нічого, йшов і Лук'янець. Його підтримував Самійло. Докію вели під руки жінки. Її пронизливе голосіння губилося в загальному галасі. Ось уже під'їхали до Лук'янцевого двору... І раптом Лук'янець вирвався з Самійлових рук, обернувся назад до людей, що довгим хвостом вистяглись по вулиці і закричав:

— А!.. Я знаю!.. Я знаю!..

І додав пророчо ніби викриваючи людям велику таємницю:

— Це багатирі вже ікла свої!.. Ікла вовчі показують! А!..

Всі співчутливо мовчали...

Похмуро в'їхали в двір. Чоловіки почали розходитись. Жінки перенесли мертву Химку в хату.

Лук'янець все тинявся по двору. Без думок. Без діла...

IX. Двічі по два—чотири

Чорна ніч. Гуготить журно вітер і котить снігову куряву. В степу пусто й сумно. Та ось посеред широкого шляху з'являються дві невиразні постаті. Вони стоять нерухомо кілька хвилин. Поблискують цигаркові вогники. Ось чути недалеко десь тупіт конячих підків по мерзлій землі. Пирхотіння коняче.

— Ге-ей там, з дороги!—Гукає хтось із саней. Голос дитячий...

Дві постаті роз'єднуються. Одна йде на зустріч подорожнім, друга залишається на місці.

— Тпру,—несамовито вигукує перша постать. Хватається руками коням за оброťки і б'є їх по мордах. Коні лячно шарахкаються в бік. Зупиняються в снігу. Тоді друга постать стрибає на бильце саней. Вихоплює з кишені велику блискучу річ. Тишу стрясає гучний постріл. Вогонь, що спалахкує при тому, освічує прищулені очі Кирика... Роздається хвилевий

жіночий скрик... Кирик сплигує з саней. Але в ту ж мить за ним вискакує з саней висока людина. В руках вона теж тримає зброю.

— Стій!

Кирик ірвонувся тікати. Лунає ще один постріл. Вогонь на цей раз освітлює напружене лице Савка. Кирик із лайкою падає в сніг. До нього підбігає Савко... Тоді постать, що тримає за обротьки коні, й собі зривається й кидається на Савка. Обоє счеплюються в дикій борні. Візник пронизливо свище на коней і гонить їх вперед. Савко качається в снігу, в обіймах невідомого. Обоє гарчать, які люті пси. Аж ось Кирик, що лежав поранений, підводиться і накидається на Савка. Зав'язується одчайдушна борня... Ось Кирик наставляє на Савка одріза—хоче пристрелити його в той час, коли він саме вивертається нагору й надушує коліном у груди невідомого супротивника. Але Савко метким рухом вириває у нього з рук одріза і відкидає його геть, у сніг. Тоді вихоплює свого нагана і стріляє в Кирика. Той непритомним скочується на шлях. Савко схоплює невідомого за руку і скручує її, що та аж хряснула. Супротивник робиться безсилий і покірний. Савко навалюється йому на спину, спускає з себе попругу і зв'язує нею йому руки. Тоді повертає до себе супротивникове лице і в темряві вдивляється в нього.

— А-а!.. Тепер ти мій Гладуне,—хрипить стомлено і люто.

— Клятий!.. твою мать,—відповідає так само Гладун. Десь далеко, з протилежного, ніж спершу, напрямку, чується кінський тупіт. За хвилю проти Савка зупиняються сані.

— Дядьку Савку! Де-ви?—лине з саней дитячий голос.

— Я ось Демку,—відгукується Савко.

З саней виходять дядьки. Іван, Демків батько, Латаний і ще троє.. В цей час підводиться Кирик.

— Тату,—гукає він.

Гладун нічого не відповідає. Двоє дядьків підходять до Кирика і в'яжуть йому віжками руки. Він брудно лається.

Демко сіпає за рукав Савка:

— Дадьку Савку! А Химка?.. Не жива?.

І плаче голосно по дитячому.

Лук'янця зрушив плач і він далі вже не чув, що розповідав Савко. Вперше після похорону він заплакав гаряче, схлипуючи. Всі звернули на нього увагу, і навіть Савко на підвищенні, стих на хвилину й скорбно схилив голову. А позад нього, так само скорбно похилився великий червоний прапор з чорною стьожкою навкіс.

Врешті мовив Савко:

— Товариші! Встаньмо ж, шануючи пам'ять тієї, що полягла за наше світле майбутнє.

Всі встали з похиленими, непокритими головами. Один Лук'янець сидів обхопивши голову руками і плакав, аж плечі йому сіпались. Він нічого не чув. Ні того, як Савко порадив назвати Глухівську артіль іменем Химки, того, як всі пообіцяли бути вартими її імени...

Жахливе вбивство, вчинене Гладунами. так поєднало всіх артільців і всю позаартільну бідноту, що за тиждень, після похорон Химки, всі тіль-

ки те й робили, що збирались у «зборні» і радились, як їм бути далі. Мало Глухівчан після цього лишилося невписаних до артілі.

— Бачимо тепер, хто наш ворог,—говорили бідняки.

— Поодинці переб'ють нас багатирі,—треба гуртуватись..

— Мабуть дошкулило Гладунам!

— Дошкулило! А раз багатирям що не подобається, значить біднякові воно саме в лад.

Тут ще Савко оголосив ті постанови «про ліквідацію куркульні яко кляси», що їх привіз із Задорожнього. З великим захопленням зносили бідняки багатирське майно до колишнього Гладунового двору, що тепер правив за контору та господарський пункт артілі.

— Нажилися—тепер геть. Дайте ще нам пожить!

Зібрались артільці та бідняки-одноосібники, погомоніти трохи про життя, про негайну сівбу. Придибав і Лук'янець. Серед гомінкої юрби він був один, самотній. Сидів сивий і згорблений. Ніхто не насмілювався його чіпати. І тільки, як, на прохання всіх, Савко розповів про обставини вбивства Химки, і Лук'янець не стерпів,—усі вп'ялись на нього своїми поглядами...

Та ось Лук'янець стих. Підвівся й німим зором обвів присутніх. Всі стурбовано загаморіли. А він тільки плямкав безгучно губами, не маючи сили щось вимовити.

— Ви щось хочете сказати?—звернувся до нього Савко.

Лук'янець скинув шапку і для чогось пригладив чуба. Тоді вклонився й вимовив:

— Братця!..

Хвильку він завагався, ніби забув, що говорити далі. Нарешті промовив:

— Братця!.. Я винен перед вами...

В «зборні» глухо загув натовп.

— Я винен перед своєю Химкою!.. Я вірив Гладунові... Я думав, що він мій добродій... А тепер бачу... багатій нам... не пара... не пара!

— Давно б так!—докинув хтось із юрби.

Лук'янець вів далі:

— Гладун убив мою Химку... Але я теж винен, що її вбито...

— Що він говорить?

— Чи він не звихнувся з розуму?

— Гладун підпоїв мене і випитав, куди поїхала Химка і за чим поїхала. Він обіцяв, що дасть мені сіна й дров... Він купив мене братця...

Юрба гула здивовано.

— ...Вони б і тебе вбили, Савку, та не вдалось... А Химку за гріхи мої вбито!

Лук'янець здрігнувся й сів. Всі почули його ридання.

— Простіть мене!—підвівся він знову.—Я проти народу йшов!.. Багатирям допомагав!.. Я й Химку!.. мою Хи-и... мку... мучив з-за Гладуна... Тільки я... не навмисне!.. Темний я!.. не розумів... А воно ж усе ясно, як... двічі по два чотири... А тепер... лайте мене люди добрі! Плюйте на мене! Тепер вже я бачу, хто нам усім злидням ворог... Тепер мені наче розвид-

нилось!.. Пізно вже... ну що ж?.. Лук'янець сів, витираючи полою піджака рясні сльози. Потім устав і вийшов геть. Всі дивились йому вслід.

— Звихнувся старий!—кинув хтось.

●

— Гай—гай!.. Була донечка!.. немає донечки!..

Стара Докія схилилась над прядкою і балакає сама до себе. Очі в неї великі, червоні... Лиця позначені доріжками від щойно пролитих сліз. Ось уже цілий день намагається вона прясти, але руки не зводяться.

— Однісінька втіха була і немає. Гай-га-ай!..

Рипнули двері. На порозі з'явився ніби п'яний Лук'янець. Хитаючись він дійшов до столу й мовчки похилився на руку. Докія змовкла. Напозвали сутінки. Цвіркун вигравав, щось веселе.

— Нічого!...—чи то до себе, чи до Докії, промовив Лук'янець.

— Так повинно було бути! Інакше й не могло бути Докіє... бо... двічі ж по два чотирі.

Докія злякано підвелася. Вона перестала навіть і плакати. На сухому її обличчі була велика тривога.

— Ти! що ти кажеш Лук'яне?

Лук'янець простогнав, а тоді з рішучім наміром підвівся з-за столу.

— Куди ти, Лук'яне?

Лук'янець нічого не відповів і вийшов.

Прийшов у повітку... Буланий лежав нерухомо й вуха опустив. Мура безвпинно ревла.

— Буланий!—сіпнув Лук'янець коня за повід.

Буланий не рухався.

— Буланенький! Ну встань же!

Буланого не цікавило вже ніщо на цьому світі... Тоді Лук'янець одв'язав Муру і повів її з двору...

В Гладуновому дворі, де на воротях уже хтось прибив фанеру з написом—*«Артіль ім. Химки Нетяжиної»*, він прив'язав Муру до стовпа. Тут було багато артільців. Всі оточили Лук'янця...

— Що й ти Лук'яне в артіль?—підійшов до нього Самійло.

— Воно корова нам положим і непотрібна!—додав він трохи згодом.

Лук'янець його не слухав! Він став перед людьми зніяковілий...

— Люди добрі!—мовив,—прийміть мене! Як терпіть, то хоч у гурті... Я зрозумів тепер... бо мені, люди, світ розвидився...

Микола Хвильовий

МАЙБУТНІ ШАХТАРІ

I.

Перша сутичка виникла саме в той момент, коли Швидкий, кинувши неохайний погляд на обшиту листовим залізом Чапчикову скриньку, іронічно запитав:

— А це чий чамайдан?

— Це моя скринька,—сказав Чапчик, витираючи піт з чола: він допіру ледве-ледве всунувся в ваґон.

— Чи не молода тобі презентувала її?—Швидкий усміхнувся до Супруна й, вийнявши шкіряного портсиґара, так би мовити, елеґантно (двома пальцями) забрав з нього папіросу.

Наївний Чапчик безперечно не зрозумів іронічного запитання свого співбесідника й тому здивовано вирячив свої темні озера—напівдитячі очі.

— Яка це молода?—сказав він, і облизав губи.

— Ну, як не молода,—кинув Швидкий,—то чого ж ти з нею церемонишся? Підсунь кудись—хіба не бачиш, що вона посіла моє місце?

Чапчик нарешті зрозумів в чому річ («ага, он в чому річ», подумав він) й заходився біля своєї скрині. За мить скриня вже була під лавою, за хвилину на місці скрині сидів уже Швидкий, але спогад про цю розмову з новим товаришем залишився по суті надовго. І надовго він залишився саме тому, що був, можна сказати, трохи неприємний.

Та й справді: що тут гарного? Чапчик розуміє, що він селюк, він розуміє, що йому бракує міської виправки й тих вишуканих рухів, якими так успішно володіє цей містечковий хлопець. Чапчик знає, що він дуже низенький, що він замісць кепі носить картуз і не має того породистого носа, що його має Швидкий. Нарешті, він знає, що все це поруч з Швидким робить його трохи комічним. Але хіба справа в цьому? Хіба він не був зразковим комсомольцем у своїй Комарівці? Хіба його не вважали за першу людину на селі? Навіщо ж тоді та́ким неохайним тоном розмовляти з ним? Ну, він помилився, не туди поставивши скриню, але причому тут глумлива «молода»? Нарешті, Чапчик доміркувався, що й його скриню Швидкий нарочито назвав «чамайданом».

Словом, розмова з новим товаришем не подобалася селюкові. І згадуючи її, він відчував на серці деяку образу. Саме тоді й взяла його заздрість, що він не може так розв'язно поводитись з людьми, як Швидкий, тоді ж виникло в нім бажання, так би мовити, якось *показати* себе.

Бажання показати себе за дорогу цілком усвідомилось і, усвідомившись, почало розгорятись. Та й справді: Швидкий не тільки не змінив своєї поведінки,—він до безкраю розперезався й не менш остаточно довів, що для

Василь Басок

В ДЕНЬ ВІДПОЧИНКУ

Любі нам пестощі
сонця й хвиль,
любо п'яніти
від сон-трави,
любо почувати себе
біологічно
й бронзове тіло
здоров'ям нагнічувати.
Навколо ввесь день шелестять
очерети
про давню добу
палеоліту;
про фавну,
про фльору,
про землю старечу—
про безперервне
тропічне літо.
Про те, як ця річка кишіла поч-
варами,
як ящур в кущах
загризав бегемота—
і зляканий пращур
тікав, як ошпарений,
на цівку ліяни
хвоста намотуючи...
А човен—хлюп,
і хвиля—хлюп.
Хвиля об човен—
хлюп-
хлюп...
Так от,
упершись ногами в дно,
на весла щосили,
на весла наляжеш.—
І стелеться беріг зеленим рядном
З левадами,
кручами, зеленим пляжем.
— Ге-гей!—Перегони!
-- О-го-го!

Чубаті очерети—
Назад—
бігом!
Рветься з горлянки
Поклик зулуса.
В жилах енергії—
хоч одбавляй!
здається—
з натуги
біцепси луснуть.
Міць повногруда,
Шалій
бу-яй!
От би з нальоту
на «Максимів-Рильських»,
що в лози затоки
човнами врились,
що з вудкою в руках,
з кошиком
і глеком.
зранку до ночі
стирчать, мов лелеки.
Що за утіха,
що за краса там?—
Коли комарі починають кусати,
коли, щоб спіймати
ледащу рибку—
цілу годину
стій навдибки?..
Тут же—стомився?—
причалиш до пляжу,
викупаєшся,
під спекою ляжеш.
Навколо: «повітря, сонце й
вода»
нагнічуйся в жили
міць молода
Аж поки на захід сонце не
стане,

поки не вдарить
Дзвінок полустанку...
Коли ж під вагонами
міст загуде—
Значить закінчився
вільний день
— Вези, вагончику,
щоб
не розтряс
дням заклопотаним
сили запас...

Найголовніше завдання комсомолізованих лав шахт, цехів і заводів—виконання й перевиконання промфінплянів.

І. Кісільов

ПРИСТАВА НЕ МОЖНА ТУРБУВАТИ

Грізним панцерником курсує мостовий кран, штурвал замінює слизьке своєрідне кермо контролера; капітанську рубку—будка з квадратовим козирком; іклистий якір—масивний крюк, прикований до гамірливого дзвінкого ланцюга.

Здається—пустиш кран в море, і попливе він розтинаючи сиві запінені гребні хвиль, просковзне зберігаючи салдатську виправку по манливій поверхні мертвого плеса.

Але шляхи обмежено. Йому дано все життя рухатися на виступах балок вздовж цеху і ніколи не впоперек. Лише невтомному крюкові дозволено крутитися всіма напрямками.

В ливарному—гостро відчуваєш задушливе важке повітря, перевантажене випаровуваннями й різними пахощами. Повітря повне сірих газів, туманить очі, запалює вії; пресами тисне на скроні, дере в горлі. Але це для незвичного екскурсанта, який мимохідь заглядає в розпечене хайло вагранок, який дивується з задушливої порожняви сушарень, з дотепно виліплених форм, розкиданих моделів, лиття зі снопів білих і червоних і зеленуватих іскор.

Але капітан корабля—машиніст крана, звик до задушливих пахощів, до всього того моторошного, суєтного гамору. Він упевнено керує колесом керма. Треба обережно перевести щербатий казан наповнений кипучою розтопленою рідиною, перекинути громади лиття, обрежно піднести й підкотити до сушарні, завжди готові розсипатися, піскові форми.

Машиніст завжди на сторожі. Якір його корабля повинен уміти обминати перешкоди.

Добре ще, коли це будуть несподівані нагромадження моделів, казанів, відлитих частин. Гірше—коли кран везе свою чергову річ і зустрічає на шляху завороненого робітника, який не помітив уривчастих сиґнальних дзвінків.

Тоді треба уміти швидко зупинити кран в ході, перевести рухливий вантаж в інший бік...

Ретельно оглядаючи до останньої порошинки знайому чотирьох кутну місцевість,—біля керма контролера стояв Клим Ворошилов,—машиніст мостового крана.

Це було на Алчевському металюрґійному заводі.

Розвиднялось, рядно світанку ставало дедалі рідшим і тоншим. Сотні пересувань треба було зробити поки затяжна зміна закінчиться, а тоді можна буде піти додому вмитися, закинути до гори густу непокірну чуприну, розчесати її зубатим гребінцем, переодягтися, зав'язати на ковнірі любимий шовковий шнурок з китичками.

А який це раз вже він бачить, як наливається лиття і знову виймається готовий продукт, як ліплять форми фарбують їх і обережно кладуть на поміст, щоб він своїм краном перевіз до сушарні. Який це вже раз він чує брутальні, різкі вигуки майстрів, густу, повислу в повітрі, лайку.

Щільно притискається рука до гладенької поверхні керма...

От коли б одним поворотом його можно було б зразу повернути дійсність. Скинути, як коромисло з пліч, ненависний царський гніт, здерти золоті погони, вирвати з жандармських і козацьких рук багнети й нагаї і добре загостреним пружистим стволом покалічити, знищити панівну нечість, знущальну мерзотність. Тоді кермо було б в руках свого справжнього господаря, того хто тепер є лише раб...

Думка, як на несподіваному повороті машина,—різко змінює обіг.

— Сьогодні треба знову скликати хлопців розповсюдити одержану нелеґальну літературу. Треба!..

Хтось нетерпляче назвав його ім'я. Ворошилов обернувся. Кликав Виногрієв, його товариш в роботі і в запіллі.

Значить щось трапилось!..

Так і є!

Виногрієв, повернувшись після нічної роботи додому, через пірвану перину перекинуті столи і стільці по розкиданих книжках розгромові і безладді, зараз догадався, що в нього був трус.

І нічого не доводячи до ладу побіг попередити Клима.

— Боюсь, щоб і в тебе не було трусу,—закінчив Виногрієв своє оповідання; хвилювався і поспішав.

— Рознюхали, сволочі! Не бійсь,—знають, що ми зв'язані не лише дружбою. От і прийшов попередити, може є нелеґальщина, то треба її приховати.

У Ворошилова була поважна причина для того, щоб серйозно турбуватися. Вдома в нього стояла біля столу скриня повна нелеґальних книжок.

— От чорти! Знову доведеться потрапити до їхніх лабет, залишитися без роботи, знову треба буде здійматись з якоря, рвати налагоджені зв'язки,—подумав Клим.

І справді так було. Заводчики коли довідувались, що він за птах, зразу видавали «вовчу»...

І Ворошилов поспішав додому.

Але було вже пізно.

Дзвеніли шаблями, нагинались в три погибелі поліцаї, залізали в усі кутки й шпаруни. Як люті голодні вовки, рвали постіль, перетрушували одежу. Ніщо не лишилося без їхнього божевільного трусу. Дошки в підлозі підіймали сокирою, тріщали, як гілля в бурю. Аркуші неповинних книг, пошивки, носові хусточки, крихти з хліба,—все це вихорем крутилось в кімнаті.

Димар начисто оглянули, ліпше ніж досвідчений димарник. Навіть відро для помий і туди заглянули, перевернули його, за для всякої, щонайретельнішої обережности.

Очі наливались кров'ю від злости: йшли вірними шляхами, а тут конфуз. Нічого не знайшли. Всі метушились, робили вигляд, що ще є можли-

вість щось підозріле знайти. Знову рискали, рилися, обнюхували кімнату, але нічого не знаходили.

Пристав, впевнений в бездоганному трусовому мистецтві своїх бравих молодців і в блюзнірській правдивості доносщика,—не звертав ніякої уваги на трус. Впірившись риб'ячими очима в вікно, він меланхолійно тарабанив одутлуватими пальцями по столі й ждав на трофеї, як жде мисливець добичі, загнаної гончими.

Але минали марудні хвилини, й години. Його ніхто не турбував. Тоді він зробив поворот через плече і спитав найближчого поліцая:

— Що це за баб'яча тяганина? Досі нічого не знайдено? Йолопи нещасні!

Поліцаї згрудилися в кучу, винувато опустили очі й руки. Помішник приставів розгублено бубонів.

— Нічого нема забороненого!.. Оглядали все до мушиного сліду. Але нічого не знайшли. Видно хлопець хитра падлюка! Мабуть заховав раніш!

— Шукати далі!—сказав лаконічно пристав.

І знову заметушилися ще старанніше, ще дужче, по дикому. Але результати ті самі. Поліцаї вмивались потом, червоніли, пихтіли, крутились і ніякого успіху.

Приставу набридло тарабанити. Він встав, круто повернувся до виходу. За ним потяглась вся гонча зграя.

Вони не знали, про що думати, що гадати. У всіх на думці було одне:— Куди він міг заховати нелеґальщину? Адже поводир був такий, що знає, вивірений пройдисвіт. Надаремне гальмувати не буде. І раптом такий промах!..

Ворошилов, коли прийшов додому і побачив скриню з книгами цілісінькою, задубів від здивування.

— Як же вони його не зачепили? Може не помітили чи що?

Не помітили!?.

На ньому сидів пристав... А турбувати начальство не полагається! Отже пристава ніхто не турбував.

Алчевське, Донбас.

ПАРОВА ЛАЗНЯ

Нарис.

Заголовок хоч і конкретний але одверто провокаційний. Де в кого рука потягнеться до ніздрястої губки, чи до кудлатої мочалки. Перед очима виплинуть хмари пари. Дехто блаженно зітхне і подумає.

— Хороше б побанитися! Адже пара кісток не ламає, а тіло, напевне, свіжішає від неї. Особливо хороша пара тепер, зимового часу, коли лютий мороз розмальовує вікна мудрими взорами, щіпає кінчики вух і носа, кандзюбить пальці...

— Така хороша пара зимового часу і не лише в задушливій лазні, а й на нових будівництвах,—подумав автор, коли знайомився на Тракторобуді з зимовим способом бетонування.

Бетон любить ніжне і чемне поводження. Його як маленьку дитинку вповивають, всіляко обгортають, слідкують, щоб він не простудився, йому

міряють температуру, за ним ретельно доглядають, про нього турбуються, щоб не було розривів, осідань, зморожування, розрихлювання, щоб цемент не лишився мертвим.

Час, коли зв'язується цемент і твердішає бетон—для будівника—такий турботний як для матері час перших сторожких кроків дитини.

І ледве вдарить мороз, ледве засріблиться земля, як бетонові роботи припиняється,—і платви, колони, плити, підлоги, стіни лишаються в тому стані, як їх застиг холод. Це значить, що будівництво завмірає, що кістяк корпуса лишається сиротливим, порожнім, без живого людського і машинового гамору.

Так було до цього часу. Лише окремі сміливі пробували бетонувати взимку й то зрідка, лише для дрібних робіт і то самовільно, обминаючи суворі заборони.

Правда, ще до військового часу, проф. Кирієнко теоретично відстоював можливість бетонувати взимку, за рахунок внутрішнього тепла, яке звільняється бетоновою масою. На Костянтинівському цинкобуді також бетонували взимку. Але це були лише мізерні спроби. Бетон так само стояв в обаполах не розповитий в стані анабіозу і приміщення забрані під будівництво до весни завмирали.

Треба було шукати виходу. Не можна скидати з рахівниці дорогого часу,—зиму, так багато днів і діб. Ми не такі, щоб марнувати час. Кожен новий варстат, цех, завод полегшує шлях іншим варстатам, цехам заводам. Про це треба пам'ятати. Особливо коли мова мовиться про таке будівництво як Тракторобуд, про стальні коні, за якими нетерпляче сумують незорані безмежні степові колгоспівські цілинні масиви. Складені з чотирьохкутників, прямокутників, ромбів та інших всіляких шматків одноосібницьких нив.

Коли б ми були багаті на метал, можна було б не довго думати і оперізувати велетенські корпуси струнким залізним плетінням. Але в нас—будівні ліси. Але в нас мало металю. На Тракторобуді навіть металевий кістяк, частково замінюється залізо-бетоном. І нічого собі. Його широкі плечі витримають потрібний тягар, не ввігнуться і не скорчаться.

Лишилось не багато день до закінчення будівництвом тракторобуду. Бетонувальних робіт чимало. А часу обмаль. А тут зима,—що робити? Будувати суцільні тепляки? Це значить, будівлю над будівлею. Будівлю з паровим утепленням, щоб було тепло, вибагливому бетонові. А витрати, а темпи?.. І темпи винахідливі. Вірніше не темпи, а люди. Але темпи—закликають сучасні музи на вигадки до творчості.

І так народжується «парова лазня» інженера Барсукова,—так зветься спосіб залізо-бетонних робіт на морозі, яку він запропонував; революційний спосіб безперервного будівництва, який уперше запроваджено в радянському Союзі,—в усьому світі.

Роботу провадиться так: ділянку бетонування, обгортають на опалубках солом'яними матами і в прогалини між опалубками і сорочкою через шлангу пропускається пара, яку добувається тут же не далеко з важко зітхаючого інваліда паровоза. В середині утворюється парова лазня. в якій бетонова маса витримується 4—7 днів. Так —раціонально використовується

величезну кількість скритого тепла, що його виділяє пара, перетворюючись у воду.

Трапляються ж такі не серйозні поєднання.—Старомедні чехівські пенсне миряться з американською діловитістю, зовнішня флеґматичність з росторопністю спортсмена. За ним трудно бігти! Він, стрімголов, мчить по слизьких льодових східцях, по крутих дахах, по риштованнях серед арматури дощок, по цвяхах по склі. Він говорить і не оглядається впевнений, що сусіда від нього не відстав. Слово його треба ловити в лету, бо інакше загубиш зміст сказаного...

Повз дощаті, похожі на повітку, лябораторії, де випробовується цегельне вкладання, на морозі, де бетонові кубики як піддослідні тварини ждуть своєї черги, коли їх особливими пресами будуть душити, випробовувати міць,—ми біжемо до будівель, щоб самим побачити, як то взимку можно робити відкрите бетонування.

— Оце кубики зимового вкладання,— за звичкою швидко уривчато розповідає Барсуков. Сьомого дня, кожен квадратний сантиметр витримує вагу 90—130 кг.,—тоді як літнє вкладання —60—70 кг. Правда потім вони вирівнюються. Але ж це ощаджує час, прискорює будівлі, а нам ніколи! Темпи! Темпів треба дотримуватись!..

Ось ми на балці склепу при ковальському цехові. По бавкрафті плазують колиски з бетоном. Вони швидко перевертаються. Їх везуть на місце вкладання. Бетон утрамбовується в обаполах. Ретельно укривається полотном і грубим шаром солом'яних мат,—і пара, як в оранжереї квітам, дає можливість рости, достигати бетонові.

Такий наш досвід! Але досвід уже перевірено на практиці. Досвід цей треба розповсюдити на наші малі будівництва.

Отже,—зиму сувору, недоступну, люту зиму переможено гарячою парою, переможено невсипною думкою творців нового соціялістичного будівництва.

Ст. Лосіво.

Юхим Зоря

ПОЕМА ПРО ХЛІБНИЙ ЕШЕЛОН

Станція біла
в снігах,
на станції—
—жах.
Кажуть:
бандити відтяли
вітку од маґістралі...
Їх помста гонить
на місто червоне...
Станція біла...
Праворуч пакгавзів згорілих—
поїзд (жито!)
і паротяг
чохка сердито.
У тендер ллються
літри води,
рветься вітер
туди й сюди.

До паровоза підійшов чекіст:
— Товаришу,
рятуй місто:
Тебе зустрінуть
і шелест куль.
і вітру тиск,
і бур протест,
а ти
проте
вперед лети.
Насупивсь чорний машиніст:
— Добре, браточку!
Або із житом...
Або не жити...

І ми поїхали.
Був ранок ночі
брудний, суворий,
немов обличчя вугляря.
За нами щось жалібно
ваґони говорять,
а з нами
відваги заряд.

Поїзд, немов набій,
Летить на бій

Вітер хилить дим на землю.
Іскри снігу до нас летять.
Ми везем
везем
везем—
поїзд...
хліб...
життя...

Машиніст насупився та й годі,
Згадує задавнену пригоду:
на полустанку Ясен,
де темний ліс,
дикий бандит Ясний
злозив «десять—bis». *)
Постріли п'яні...
Трупи... Кров...
А він—поранений—
захолов.
Поблизу дружина,
маленький син—
обоє сині...
синь...

Невже й тепер це буде?
Ні!—
каже серце буйне.
І машиністова рука—
на більшака» *)
О, треба взяти очі в руки!
Хліб—
— перемоги запорука.—
бо в місті—
— голодні черги.
нема сніданку,
обіду
й вечері.

*) Поїзд.

**) Реґулятор на великий клапан.

Ідем...
Сорок кілометрів
Тут раптово
з-за узлісся
вітер меткий
лине з снігом,
крутить,
місить,
кида бляху із дахів.
Гро-дхі-іі..

Гей, до праці.
Напуваєм і годуєм казана.
А до нас—
вітер вільний
вперто віє
і розгонно
мете валки снігові
на вагони.

Вітре,
вітре,
не мети!
Чуєш, друже,
не ме-ти:
ми дійдемо до мети!

А машиніст:
— Коли тут зупинка,
то нам капут.
Правда, синку?
(А до кочегара):
бери лопату.
Жар.
Ох!.. Узвіз...

— Добре, тату.

Кочегар
почав
сніг
одкидати.

Наш велет Щука *)
залізом, сталлю грюка.
А важель—
—клац-ця!
Горить праця.
Кочегар відкидає сніг
у прірву.
Вітер звалив з ніг...
Кочегар упрів...

Та швидче Щука
колісьми грюка. —
А підойома—
—клац-ця-ця!
Горить праця.

Нервовішають рухи:
близенько Ясен.
В очах огонь тривожний.
Невже чека Ясний?
А може?..

Тут зненацька
з боку кулі—
оси навісні.
Причаївся десь Ясний?..
Так!
А з ним бандити...
багато...
Чи побачать нас діти,
жінка,
тато?..

Кулі бандитські
жалять вагони.
Щоразу ближче
коні.
А кінь білявий,
кінь Ясного
догнав
залізного десятинога.

Нараз Ясний
схопивсь руками
за тендер білий
і впав,
мов камінь,
на вугілля.
Підвівся.
Йде у будку
і в серце як заломить!
А машиніст хутко—
за лома.
Мить—і мертвий долі.
На путь механік тіло кинув,
а з уст:
— Ось твоя доля,
бандитський сину.
Це помста за жінок,
дітей зарізаних,
за тебе помста
і за них.
Сивенький неборака
не сказав одного:
що він

*) Вантажний паровіз.

не брат—
а приятель Ясного

Ідем швидче.
А за нами—кулі.
коні;
вороний нас догоня.
Невже куркульський
впертий кінь
догонить
залізного коня?...

Ні.
Відстають повстанці.
А в будці—
сліви й танці.

Знову вітер,
ворог лютий.
снігом крутить,
віє поїзду у груди
й спину
і от-от зупинить.

Вітре.
Хто ти?
Може приятель глитайський?
Не мовчи,
Не тайся.
Вітре,
Хто ти?..
Завдаєш ти нам роботи.

Вітре, вітре, не мети:
Ми ж прямуєм до мети;
А проте
мети
мети.
Менше в тим!

Гей, до праці!
Вище пару!
Вугілля!
Воду!
Паротяг свавільний
переміг негоду.

Коні вже позаду десь;
Згин на села йде.

А Щука цупко
лізе,
лізе,
лізе,

Так,
перемога залізу.

Хай негода клята
люто хуртовинить,—
бо ген-гез заклякли
стрілки й хрестовиння.

А вітер уже безмовний.
злякавсь немов.
Нум, тепер мети,
мети!
Ми проріжем
чорну стежку
до ясної,
до далекої
мети.
У будці—
—снігові горби...
приніс упертий вітер.—
Мов згадка про минулий бій,
яку ніщо не зітре.

Гостинна станція...

Наш паротяг завмер.
Заводу міць...
Залізний гомін...
тепер ми вдома.

Гудки...
Гудки...
А на путях
робітники меткі
(на них завжди задивлюсь).
Та що за диво?
Вони до насипу,
до нас ідуть,
гукають розмаїто:
— Хліб!
— Хліб!
— Жито!...

Секретар завкому:
Товариші!
Кришка голоду тяжкому.
Не вимруть наші діти.
Можна спокійно робити.

А відповідь різноголоса:
— Браво!
— Правильно!
— Геть кровососів!
— Заленних гадів!

— Ура бригаді!
— Ура-а-а!
Га—га-а!
І всі пішли в завод.

А ми з колонки брали воду.

У нашім триєдинім серці був
величній настрій снігу й бур.

На паротязі—білі сталактити;
їх лиже працьовите сонце вперто.
Далеко десь вітри, бої, бандити...
А тут зима спокійна та інертна

Нас часто зустрічали—
і бур протест,
і вітру тиск,
і шелест куль,
проте,
нікому
не здолати сталі;
меткий куркуль,
ба й бур порив
ніколи
не посіють
прорив.

Комсомольці дзержинки перші піднесли справу про сухе гасіння коксу.

Комсомольці дзержинки перші піднесли питання про постійність шихти для доменних печей.

Комсомольці дзержинки висунули форму зустрічних коксографіків, застосовану на багатьох новобудівлях країни Рад.

Комсомольці дзержинки дотерміново методою коксографіків побудували найвеличезніший в світі газопровод.

Завдання пролет. літератури—відтворити героїчну роботу дзержинців у художніх образах.

Ів. Воробйов

ЗА ЛЕНІНСЬКУ ФІЛОСОФІЮ

Ленін на III з'їзді Комуністичної Спілки Молоді говорив:

«Без роботи, без боротьби, книжне знання комунізму із комуністичних брошур і творів рівно нічого не варте, тому, що воно продовжувало б старий розрив між теорією і практикою, той розрив, що є найогидливішою рисою старого буржуазного суспільства».

Філософська дискусія, що відбулась під знаком повороту на філософському фронті, досить ясно показала, що попереднє філософське керівництво так званої Деборінської групи (Деборін, Карев, Стен, Лупол), від якого в основному йшло і філософське карівництво на Україні,—вело теоретичну роботу цілком відірвано від революційної практики, розгорнутого цілим фронтом будівництва соціялізму в нашій країні, і від міжнародного революційного руху.

Філософське керівництво відтворювало огидні традиції буржуазного суспільства—розрив теорії й практики, філософії й політики. Отже нехтувалось основну засаду марксизму-ленінізму, що теорія повинна «складатися в нерозривному зв'язку з революційною практикою» (Сталін).

Постанова ЦК ВКП(б), про журнал «Под Знаменем Марксизма», перетворився в груповий орган філософської групи Деборіна, по-більшовицькому викрила непартійні, не ленінські позиції, що їх відбивав журнал, і що за них боролось філософське керівництво, схарактеризувавши ці позиції, як позиції меншовикуючого ідеалізму.

Основна антимарксистська суть, деборинського меншовикуючого ідеалізму, полягала в одриві теорії від практики, філософії від політики, у відсутності боротьби за генеральну лінію партії, боротьби з правим опортунізмом, як головною небезпекою так і з «лівими» перекрученнями, невизнання ленінської доби у філософії, в розвитку й застосованні діялектичного матеріялізму, загалом, у недооцінці Леніна, як теоретика, в перекрученні ленінського принципу партійности в філософії, що призводило до цілої низки конкретних політичних і теоретичних помилок.

Замість здійснення завдання, що його поставив Ленін,—матеріялізації геґелівської діялектики на зразках і багатому досвіді пролетарської революції та переможного будівництва соціялізму,—філософське керівництво схолястично тлумачило Геґеля, скотившись в основному, на його ідеалістичні позиції, унаслідуючи його містифіковану діялектику. Величезний досвід будівництва соціялізму, в практиці якого знаходять вияв творчої сили широких пролетарських мас,—залишився осторонь. Актуальні проблеми, особливо в галузі історичного матеріялізму, зокрема проблеми культурної революції, проблеми атеїзму, що їх порушує наша реконструктивна доба,—навіть не підхоплювались і вже зовсім не розроблялися.

Філософське керівництво не зуміло, справді, по-партійному, по-більшовицькому розгорнути успішну боротьбу проти головної небезпеки—механістичної ревізії марксизму-ленінізму. Воно переводило її з геґеліянських позицій, оскільки «Геґель б'є всякий матеріялізм, крім діялектичного» (Ленін). Зовсім відсутня була боротьба проти троцькізму, різних ревізій марксизму-ленінізму: Рубінщини в політекономії, переверзівщини в літературі, тощо.

Меньшовикуючий ідеалізм Деборіна яскраво виявився в поглядах щодо оцінки ленінської філософської спадщини. Деборінська група недооцінювала теоретичного значення Леніна, перебільшуючи теоретичне значення Плеханова. «Оба эти мыслители—писав Деборін—в известном смысле дополняют друг друга. *Плеханов прежде всего—теоретик, Ленин же прежде всего практик, политик, вождь*» (Ленин, как мыслитель). Таке тлумачення, що одверто б'є своєю несправедливістю, вело до іґнорування ленінської доби в філософії, що є вищим щаблем в розробленні та застосуванні матеріялістичної діялектики. Деборінська група взагалі намагалася підкреслювати просте, загальне у Леніна з Плехановим, залишаючи занедбаним, забутим, нове своєрідне, що вніс Ленін в філософію марксизму.

Тим самим іґнорувалось відоме положення: *«изложить ленинизм—это* значить изложить то особенное и новое в трудах Ленина, что внес Ленин в общую сокровищницу марксизма» (Сталін). Деборін у своїй передмові до IX-го Ленінського збірника, писав:

«Між Плехановим і Леніним існують відміни, що відбивають особливості історичних фаз в розвитку революційного руху і клясової боротьби пролетаріяту». Деборін вбачає різницю між Леніним і Плехановим не в їх поглядах і методології, а в різниці між епохами. Плеханов був істинний марксист свого часу, а Ленін свого часу. Отже різні трактування, в розумінні діялектичного матеріялізму у Леніна і Плеханова, переноситься в площину відмін між епохами. Цим самим виправдується плеханівське нерозуміння діялектики, саме діялектики, як теорії пізнання, що за його так боровся Ленін.

Виправдуються хиби Плеханова, обумовлені впливом Чернишевського й Фоєрбаха та сильним нальотом аґностицизму, що є в роботах Плеханова.

Цим самим, нехтувався ленінський період в розвитку й застосуванні діялектичного матеріялізму Маркса—Енґельса, на вищому щаблі розвитку суспільства й науки, нехтувалось те, справді нове, що вніс Ленін у філософію марксизму, і виправдувалися опортуністичні помилки Плеханова, його меншовицькі позиції під час революції 1905 року, позиції соціял-шовіністичні у 1914 році, тощо.

Філософське керівництво Деборінської групи не спромоглося по-ленінському підійти до філософської спадщини Плеханова, критично оцінити її з Ленінських засад діялектичного матеріялізму, пам'ятаючи ту високу оцінку, яку дав Ленін філософським роботам Плеханова.

Отже, як бачимо, вся сукупність теоретичних і практичних поглядів деборинської групи являє з себе, по суті, справді меншовикуючий ідеалізм, що має у своїй основі не марксистську, не ленінську методологію. Скочуючись до меньшовизму, він боровся проти ленінської доби у філософії, проти ленінської партійности у філософії, відновлюючи в той час найогидніші тра-

диції II Інтернаціоналу—розрив теорії й практики. Скочуючись до ідеалізму, він геґеліянізував ленінізм, схолястично теоретизував, копаючись у голих. абстрактних категоріях геґелівської діялектики.

Меншовикуючий ідеалізм деборинської групи замаскована форма вияву дрібно-буржуазної ідеології й тиснення на пролетаріят ворожих клясових сил, що його оточують.

Меншовикуючий ідеалізм є найтонше завуальована форма ідеалістичної ревізії марксизму-ленінізму, бо вона переводить свою ревізію під зверхньою боротьбою нібито за ленінізм. Сама бореться з ідеалізмом типу Лукача, з попівщиною, з механістами і в той же час ревізує марксизм-ленінізм з основних його наставленнях.

Боротьба, що її кілька років переводила група Деборіна проти механістів, не могла дати остаточної перемоги над механістичною ревізією марксизму, бо виходила сама з не ортодоксально-марксистських позицій.

Керована від партії, філософська дискусія по-більшовицькому викрила й глибоко з'аналізувала всю суть деборинського меншовикуючого ідеалізму. Наслідком філософської дискусії партія змогла підсумувати ввесь хід боротьби на філософському фронті і скерувати увагу комуністичних сил на ще більшу боротьбу й викриття меншовикуючого ідеалізму, попередження рецидивів його та впливів на молодь, пам'ятаючи, що головна боротьба повинна йти проти механістичної ревізії марксизму ленінізму, як головної небезпеки, і що меншовикуючий ідеалізм, по суті, підтримує цю головну небезпеку. Під гаслами Ленінської партійности в філософії, під гаслами боротьби за генеральну лінію партії, боротись за ленінський період діялектичного матеріялізму.

А ленінську добу в філософії треба завоювати в боротьбі проти ділядького, грубого, вульгарного, механістичного матеріялізму, з його повзучим емпіризмом, нерозумінням і вульгаризацією основних законів діялектики, в його механістичним запереченням матеріялістичної діялектики, як «філософської науки», з його позитивізмом, з його теорією «зведення», теорією рівноваги і т. ін.

Але боротьба з цією головною небезпекою, ревізії марксизму-ленінізму, не може бути переведена успішно, коли ми, поруч, не будемо поборювати ідеалістичну ревізію, абстрактно-схоластичні теоретизування, одриву теорії від практики, перетворення філософії в самоціль відірвану від історії буття, історії людської практики й мислення, від конкретного знання практики соцбудівництва.

Філософське керівництво на Україні, в основному йшло тим же самим шляхом, що й деборинська група. Воно стояло на позиціях меншовикуючого ідеалізму. Хоча, в філософському керівництві України, ми маємо певну специфічність. Коли філософська група Деборіна стала, так би мовити, єдиною керівною групою на філософському фронті, то на Україні ми такого одноцентрія у філософському керівництві не мали, а мали тут дві відмінні позиції. Так, маємо з одного боку своєрідну відміну механістичної ревізії марксизму-ленінізму з безпосереднім впливом меншовицьких традицій минулого у Семковського. З другого боку, ідеалістичну ревізію марк-

-сизму-ленінізму, гарно офарблену в буржуазний естетизм і підлеглу його впливові у Юринця. Треба сказати, що ці дві, різні відміни ревізії марксизму-ленінізму, перебували не ізольовано одна від одної, а часто споріднювалися, ставали на шлях взаємного погодження.

Таке погодження було не лише тактичним, організаційним, а мало своє позначення і в поглядах. Не вважаючи на те, що Семковський на попередньому етапі боронив свої позиції, як марксівські, які (позиції) виходять, ніби-то, з боротьби на два фронти, по суті ці позиції являють своєрідну відміну механістичної ревізії марксизму-ленінізму, що часто-густо збігалась з поглядами Деборіна, оскільки обидва знаходились під безпосереднім впливом меншовицьких традицій минулого, в основному,—плеханівського гатунку, з відбитком Фоєрбахівського споглядального матеріялізму.

Найяскравіше позначилися механістичні погляди Семковського в опрацюванні проблеми Леніна і Плеханова, що її він неодноразово силкувався розв'язати. Семковський вбачає «відміну» між Леніним і Плехановим, лише, по лінії природознавства.

«Творчо, як дослідник матеріяліст, Плеханов—пише Семковський,—спирався тільки на суспільні науки. Тут в галузі матеріялістичного розуміння історії він не тільки популяризував, але й поширив спадщину Маркса та Енгельса».

«Природознавство цікавило Плеханова лише в межах наукових інтересів кожної освіченої людини. Він взагалі продовжував традиції Маркса та Енгельса,—стежити за розвитком природознавчих наук, але творчо, продовжувати філософську лінію вчителя у цій галузі, довелося Ленінові, як представникові нової епохи». Думка ясна. Плеханов, це марксист, що поширив і поглибив марксизм в галузі суспільнознавчих наук. Ленін—це марксист, що творчо продовжував природознавчі науки, внісши до них дещо нове і цим самим Ленін різниться від Плеханова. І тільки. Отже, нове, що вніс Ленін у марксизм, по лінії суспільнознавчих наук, лагко забуто. Цим не лише понижується, зменшується Леніна, як теоретика, як справжнього продовжувача науки Маркса, але й виправдується опортуністичні помилки Плеханова. Така недооцінка Леніна, як видно, споріднюється з деборінською. Деборін теж визнавав за Леніним відродження марксизму, виводячи звідси свою думку, що Ленін був перш за все практик. Деборін теж залишав поглиблення марксизму за Плехановим, вважаючи його, на цій підставі, «перш за все теоретиком», разом з тим виправдуючи його опортунізм, як це робить Семковський в галузі суспільнознавчих наук. Ці погляди Семковського щільно пов'язані з його періодизацією філософського розвитку Леніна, де він продовжує робити недооцінювання Леніна, як теоретика. «В філософському розвитку Леніна— пише Семковський—ми можемо відрізняти три доби: перше, боротьба проти філософсько-соціологічних теорій народництва та легального марксизму; друге, боротьбу проти махізму; третє, поглибленого розроблення діялектики».

Отже, перша доба, це боротьба Леніна проти народництва та легального марксизму. Так, вона справді має велике місце і знайшла свій відбиток у теоретичних ленінських роботах того часу. Друга доба—це боротьба проти махізму, що йде, за Семковським, лише по лінії проти ворогів робітничого руху за історичний матеріялізм Маркса, розроблення останнього на досвіді

практичного готування пролетарської революції. Нарешті третя доба за Семковським,—це поглиблення розроблення діялектики, що починається з чотирнадцятого року, цебто того часу, коли Ленін почав писати свій знаменний «Конспект науки логики Геґеля». Чи обмежується цією відокремленою добою розроблення діялектики в філософському розвитку Леніна? Звичайно ні! Ввесь шлях його характеризується поглибленим розробленням діялектики на засадах таорії й практики марксизму. Визнавати за Леніним поглиблення розроблення діялектики, лише за третьої доби, з 1914 року, значить зменшувати теоретичне значення Леніна. Неправдивість цього погляду,—дуже разюча, щоб доводити її. Цей висновок робить сам Семковський: «Можна навіть сказати (яке незручне натягування—І. В.), що як у науці про державу та диктатуру пролетаріяту, Ленін *відродив* справжню—революційну теорію Маркса та Енґельса, так і в філософії, в деяких відношеннях (?) він висунув якраз те, що визначало найбільшу особливість діялектичного матеріялізму основоположників марксизму». Нема чого сказати, думка багатозмістовна. Тут висловлено, поперше, що Ленін лише відродив науку Маркса про державу, диктатуру пролетаріяту. Подруге, подібно цьому, він у філософії висунув лише дещо («в деяких відношеннях»); потретє: те, що висунув Ленін в філософії визначає найбільшу особливість діялектичного матеріялізму Маркса Енґельса, цебто зовсім (без всякого перебільшення) не вбачається навіть «в деяких відношеннях» те нове, своєрідне, що вніс Ленін у філософію марксизму на вищому щаблі розвитку суспільства й науки.

В поглядах Семковського маємо, також, спробу об'єктивно виправдати «марксизм» ренеґатів II Інтернаціоналу, штучним приведенням його в відповідність до доби, поставивши його так, в один логічний ряд розвитку марксизму-ленінізму. Так, Семковський вважає, що марксизм розвивався за схемою: перший період це марксизм, як він висловлений був Марксом і Енґельсом, другий період—марксизм представників II Інтернаціоналу, і нарешті: марксизм Леніна. Тим самим установлюється логічну послідовність Леніна від ревізіоністів II Інтернаціоналу. Ледве чи треба говорити, що це невірно.

●

Відмінна ревізія марксизму-ленінізму є ідеалістична, що гарно виражена в буржуазний естетизм в особі Юринця. Погляди останнього завжди були аморфні й невизначені: вони грають безліччю мінливих, психологічних відтінків і живляться цілокупністю емоційних почуттів. То його мережані, привабливі, на перший погляд, бренять слова: «В Авенаріуса ми найдемо осінні мотиви, коли берези опускають потоками листя своє золоте, на мудро опокійну поверхню тихих озер і коли бурхливий потік вітальних рядів виладовується в мовчанні меланхолій журної і солодкої, болючої і радісної контемпляції». Юринець, як бачите, не розбиває філософію Авенаріуса, а бавиться нею. Він взагалі має нахил скеровувати всю свою здібність у філософії на відтінки, що найбільше пов'язані з переживаннями. «Історія річ трагічна», поклично зазначає він і з цього боку характеризує буржуазних філософів. «Він—пише Юринець про буржуазного соціолога Зімеля,—то є може бути найяскравіший і найтрагічніший представник сучасної ідеологічної шамотні і блукання заходу, що вмів одначе цю безґрунтовність запалити

принадними вогнями» («Філософсько соціологічні нариси» стор. 149). Отже Зімель, виходить, лише найяскравіший представник ідеологічної шамотні і блукання. Його малюється зовсім незинним і невизначеним у світлі розм'ягченого співчуття до трагічного боку історії. У такий спосіб Юринець характеризує й інших буржуазних філософів: «Вітає тінь хоробливо геніяльного Вайнінгера, останнього лицаря, романтика та шукача синіх квітів, що зростають на трясовинах, багнищах буржуазного декадентства» (там же).

Юринець не проникає в логіку спрямованости буржуазних соціологів і вже зовсім бракує в нього відвертої, справжньо-марксистської, критики, що завжди має бойовий характер. Юринець старанно добирає «навчальні моменти», «цікаві риси», «нові» думки буржуазних філософів, закликає вчитися в них. Теоретичні роботи Юринця не скеровані на боротьбу проти буржуазних філософів, а пройняті співчуттям до останніх в їхніх «шуканнях».

Юринець надає великого значення емоції. І справді, вона має в його творчості, не аби яку ролю, топлячи поняття в ефектні враження. Так він пише: «є позиції, установки, кляси байдужі (!?) зісхематизовані вже до такої міри (Юринець не може найти слова—Ів. В.), що їхнім повним власником є вже вся кляса. Вони її тривкий капітал, життьова проза; є такі, які ще сплять, які треба розбудити, вкласти ще в схему можливого їхнього діяння» («Павло Тичина», ст. 62). Виходить, для Юринця настави, позиції ленінізму, що стали, за нашого часу, справді власністю всієї кляси, є байдуже зісхематизовані, Юринець, бачити, за розбудження нових емоційних настав, що сплять ще. Він не розуміє того, що останні—неповинні і не можуть, виходити з поза настанов позицій марксизму-ленінізму, а даються ними. Та ні, Юринець мріє, коли «витвориться мистецтво, як царина чистої забави (стаття Юринця «Микола Хвильовий»,—«Червоний Шлях») замість впертої, рішучої боротьби, що пронизує весь марксизм-ленінізм, твори Юринця характеризуються самодовільним естетизмом, що в основі його лежить буржуазний принцип, забави, властивий сучасній ідеалістичній філософії.

Теоретичні роботи Юринця відбивають біг його власних вражінь, що часто переходять у пасивне описування. Тут якраз на особливу увагу заслуговує стаття—«Останнє слово ревізіонізму Кавтського». Для автора ревізіонізм—повний перегляд марксизму і знущання над ним, яке з нечуваною силою наглости робить Кавтський у своєму останньому чотирьохтомнику, здається просто, як «ідеологічна рябизна». Нічого сказати, добірне визначення, але на жаль воно залишається породженням і властивістю, так званого, психологізму в філософії і через те не підіймається до ясного і чіткого розуміння клясової суті теорії Кавтського, що цілковито скерована проти марксизму. Ковзнувши так по поверхні, він береться вже до аналізи, яку починає з переліку всіх частин, розділів тощо, книги «Матеріялістичне розуміння історії» Кавтського, а далі лише описує: «Він (Кавтський) зазначає, що його історичний матеріялізм є його власний погляд на історичний матеріялізм». «Він висловлює думку, що Маркс і Енгельс є тільки один із моментів у його власнім ідеологічним розвитку». «Далі він робить виклад матеріялізму» і т. інш. Юринець не розкриває внутрішньої логіки, теоре-

тичного ренегатства, Кавтського, що так опукло дає знати себе в його творі. Він не вбачив еволюції Кавтського, що тягне на реакційний шлях теоретичну думку і вже зовсім не протиставив себе в дусі Ленінової, твердо непримиренної боротьби ревізіонізмові Кавтського. Теоретичне обличчя Юринця, потускніло в простому описі.

Є ще одна споріднена риса в Юринця. Так, він ніколи не забуває встановити, де, коли, ким ще було висловлене будь-що подібне, розвиваючи всю свою енергію, як захисника марксизму, розпилюючи всю свою увагу на цьому: «В однім місці Кавтський каже, що Енгельс помилявся, говоривши, що діялектика є універсальний закон. Тут наближається він до поглядів Лукача». «Він (Кавтський) взагалі старається протиставити Маркса Енгельсу. Тут він повторює аргументи, які вже висунуті синдикалістами, особливо Артуром Лябріюла» і т. і.

Така властивість у Юринця, що є власне асоціятивною методою буржуазного естетизму, який в основу пізнання кладе принцип схожости, подібности ідей і намагається цим пояснити одна одну. Не станемо вдаватися в розглядання, наскільки доречі, такі чисті, екскурси в аналогію, хоча Юринець часто стає жертвою термінологічної подоби. Досить вже одного того, що вони відводять його спрямованість, як марксиста від боротьби, в даному разі проти Кавтського. Вони заглушають її. Та, якщо аналогія у Юринця є пристановищем від боротьби, то описовий принцип, як ми бачили зовсім знесилює його теоретично, засуджує на пасивність, або в крайньому разі на холодний академізм, байдужу об'єктивність вченого архіваріуса.

Юринець справді керується словами поета:

«Всего будь холодный свидетель,
На все устремляя свой взор».

Звідси й бойовий момент спрямованости зовсім відсутній. Насправді, Юринець уподібнюється одному Тургенівському героєві Івану Іллічу, що має прізвище «складної душі». «Название «складная душа», действительно очень шло Ивану Ильичу. В нем и следа не было того, что называется волей ихи характером. Всякий, кто только хотел увести его с собой куда угодно; стоило только сказать ему:—Иван Ильич, поедемте—он брал шапку и ехал. А подвернись тут другой и скажи ему: Иван Ильич, остановитеь — он клал шапку и оставался... Что ж? Разве Иван Ильич за это обижается? Никогда»! Не менша «доброчесність» і в тов. Юринця. Його завжди так чи інакше захоплюють і «увозять» буржуазні філософи в царину буржуазного естетизму, в «світ чистої забави». Теоретична думка у Юринця розмагнічена, ніколи вона не йде по лінії найбільшого опіру і не має бойової загострености, та проте, діялектичний матеріялізм не дарма несе назву войовничого. Зовсім не дарма. Він, бойова теорія єдино революційної кляси пролетаріяту, що штурмує підвалини старого світу.

Ленінова сувора партійність не існує для Юринця, не просякає зовсім вона його творчости.

Це все становить головну рису ідеалістичної ревізії марксизму-ленінізму, яку репрезентує на Україні Юринець.

●

Підо вплив ідеалістичних поглядів деборинського ґатунку підпали й окремі молоді товариші: Степовий, Бон, зокрема Демчук. Останньому власти-

ва яскраво визначена недооцінка Ленінової доби в філософії, що мала своїм зворотнім боком перебільшення ролі Плеханова.

Помилкові погляди Демчука позначилися і в інших питаннях: в оцінці Зібера, як фундатора марксизму на Україні, що бере початок в антимарксистській теорії Яворського; в розумінні проблеми буття й мислення. «Маркс чудесно знає,—пише Демчук з цього приводу,—що дійсність сама собою, а спосіб нашого розуміння цієї дійсности і до певної міри самого ставлення до неї, знову таки, самі собою». Демчук має претензійність говорити таку нісенітницю від імени Маркса. Відомо, що Маркс завжди розглядав буття й мислення, як діялектичну єдність, що має і тотожність і різність. Навпаки за Демчуком виходить повний розрив між дійсністю і її розумінням, а проте Ленін в повній згоді з Марксом ясно писав, що наше пізнання є знімок, відбиток, дійсности.

На помилках Демчука, тим більше, треба спинитися, що він, як це показала філософська дискусія, не відважився, ще порвати з поглядами Деборіна й стати на шлях боротьби за справжню ленінську філософію.

Що більше, вже після філософської дискусії П. Демчук, в статті «Неогеґельянство, як зброя фашизму», що її вміщено в останньому, 3-му номері журналу «Червоний Шлях», виступив з відвертою пропаґандою меншовикуючого ідеалізму найгіршого ґатунку. Так він пише: «Геґель, без сумніву, один із ряду найглибших, науніверсальніших розумів, який лише знає людська історія взагалі. *Справжній ренесанс, великого мислителя Геґеля, серед найширших трудящих мас цілого світу,—ще перед нами»*. Демчук поглиблює тут свої попередні позиції меншовикуючого ідеалізму, виходячи з якого ще в книзі «В боротьбі за ленінську філософію», з запалом пророкував: «можна сказати, що це були б *світлі й святочні дні* росту Української соціялістичної культури, літератури і науки, як би у нас з таким запохленням, ентузіязмом читали «Феноменологію», «Логіку» Геґеля, як їх колись читали російські геґельянці (стр. 28).

Отже Демчук мріє про справжній ренесанс абсолютного ідеаліста Геґеля, як про «світлі свіяточні дні» україської соціялістичної культури, коли будуть читати Геґеля. як колись читали російські геґельянці. Демчук нехтує той факт, що геній Маркса цілковито і безповоротно поборов ідеалістичну філософію Геґеля. Разом із тим, він і позитивно-раціональне ядро вже вичерпуючи оцінив в діялектиці останнього, своїм підходом, поставивши її «з голови на ноги», звільнивши її від містичної оболонки, створивши тим самим матеріялістичну діялектику—бойову й революційну. Інакше гадає Демчук. На його думку, сам Геґель «Страшний своєю методологією, діялектикою, яка, в руках марксизму-ленінізму, стала надійною зброєю революційного пролетаріяту». Демчук не розуміє, що діялектика Геґеля, бувши ідеалістичною, містифікованою, тим самим притуплялась з нього, не була розвинена, як справжня революційна метода, не відбивала матеріялістично зміни світу.

Зовсім не можна, тому, говорити, що в марксизмі-ленінізмі геґелівська діялектика просто «стала надійною зброєю революційного пролетаріяту».

«Мой диалектический метод,—писав Маркс про себе—не только в корне отличен от Гегелевского, но представляет его прямую противоположность».

Одначе, Демчук уявляє, що Маркс і Енґельс, що найбільше так це—«Геґеля зрозуміли, критично застосувавши його діялектичну методу в своїх працях». Отже виходить, що Маркс і Енґельс не створили нову методу—матеріялістичну діялектику, а лише застосували геґелівську—«діялектичну методу в своїх працях», звичайно, критично. Та ж застосування геґелівської діялектики, бодай і критичне, не пояснює ще ролі генія Маркса, творця діялектичного матеріялізму. Не відбиває об'єктивно того факту, що діялектика Маркса, у всій своїй основі—цілком протилежна геґелівській, є матеріялістична. Це не вміщується в поняття критичного застосування діялектики Геґеля, а виходить поза межі його. В працях Маркса не просто діялектика Геґеля і не критично застосована діялектика Геґеля, а його власна метода, творцем якої він є,—*матеріялістична діялектика.*

За Демчуком Маркс «занімає» самого Геґеля, як *«ступінь» у загальній теорії матеріялістичної діялектики,* цеб-то, як складову ланку, що «знімається» марксизмом, як перевищений варіянт свого власного розвитку. Тим самим нехтується другий момент, не меншого значіння, в генезі марксизму: Феєрбахівський матеріялізм. Цього не зважує Демчук, він пише: «Сучасна буржуазна філософія нічого так не боїться, як послідовного розвитку клясично-геґелівського ідеалізму». Думка цілком ясна. Марксизм за Демчуком—це є послідовний розвиток геґелівського абсолютного ідеалізму. Він логічно цілковито виникає з останнього, відірвано від матеріяльних соціяльних умов свого часу, так би мовити за принципом геґелівського «саморозвитку духу», якого в даному разі додержується Демчук. Безперечно це є разюче, суто ідеалістичне розуміння.

Боротьба за Ленінську добу в філософії, під знаком якої зараз здійснюється поворот на філософському фронті, ще досі не всіма усвідомлена і в де-кого не займає зовсім уваги, хоч це головне завдання, що його висунула філософська дискусія. Так напр., Ан. Марк, в післямові до своєї книжки «Критика фетешизму в творчості Маркса», яку видано, геть вже, після філософської дискусії, пише:

«Завдання повороту потребують як найрішучішої та, як найглибшої боротьби з усілякими перекрученнями діялектичного матеріялізму, що досі подавалися за «марксизм».

«І тому нашим гаслом повинно бути те ж саме гасло, що його в боротьбі проти соціял-опортунізму та шовінізму II Інтернаціоналу, готуючи перетворення імперіялістичної війни на пролетарську революцію, висунув Ленін: це гасло,—*«відновлення»* справжньої науки Маркса». (підкр. наше).

Отже Марк усе завдання повороту виголошує гаслом: «відновлення справжньої науки Маркса» й тільки. Для Марка головного завдання—боротьби за Ленінську добу в філософії,—не існує; тим самим непомітно для себе, Марк скочується на позиції меншовикуючого ідеалізму, що так нехтує Ленінську добу в філософії. І вже зовсім дивною і смішною є, після цього, заява автора післямови: «Автор зі стобільшим задоволенням і зі стоглибшим переконанням міг вітати поворот на філософському фронті... Що йому особисто ні якого повороту робити не доводиться, і що навпаки, в цім повороті він вбачає найяскравіший реальний доказ вірности своїх давніх поглядів» (стр. 148).

Та тут же слідом висловлена вже одна думка про «Формалістичні» та

«Натуралістичні» перекручення діялектичного матеріялізму з боку минулого філософського керівництва, викриває нісенітницю авторової заяви.

Адже зводити меншовикуючий ідеалізм до формалістичних та—натурфілософічних перекручень діялектичного матеріялізму, значить, не розуміти повнотою його суті.

Філософська дискусія, на основі більшовицької критики й самокритики, викрила хибні позиції минулого філософського керівництва і разом із тим, яскраво визначила завдання на філософському фронті.

Філософський поворот вимагає кардинально перебудувати всю роботу на філософському фронті, в напрямку завдань реконструктивної доби, боротьби за генеральну лінію партії, переборення всіляких антиленінських ухилів від генеральної лінії.

З цього погляду смішні й шкідливі є розуміння повороту, вроді заяви Ан. Марка, як переходу від одних філософських позицій до других, розуміння повороту тільки, як подолання помилок деборінського керівництва,— хоча подолання цих помилок, що явно підтримують механістичну ревізію ленінізму, мішають переводити боротьбу з цією головною небезпекою, є одне з першочергових завдань.

Реконструктивна доба гостро поставила проблему повороту перед цілим ідеологічним фронтом у тому числі й перед філософією. В процесі цього повороту, перебудови ідеологічного фронту, в напрямку завдань реконструктивної доби, виявилася уся політична суть меншовикуючого ідеалізму Деборіна. Партія в своїй постанові про журнал «Под знаменем Марксизма», т. Сталін у розмові з делегацією бюра партколективу ІКПФ і Е, ясно й чітко визначили ті завдання, що стоять перед філософським фронтом.

Резолюція бюра партколектиму ІКПФ і Е говорить, що кращі комуністичні сили, на філософському фронті, перші включились і взялись потужно боротись і виконувати ці нові завдання філософського фронту.

Та філософська дискусія, що її перевів Український Інститут Марксизму-Ленінізму, в січні ц. р. й робота переведена після того свідчать так само, що й на Україні узялись по більшовицькому за виконання партійних директив в галузі філософії.

Основні завдання, що їх має здійснити за керівництвом партії філософський фронт, полягають найперше в боротьбі за Ленінський етап в розвитку філософії діялектичного матеріялізму, в боротьбі за ленінську партійність у філософії. Вся філософська робота повинна бути поставлена на службу соціялістичного будівництва, на переведення в життя генеральної лінії комуністичної партії.

Філософська робота повинна бути скерована на розробку актуальних проблем соціялістичного будівництва, та світового робітничого руху, на методологічне керівництво всіма галузями науки, просякнення їх матеріялістичною діялектикою. Це зв'язано безпосередньо з боротьбою за оволодіння всіма технічними та природознавчими науками й всіма процесами соцбудівництва.

Ми стоїмо перед завданням реконструкції всієї науки на базі філософії діялектичного матеріялізму. А це в свою чергу розкриває й дасть в руки науковим працівникам могутню зброю, засіб для незнаного ще розвитку людської культури.

Стати методологічним керівником, на чолі цієї реконструкції, належить філософському фронтові.

Але боротись за все це, боротись за виконання всіх партійних директив, боротись за ленінський етап у філософії діялектичного матеріялізму, як вищої стадії розвитку й розробки методу Маркса й Енґельса, не можна, не розуміючи того, що й надалі в сучасних умовах головною небезпекою є механістична ревізія діялектичного матеріялізму (Перов, Варьяш, Сарабьянов, Тимирязев, Аксельрод, а на Україні Семковський і інш.), що є в основному теоретичною базою, одвертого опортунізму, правого ухилу в партії.

Тільки боротьба на два фронти, боротьба за генеральну лінію партії, забезпечуть повний успіх на філософському фронті.

Розробка Ленінової філософської спадщини, виконання Ленінового філософського заповіту, в постійному зв'язку з розробкою конкретних завдань соцбудівництва є найближчим завданням філософії.

Серед безпосередніх завдань, що зразу стоять до розв'язання перед філософією, центральними завданнями є конкретна розробка, у філософсько-методологічному пляні, питань успішного побудування фундаменту соціялістичної економіки й перспективи її завершення; проблема колективізації й ліквідації останньої капіталістичної кляси—кулацтва; проблеми оволодіння технікою, як вирішальної проблеми соціялізму; проблеми культурної революції й національно-культурного будівництва, а разом з цим розробка питань кризи капіталізму, загострення цієї кризи, питання зросту пролетарських комуністичних партій, пролетарсько-революційного й національно-колоніяльного руху, тощо.

Розв'язання всіх цих і зв'язаних з ними проблем є невідкладна робота філософського фронту.

Філософська теоретична думка мусить стати гострим знаряддям боротьби проти всіх і всіляких виявів на ідеологічному фронті клясового ворога, що в передсмертній агонії шаленно активізується, за сучасних умов переможнього наступу соціялізму цілим фронтом. Навколо цих основних завдань мусять згуртуватись всі сили на філософському фронті й під знаком їх треба вести розгорнену роботу, щодо готування нових молодих, справді більшовицьких, загартованих кадрів на цій ділянці.

Бриґада ОММУ МЮДІВСЬКИЙ ПЛЯКАТ

МЮДІВСЬКИЙ ПЛЯКАТ **Бриґада ОМММУ**

„НА ЗАКЛИК“ (шкіц) О. Пащенко ОММУ

ЗА ДИКТАТУРУ ПРОЛЕТАРІЯТУ
(шкіц до картини)

О. Мордань-
ОММУ

А. Клочча

У НАСТУП

I.

Пролетарська поезія перешиковується відповідно до тих завдань, що покладені на неї її клясою в країні, що вступили в соціялізм. Окремі пролетарські поети перейшли в наступ, себто дають такі твори, що на сьогодні заслуговують на назву пролетарської поезії за доби соц. реконструкції.

Але ми були б типовими схоластами, «приват-доцентами», відірваними в своїх абстрактних теоретизуваннях від конкретної практики масового пролетлітературного руху, коли б просто констатували цей факт і на цьому заспокоїлись, виливши свої «патосні», з цього приводу, рядки на папір.

Ми не можемо також задовольнитися окремими досягненнями окремих «молодняківців», бо пролетарська література і зокрема «Молодняк» на сьогодні несуть відповідальність, за цілий радянський фронт поезії.

Пролетарська поезія, повинна вести, своєю творчістю, за собою всю українську радянську поезію. Це великої ваги обов'язок, тому завдання наших теоретичних кадрів, що безпосередньо зв'язані з масовим пролетлітрухом, допомогти цій ланці швидше стати на ідейну височінь доби соціялістичної реконструкції, щоб пролетпоезія й зокрема поезія «молодняківців», не окремими вилазками, досягла ідейних вершин, за умов збільшення вимог від пролетарської супільности, а перейшла б у наступ розгорнутим фронтом.

Ударник, що прийшов до літератури, що стає й повинен стати основним творчим кістяком пролетарських літературних організацій, вимагає від нас передання досвіду в творенні пролетарської поезії.

Ми повинні на сьогодні переглянути всі поетичні надбання пролетпоезії, очистити її (пролетпоезію) від того шлаку, що нанесений нашаруванням ворожих, нашій добі, ідей, впливів, що позначилися й позначаються, в процесі жорстокої клясової боротьби, на ділянці створення пролетарської літератури, в творчості окремих комсомольських і пролетарських письменників. Звичайно така самокритика, ні в якій мірі не затушковує, а навпаки зумовлює ще жорстокішу боротьбу проти буржуазних тенденцій, проти виявів фашистівської психо-ідеології в творчості окремих українських поетів. Бо лише така боротьба проти цих тенденцій, викриття їх (тенденцій) соціяльної суті розкриє очі попутнику, допоможе йому, коли він (попутник), щиро цього бажає, стати спільником пролетлітератури.

Треба бути наївною людиною, мислити по приват-доцентівському, щоб не розуміти того, що попутник не зразу перетвориться на спільника. Цей процес клясової диференціяції попутництва дуже болючий і що краще, й вчасно, буде викривати соціяльне коріння й політичне спрямовання буржуазних тенденцій в радянській літературі, наша марксівсько-ленінська критика, то більше ми допоможемо переходу попутників в напрямку наближення до нас.

Але треба так само рішуче й жорстоко викривати різні дрібно-буржуазні ухили в творчості попутників, по-товариському, але ні на цаль не відступаючи від непримиренної критики їх (творів попутницьких) з позицій марксизму-ленінізму.

Успішне виконання цих завдань в галузі пролетпоезії можливе лише тоді, коли ми будемо неухильно вигострювати нашу зброю—творчу методу пролетпоезії—методу діялектичного матеріялізму. Боротьба за творчу методу пролетпоезії не може переводитись без боротьби проти всілякого опортунізму, в творчих питаннях, як в теорії так і в художній практиці.

Треба рішуче боротися проти правої небезпеки, як головної на даному етапі, а також проти «лівих» заскоків.

В практиці нашої української пролетпоезії ми маємо досить своєрідне явище, коли ідеї й творчі настановлення розгромленого право-«лівацького» безпринципного бльоку «Літфронту» знаходять своєрідне виявлення, творчий вияв і захист в творчості окремих поетів.

Так саме й права небезпека, що виявляється в наших українських умовах в досить «оригінальних» формах чудернацького переплетення різних теорій,захования під ура-барабанну фразу, маючи під собою конструктивіську філософську й теоретичну основу знаходить собі місце в нашій поезії.

Розкриття клясової суті, викриття філософських основ цих, з дозволу сказати, «пролетарських поетів» і є на сьогодні невідкладне завдання нашої молодняківської критики.

Ми розгромили «Наступ», ми атакували конкретних носіїв літфронтівських творчих методів й ідей, але цього все ж недосить. Треба добити ці всі теорії, показати «безплідність», антипролетарську суть оцієї їхньої (представників літфронту, конструктивізму) художньої практики.

Українські напостівці повинні перейти у розгорнутий наступ по всьому фронтові і в першу чергу в наступ у творчості. Треба на сьогодні швидше перешиковуватися, реалізувати, в художній творчості, теоретичні настановлення напостівства,—керівної течії пролетарської літератури.

Йдучи в передових шерегах бійців за генеральну лінію партії, за побудову соціялізму в СРСР, українське напостівство, на поетичній ділянці своєї роботи, повинно дати продукцію гідну доби соціялістичної реконструкції.

Даремне було б запевняти читача, що в «Молоднякові» на ділянці поезії все гаразд. Поява книжки поезій члена «Молодняка» Ів. Бойка—«Парують землі», свідчить про те, що вплив ворога забрався в наші лави: «Ідеологічна диверсія куркульні», так назвав свою статтю П. Усенко, скеровану на викриття соціологічного еквіваленту цієї книжки. Факт появи збірки «Парують землі», говорить нам про потребу збільшення уваги до поетичної ділянки взагалі і зокрема до продукції «Молодняківців». Треба перевірити, хто з «Молодняківців» є справді молодняківцем-напостівцем по своїй творчості, а хто поки що є лише «молодняківцем» за належністю до організації. Саме тому ми й присвячуємо цю статтю розглядові нових творів, книжок—частини «молодняківського» поетичного сектору й письменників-вуспівців, що в своїй творчості близько стоять до завдань комсомольської літератури.

II

Найкращою перевіркою, як пролетарський комсомольський письменник в своїй творчості здійснює основне гасло й завдання пролет-літератури—завоювання в історично найкоротший термін гегемонії цієї літератури є тематика доби соціялістичної реконструкції, коли праця робітника із тягара перетворюється у справу чести, геройства, відваги. З цього погляду ми хочемо розглянути збірку В. Гудима «Одкрито семафори».

«Молодняківська» поетична виробнича нарада у Києві, до речі перша на Україні, показала досить таки великий теоретичний і ідейний зріст поетичного сектора нашої організації. Цю нараду сміливо можна вважати за початок другого етапу розробки творчих питань української пролетарської

літератури. На ній вперше було «Молодняком» розгорнуто філософське усвідомлення творчої дискусії з питань вироблення творчої методи пролетпоезій. Брав в ній участь і В. Гудим. На жаль виступ т. Гудима носив певний нальот своєрідного небажання усвідомити користь самокритики в лавах «Молодняка», потребу боротьби із своїми власними помилками, для того, щоб піднятися на вищу ступінь у своєму творчому зростові, саме в напрямку політизації своєї творчости, клясової загостренości, більшовицької ідейности.

Завдання марксо-ленінської критики на сьогодні мають специфічні риси, що покладені на них успішною побудовою соціялізму в одній країні, добою п'ятирічки.

Одною із таких рисок є уміння підійти до кожної творчої індивідуальности, уміння знайти те нове, що вносить кожний пролетарський письменник в скарбницю пролетарської літератури, в фонд створення пролетарського стилю.

Всім нашим читачам, відомі ті гасла, за які боролося українське напостівство, але все таки треба в схематичних стислих рисах нагадати їх. Основне це *боротьба за велике мистецтво більшовизму.* Звідси випливають: політизація творчости, тематична актуальність, глибока ідейність, і для пролетпоезії гасло «одем'янивания».

Як же реалізував ці основні настави в своїй творчості В. Гудим? Утримуємося робити зразу висновки, а спробуємо розглянути спочатку збірку «Одкрито семафори», щоб показати читачеві цю колію, в якому напрямкові її семафори одкрито й чи бува не трапиться прикрої катастрофи сповзання під ухил із молодим машиністом.

Тематично збірку можно розподілити так: *індустрійно-міські мотиви* («Одкрито семафори», «Росте завод», «Фрагменти», «1. Київ з центральних вулиць», 2. «Подол», «Околиця», «Просто сказав»); *колгоспно сільські* —«Індустрія в степах», «Недорід», «Обніжок» ,«Трактористка», «Уривки з поеми «Млини»— («Осінь в комуні», «Комуна горить»); *комсомольські настрої:* «(Друзі», «Звичайна дівчина»); *військова* («Маневри»); *інтернаціональна тематика* («Баляда про сантиментального капітана, конквістадорів та протрес», «Одне слово»), *мандрівні настрої* («Подорож до моря») і свій літературнополітичний маніфест («Обличчя героя»—пролог до поеми).

В період розгорнутого соціялістичного наступу на всіх ділянках радянського будівництва, кожен поет, відчуваючи, що пролетлітература відстає від своїх завдань, що їй (пролетлітературі) треба і кількісно і, в першу чергу, якісно піднятися на вищу ступінь, намагаючись усвідомити свої особисті завдання, як учасника масового пролетлітруху, уточнити свої творчі позиції, чи позиції даної творчої групи,—виступає із своєрідною заявою-деклярацією про свої (поета) устремління.

Це цілком закономірне явище. Метода діялектичного матеріялізму, що є за основу всіх творчих шукань пролетлітератури в самому своєму естві несе небачений, в жодній клясовій літературі, розквіт жанрів, волю соціялістичного змагання творчих угруповань, підпорядкованих єдиній меті—перемозі соціялізму.

В. Гудим не становить винятку. Його пролог до поеми «Обличчя героя» є цією деклярацією.

Від деклярації письменника, що належить до «Молодняка» ми маємо повне право вимагати перш за все клясової спрямованости, політичної чіткости.

На жаль, «Обличчя героя» не відповідає цим вимогам. Тим більш це є прикрим явищем, що саме трактування дійсности від В. Гудима, не тільки тут, в цьому вірші клясово не чітке, але клясова нечіткість пустила коріння в цілу систему творчої методи автора.

В. Гудим передає розмову з героєм. Поперше як і слід було чекати «герой» атакує відставання пролетпоезії».

«Ось вже скільки чекали зламу:
З безхребетних рядків віддає нудним
А ще більш допіка, що вузлами
У поемах—любов і дим». (ст. 39).

Слушні атаки. Так само слушні протести проти «ходульних типів, що слідком йдуть з середньовіччя»... Але. Коли герой запитує після критики у автора: «Хто герой»? відповідайте (Я притиснутий до краю). Мовчите? (ст. 40). Бачите комсомольський письменник «мовчить». Тоді «герой» із патосом висуває, що героєм наших днів є робітник. А що ж автор на це:

«Я не встиг промовити слова:
Привітать чи заперечить, (ну й ну. А. К.)
Як урвалася розмова
Він пішов
Здригнулись плечі (ст. 41).

В. Гудим в цій декларації виявляє себе, як поета,—пасивним «созерцателем». Він не встигає «ні привітати, ні заперечити», а сприймає все з об'єктивистським «хладним» спокоєм. Де ж боротьба за активну дієву поезію, що допомагає пролетаріятові пізнати світ і разом із тим є за зброю клясової боротьби в руках пролетаріята, за зброю перебудови світу? Ми б на цьому не зупинялися, коли б цим, об'єктивістським, по суті, позапартійним, ставленням до соцбудівництва, як мертвим тліном не було «тронуто» багато віршів із збірки.

Таке нашарування, подекуди, викривляє ідеологічну суть деяких віршів В. Гудима.

Як конкретний зразок треба привести «Росте завод» (ст. 5). Що ми маємо в цьому вірші? По-перше: за ідейну основу вірша є вихваляння технічного зросту взагалі, поза його клясовим спрямованням. По-друге маємо емпірику, фіксацію фактів, окремих процесів роботи, а в цілому аполітичний пейзаж, поданий крізь призму пасивної споглядальности. Ми твердимо, що аполітизацію цього вірша доведено до краю.

Для В. Гудима характерне оце пасивне спостерігання, «об'єктивіствующее», з боку, невміння розкрити глибину явищ, а захоплення лише поверховістю. Оце ковзання по верхах, позначається на багатьох віршах із індустрійно-міськими мотивами.

Такого об'єктивського сприймання нашої дійсности у В. Гудима чимало. Як зразок можна навести:

«Так кам'яні будівлі міста
Вростають в ґрунт твердий землі,
Щоб потім—вгору вістря...
Щоб вістря танули в імлі». (ст. 18).

Характерно, як оцей об'єктивізм поєднується із засохлим абстрактним пориванням вгору, що є не що інше, як дрібно-буржуазна революційність:

— «О, різблені над вікнами узори!
Різбила вас рука рабів.
Ви скам'янілий труд уярмлених—учора,—
Сьогодні владарів!..
— До хмар!
— До хмар![1]).

Така абстрактність говорить, що нерозуміє автор самої суті соцбудівництва, говорить про безпредметне, за висловом В. Гудима «безхребетне», поривання в «заоблачную высь».

---

[1]) Підкреслення скрізь мов. А. К.

Звичайно, що впарі з пейзажним поверховим трактуванням міста («Подол» тощо) йде естетизація образів. Наприклад: «Сонце мережі багряні ніжно на вікна кладе». (ст. 9).

Було б наївно думати, що у В. Ґудима є тільки поверхове «отображательство» пейзажів міських вулиць, міста тощо. В. Гудим намагається дати філософське обґрунтування життьових явищ, що він їх (явища) спостерігає й відтворює в своїх віршах. Це безперечно плюс!

Але яка якість цієї філософії? Тут ми з прикрістю повинні відзначити, що не завжди, ці, так би мовити, філософські узагальнення стоять на ґрунті діялектичного матеріялізму.

В своєму програмовому віршові, що відкриває збірку «Одкрито семафори» автор дає таку філософську оцінку «життю» 1918—20 р.:

«Життя окровлене крутило карусель
На тих розгорнутих сторінках днів» (ст. 3).

Така оцінка «життя» УСРР як безглуздого кружляння каруселі,—досить таки характерна: відгонить така «філософія» чим завгодно, тільки ні грама вона спільного не має із войовничою філософією пролетаріяту,—марксизмом-ленінізмом. В парі з цим йде й дальше «філософське» розумування, що поглиблює таке трактування дрібно-буржуазним об'єктивістським пацифізмом.

«Десь цвіллю взявся не один кістяк,
Ще з днів, коли на згорблений переїзд
Один у одного виходили віднять життя» (ст. 3).

Таке філософське обґрунтування громадянської війни ми, аж ніяк, не можемо вважати за пролетарське.

Оці неправильні, ідеалістичні в своїй філософській основі, дрібно-буржуазні, в політичному сенсі, оцінки минулого,—тягарем висять над автором і не дають йому можливості, (бо він їх ще не позбувся) правдиво, по пролетарські зрозуміти соціялістичне будівництво, добу Дніпрельстанів. В своєму віршові «Околиця»,—В. Гудим намагався показати якісну різницю між околицею відбудовного періоду й околицею доби соціялістичної реконструкції. Характерною ознакою околиці відбудовного періоду, на думку автора, є гультяй, міліціонер і гурт повій. Мені здається, що й тут В. Гудим викривив об'єктивну реальність, або вірніше, поверхово, по туристськи підійшов до околиці відбудовного періоду. Він не побачив протиріч й «ведущей противоположности»—пролетарської молоді й тому викривив трактування недавнього минулого згустивши чорні фарби, себто однобоко змалював дійсність.

І коли він перейшов до околиці доби соціялістичної реконструкції, він не розуміючи діялектично минулого дав дріб'язкову філософію. За В. Гудимом завдання соцбудівництва—це лише наступ на міщанство:

«І засихають на вікнах вперше
Рощені з року-у-рік герані,
І засихають, пнучись до світла,—
Повиви вулиць тепер не ті...
Це у останнє вони розквітли:
Ляже
Лабатим листям
На цвіт герані,—
Будівель тінь (ст. 12).

В цьому вірші, крім механістичного протиставлення околиці відбудовного періоду, до околиці періоду п'ятирічки, є ще неправильне визначення суті соцбудівництва, як лише боротьби проти міщанства, маємо ще й засохлу абстракцію будівництва, без його творців людей—пролетарів.

Але не тільки самі ці філософські зриви, є й сліпе повторювання, не

оригінальне, алтаузенівської «філософії» про пізне народження,—(вірш «Перекоп» (ст. 44).

Отже докладний розгляд цього плюса доводить, що якість цих філософських узагальнень рівна мінусові.

Особливо цей якісний мінус (цеб-то непролетарські філософські узагальнювання) стає наочний й відомий для неозброєного навіть ока в уривку з поеми «Млини»—«Осінь в комуні».

Поперше. В трактуванні осени в комуні ми маємо статичність емпіричність. Комуну показується не в зростанні, а описово, пейзажно, в стилі флямандського малярства, при чому сюди, на жаль переноситься й клясову ідеологію того малярства:

«Сад обважнів од соку:
Гнеться пругке гілля!..
Так вагітніє щороку
В саду
Земля».

і нижче:

— «Гей, комунаре!
За працю!
Осінь принесла—бери». (Ст. 28).

Філософська основа цього всього,—біологізм. Підкреслюється стихійну ситість землі, не треба ніякої боротьби з природою, не кажучи вже про клясову боротьбу, бо земля вагітніє щороку, а ти тільки збирай плоди!

Здається ідеалістичність, буржуазну суть цього, доводити не треба. Уривки говорять самі за себе.

Тут було б умісним і до речі поставити питання про навчання наших молодих письменників. Не важко помітити, що на В. Гудимові, в великій мірі, позначився вплив М. Бажана. При чому позначився саме в той спосіб, що В. Гудим не спромігся заперечити, зняти свого вчителя, він навпаки, підпав під його ідейний вплив. Конкретний зразок ідейного розброєння «молодняківця», загублення клясової гостроти, примушує нас ще раз підкреслювати, що наше гасло навчання не є закликом до рабського копіювання, сліпого наслідування клясикам, а зняття їх,—цеб-то критичне засвоєння спадщини й відштовхування від неї (спадщини).

Звичайно тут головну, домінантну ролю, як і в усій праці письменника, має клясовий погляд, світосприймання й світовідчування, що його (світосприймання й світовідчування) треба гартувати вивчанням й глибоким засвоєнням марксо-ленінської теорії й повсякденною участю в конкретній практиці своєї кляси, в клясовій боротьбі.

Неглибокий філософський багаж автора, штовхає його до шукання екстраваґантних, виграшних моментів для відтворення їх в своїй творчості. Яскравий приклад цього ставить уривок—«Комуна горить». В. Гудим вибірає надзвичайно гострий момент в житті комуни, але... На зовні цей момент, ніби напружений, динамічний, а по суті він страшенно статичний, бо в основі лежить примітивна, поверхова фіксація фактів, неорганізованих навколо глибокої клясово-загостреної ідеї. Як наслідок маємо аполітичний пейзаж пожежи.

Значно кращий, зроблений із щирим патосом, вірш «Маневри». Тут теж маємо акцентацію на «торжественном» моменті: «Прапор несуть». В. Гудим не зумів заглибитися в повсякденну роботу червоної армії, а зупинився на фіксації святкових моментів, проте, в цілому, цей вірш, безперечно, може бути оцінений, як правильна фотографія, вирваного із контексту, шматочка побуту Червоної армії.

В інших віршах із колгоспно-селянською тематикою В. Гудим частково повторює помилки, попередніх, нами розглянутих віршів. Так, наприклад.

вірш «Індустрія в степах» є аполітичний пейзаж із претенсією на красивість.

Слід зауважити взагалі нашим «молодняківським» поетам, що вони часом в своїй творчості нехтують специфікою своєї роботи, а саме комсомольською тематикою. Як це не дивно, але в збірці В. Гудима, лише один вірш може бути по праву названий з комсомольською тематикою («Друзі»). В цьому віршові подається настрій переростка, але з клясово вірним розумінням:

«Я хотів би отут, під сонцем,
Де від радости губиш лічбу днів—
Назавжди залишиться ком-мольцем,
Щоб горіти у полум'ї буднів».
(ст. 18).

До віршів з комсомольськими настроями слід поставити вірші: «Звичайна дівчина» настроєвий, але поверховий вірш про любов, без жадної свіжої думки, та вірш «Південний край», де на жаль автор далі заштампованого значка КІМ'у не пішов. Це знову ж таки свідчить про невміння автора зайти за кору явищ, дати філософську глибину.

Одною із цікавих спроб використати стару форму баляди є «Баляда про сантиментального капітана, конквістадорів та прогрес». В. Гудим зумів досить добре виявити фальш, лицемірство сучасного, дрібно-буржуазного пацифізму, суть оцього буржуазного «прогресу», що несе з собою гармати, для знищення колоніяльних народів. Цз баляда свідчить про іншу течію в творчості В. Гудима.

Але з другого боку стара форма, засіб вислову певних ідей, певної кляси, не завжди дається на деформацію новим клясовим змістом, коли автор не добре підкований бойовою філософією своєї кляси.

Баляда «Одно слово», про інтернаціональну єдність трудящих, про могутній вплив ленінізму, явно губить свою соціяльну вартість якраз через некритичне засвоєння балядної форми. Хіба оці ходульні рядки, можуть дати уяву про «останній бій».

«Це їх обдурили на брата ведуть
вихоплювать серце—скривавлювать путь!
Схристилися шаблі—обидва блідіи». (ст. 35).

Отаке «середньовічне» трактування майбутньої війни, аж ніяк, не впливає на чуття й думки читача.

Вище ми говорили про іншу течію в творчості В. Гудима. Коли ми здебільшого негативно поставились до розглянутих віршів, викрили їх соціяльну, клясову суть, то було б не вірно, коли-б ми не побачили іншої тенденції в творчості В. Гудима, що дозволяє йому бути в лавах бойової напостівської організації «Молодняк». Правда, ця тенденція в збірці «Одкрито семафори» не є кількісно домінантною, але її якість дає нам право твердити про те, що за певних умов вона може перемогти. Якість цієї тенденції полягає в намаганні дати виразно клясово-пролетарське наставлення.

Правда, й тут В. Гудим, здебільшого, оперує пейзажами, але тут трактування пейзажу одмінне. Автор дає цікаві спроби подати соціяльну характеристику пейзажу. Вірші цього гатунку («Недорід», «Обніжок»), на нашу думку є досить цікаві з цього погляду, правда ці вірші слабують на схематизм.

Безпретензійно, але художньо переконливо, автор подає пейзаж ланів радгоспу й одноосібників («Недорід»), пейзаж ланів одноосібників і колективу, при чому ця, здавалося б, мертва природа набирає виразно соціяльних ознак і симпатії автора, явно,—на боці радгоспу, колгоспу.

Ця тенденція закріплюється в таких віршах, як «Трактористка»,—гарний настроєвий вірш, і в прекрасному віршові «Просто сказав».

В. Гудим спромігся в цьому віршові об'єктивно з виразним пролетарським спрямованням, показати постать робітника-ударника, що усвідомив себе, як частку кляси для себе, й що розуміє соцбудівництво, як свою справу і вразі чого, на перший заклик компартії стане на захист Радянської країни—соціялістичної батьківщини пролетарів всесвіту.

Мені хотілося б зупинитися на дрібних деталях стилістики автора. Характерним є те, що й тут В. Гудим виявляє строкатість, певний еклектизм. Реалістичні тенденції часто покриті нашаруванням архаїчно-романизованої лексики («Обрость», ст. 7) «верба в зеленому шоломі, ще з вікон ловить мідь» (типовий бажанізм), (ст. 19) натуралістичної образности «Лихтарі мов пухирі» (ст. 5) «Золотушні верби» (ст. 10) «Будинки маслаччям шуляться» (ст. 10), «Сонце—трупом ляже» (ст. 36) є літературщина в побудові образів, порівнень тощо. Це ще раз підкреслює потребу більшої ідейности в своїй творчості більшої відповідальности за ню (творчість), на потребу технічного удосконалення своєї продукції.

Отже, для В. Гудима, як і для кожного письменника, тематика соціялістичної реконструкції—з'явилася тим оселком, що на ньому випробувано було ідейну якість поета. Тенденції загрозливі. Іспита В. Гудим своєю збіркою «Одкрито семафори» явно не склав. Поверхово ніби то і є тут актуальна тематика, все що треба, але коли викрити її суть, то побачимо, що пролетарського розуміння нашої епохи тут замало.

Основною хибною тенденцією є домінантне значення пейзажу, пасивно споглядальний характер збірки надто яскраво випинається. Треба В. Гудимові цьому всьому рішуче об'явити війну. Треба, щоб тематика соціялістичної реконструкції йшла на основі більшовицької ідейности, що визначає собою об'єктивну картину нашої дійсности і разом з тим дає партійну літературу.

Авторові треба посилити другу тенденцію в своїй творчості. Не будемо гадати наперед, але такі твори В. Гудима, як «Коса лінія» («Молодняк» № 3 за 1931 р.), вірші в «Пролетарській Правді» за 1931 р. дають підставу думати, що ця тенденція переможе й що творчість В. Гудима таки буде відповідати завданням пролетлітератури в добу соціялістичної реконструкції.

III

Питання перебудови сільського господарства, реконструкції його, переходу на соціялістичні рейки, ліквідація куркуля як кляси на основі суцільної колективізації—все це не може обминути увагою пролетарський чи комсомольський письменник, що повинен своєю творчістю допомагати будувати соціялізм. Треба одверто визнати, що в українській пролетарській поезії «Год великого перелома» відбитий дуже мало. Не вважаючи на те, що чимала частина пролетарських письменників брала безпосередню участь в процесі колективізації села, в ліквідації куркульні, як кляси на цій основі, більш-менш задовільних художніх творів із цією тематикою ні в прозі (як наприклад, у РСФРР «Бруски Панферова», «Станица», «Разбег» Ставського, «Ледолом» Горбунова), ні в поезії,—ми на Україні не маємо.

Є перші окремі ластівки, але як відомо перші ластівки ще не роблять весни.

Ще раз підкреслюю потребу швидшого перешикування, щоб подолати відставання української пролетарської літератури.

Але треба бути вульгаризатором, щоб мислити подолання цього відставання в «скороспішному» писанні версифікаторських вправ на злободенну тему, що з рештою будучи видрукувані, тільки, опошлюють конкретні фак-

ти клясової боротьби, даючи поверхове ура-одописне лакування дійсности, часто просто «червону» халтуру, порожній римовий набір фраз із передовиць газет.

Перед пролетарським, комсомольським письменником, як одна із реальних труднощів, особливо перед молодим письменником, стоїть загроза схематизму, коли вона (загроза схематизму) стає відною в творчій методі пролетарського письменника, несе за собою антидіялектичне розуміння дійсности, штампування дійсности, механістичну філософську основу, а в літературно-політичному розумінні,—літфронтівські тенденції «лакування» дійсности, замість діялектичного показу протиріч, всієї складности клясової боротьби на селі, за умов розгорнутого соціялістичного наступу.

Книжка Яна Лисогорка «Реконструкція полів» в своїй тематиці вся суцільна. Назва збірки за окремими винятками цілком відповідає змістові. Всі вірші присвячені соціялістичній реконструкції сільського господарства. Таха суцільність книжки вигідно відрізняє її від багатьох книжок поезій, що видані цього року. Але разом з тим цілком слушно у читача виникає побоювання, чи не несе від цієї книжки убійчою одноманітністю, акстрактним вихвалянням «переможної ходи соціялізму»? На це ми з певністю скажемо—ні. Автор зумів в збірці, в основному, показати цілий процес колективізації, в її напружених кульмінаційних моментах.

Перед автором стояла загроза збитися на шлях пусто-порожнього риторизму, бляшаної патетики, як це часто трапляється у деяких поетів (примітром у такого поета, як Л. Первомайський). В окремих творах, це позначилося: такі зриви є в творчості Яна Лисогорка. Замість того, щоб йти шляхом найбільшого опору, автор часом підмінює мислення образами, взятими на прокат парою-трьома лозунгами із першої ліпшої передовиці уявляючи, що цим самим він (автор) політизує свою творчість, а по суті дає опошлення лозунгів, порожнє брязкотіння. Проти такого поверхового розуміння гасла політизації творчости ми повинні рішуче виступати, бо така політизація не має нічого спільного із напостівським розумінням цього гасла, яке має в своїй основі, більшовицьку ідейність. Збірка одкривається своєрідною відповіддю—«Зневіреним у буднях». В цьому віршові Ян Лисогорко намагався дати з філософською абстракцією відповідь правим опортуністам. Проте абстрактність привела автора до порожнього жонґлювання словами («А ешелон мету виковує у змісті»). Брак конкретности повісив у повітрі філософські розумування автора, позбавив їх емоційности і чіткого ідейного загострення, перетворивши гостру політичну кінцівку у неорганічний придаток.

Відштовхуючись від цих абстрактних філософських розумувань автор, спираючись на конкретні факти клясової боротьби дає клясово загострені, чіткі малюнки зламу у селянській психології. З цього погляду прекрасний вірш «Дещо про селянські вози». Здавалося б, що автор збивається на фетишизацію речей, але ці речі є засобом, щоб викрити психо- ідеологію дрібного власника-середняка, переборення цієї психоідеології впливом революції.

«Скільки коштує старому
Цей далекий тихий спів:
«Ну, конячко
сивогрива!
Гей, запряженая,
Гей, конячко,
Ширше крила
Моя собственная» (ст. 9).

Тут із теплою іронією автор викриває все убозство мислення цього середняка. Саме в цьому вся дикість ідіотизм старого села. В розділі другому автор показує, як ця «собственная» конячка помагала червоним.

«Треба сказати просто
Бідні були вози
Пара кінських сил
Шляхом лягли вокзали.
Знаю не раз вони
Революцію спасали (ст. 11).

І наступний етап—колективізація. Зв'язок між однією формою клясової боротьби, збройною («Впали на обрій шанці *кулі тень, тень...)*, що була (збройна боротьба) за основу теперішнього соціялістичного будівництва, автор пов'язує при допомозі образа («В кузні он там за муром *бриґада*:—*тень, тень...)* Це свідчить про клясову ідейність, конкретизовану не в голих риторичних вигуках, а одягнену в конкретність художнього вислову.

Слід відзначити, що третій розділ цієї поезії хибує на схематизм, на відсутність показу конкретних клясових людей, що утворюють колектив.

В добу соціялістичної реконструкції, коли успішно будується підмурок соціялізму, найменше потрібно «побідних» лакувальних реляцій, бо за цими реляціями часто-густо ховається правий опортунізм. Я. Лисогорко уміє викрити всю опортуністичну суть цього «благодушества». Вірш «Тривога» написаний з конкретного газетного матеріялу, не загубив своєї актуальности на сьогодні, а на мою думку є зразком, як діялектичне розуміння дійсности, більшовицька ідейність, політична загостреність, підняли твір на художню височінь і зробили з його дієвий твір пролетарської поезії, добру реалізацію гасла «одеміянівання».

Автор не почуває себе стороннім об'єктивним спостерігачем життя. Він намагається йти в перших шерегах бійців і передає настрої цих передовиків. Отже «побідні реляції»: «Вже усуспільнили корови і коні... Засіяли сто десять га»... А ворог тихо:—Чепуха». Лисогорко показує, що ворог не тільки «куркуль», а ворог і не прополоті поля, що оцей самий «барабанний бій» нічого не вартий, бо за ним ховається правоопортуністична діяльність «Одеснуїнів», яку використовують куркулі для своєї аґітації, проти колгоспу, що: «Пусті слова», що:

«Ми непереможні»,
Коли сапи
не бачили «снігів» (Свиріпа глушить ячмінь А. К.)
коли в степу на созівських ланах
ворожі леза підпирали сонце».

І тому автор закликає:

«Засіяти сто десять га
не значить ще
сто десять і зібрати.
За барабанний бій.
За епохальний злам
За сто відваг людини-партизана.
Та тільки в нас замісто обрізана
дамо мандат
прополотим полям» (ст. 21).

Такий висновок саме є клясово-пролетарський. Автор на конкретному факті клясової боротьби дав не тільки поверхову емпірику, фіксацію фактів, а дав художнє узагальнювання, політично загострене філософське усвідомлення цих фактів.

Основним недоліком всієї збірки «Реконстурція полів» є схематизація героїв клясової боротьби. Певна штампованість цих персонажів, автор не індивідуалізує, а відтак не типізує своїх персонажів і тому, по суті, не має

в нього кольоритної, яскраво виявленої клясової конкретної людини. Коли так можна висловитися в збірці «знеосібна» (він, вона). У автора не вистачає ще художнього вміння подати своїх героїв, як яскраво виявлених представників певної кляси, чи клясового прошарування, що мають свої особливі індивідуальні (а не індивідуалістичні) риси й властивості. Найяскравіші оці хибні моменти творчої методи Лисогорка виявились у вірші «Перший раз», коли автор правильно зауважує, що «легше було білих побороти, ніж у серця вирвати роки», в той же час оперує загальниками, не показуючи конкретної боротьби оцього «виривання років»—себто дрібновласницької психоідеології.

Коли ж автор намагається типізувати окремих представників клясових прошарків, подати нам їхній портрет, то він (автор) дає схематичне, спрощене обрисовання. Наприклад, портрет куркуля «Біла сорочка. Комір. Довгі вуса і кремезність тіла» (ст. 17). Таке обрисовання відгонить штампом, художньою незрілістю автора. Те ж саме в обрисованні робітника: «Суворість обличчя і гарту незламність в запалих очах» (ст. 34).

Ян Лисогорко здебільшого свої вірші будує на розмові. Це є позитивним устремлінням автора подати об'єктивну реальність, звичайно з погляду пролетаріяту. Але це є дуже важким завданням і автор не завжди з ним справляється. Так наприклад у вірші «Дві сили» автор намагається протиставити куркуля й робітників, при чому куркуль себе виявляє в розмові. Розмову куркуля подано трохи спрощено не кольоритно, без тієї специфіки куркульської мови, тому вона бліда й схематична, хоча й тут автор подає свіжі рядки, а саме вислів гуманізму вкладає в уста куркуля: «по моєму просто все люди, такі як я, такі як ти». Коли куркуль все таки хоч трохи типізований, то робітнича маса у автора вийшла «безліка», хіба що її відміною є вживання «пунятно». Лисогорко ще не опанував уміння подавати розмову типізовано, конкретно.

Оця неконкретність призводить, інколи, до схематизування явищ. Як один із зразків такого схематизування є вірш «З району принесли наказ». Тут яскраво видно абстрагування від конкретних клясових людей виконавців наказу, самої клясової боротьби. По суті справи цей схематизм перетворюється в поверхову описовість розташування клясових сил. Маємо ще в додаток і невірні політичні висловлювання від автора:

«Десь заграви пройшли давно
І бої біля Шостки.
І невже це знову бій (ліквідація куркульні А. К.).

Тут автор через свою неохайність знижує тон, ніби він (автор) не розуміє, що це теж клясова боротьба, той же бій тільки за інших умов, у інших формах.

Щоб прикрити схематизм автор надолужує афористичністю своїх віршів і не можна сказати, щоб (не завжди правда) невдало. В цьому ж віршові:

«Розкуркулить, конечно, нужно
Разбазарить майно —
ніззя» (ст. 13).

Це безперечно добре, але це все таки лінія найменшого опору, коли замість діялектичного виявлення, автор ховається за спину влучних висловів.

Інколи Я. Лисогорко уміє підійти до теми оригінально й глибоко. Зразком такого вдалого підходу є показ автором нового етапу змички міста із селом—виробничих взаємин між ними.

У вірші «Вимога ланів» автор показує штурм міським комсомолом прориву у колективі (не прополотих полів). Автор показує, як під впливом саме роботи комсомольців змінюється ставлення у середняків, що були під впливом куркульні, покинули роботу, й вони (середняки) виходять на поле. Цей момент змальовано автором соковито й яскраво (ст. 28).

Найбільше дався в знаки схематизм і спрощений від нього (схематизму) підхід до дійсности в віршові «Республіка жіноча». Жодної яскравої постаті, жодного колориту в розмові жінок, наче всі вони це—мішок картоплі, а фактичні моменти взято досить цікаві. Оцей розподіл на «чорних» негідників і «білих» цяць виявив всю свою творчу неспроможність.

Загалом вірш блідий і невиразний. Схематизм остаточно позбавив вірш його соціяльної вартости, бо дав лакування, а значить з'ідеалізовану, а не об'єктивну картину клясової боротьби.

В поемі «Бриґада» показуючи змичку міста і села на виробничій основі, Ян. Лисигорко спромігся дати кілька хороших епізодів. До таких належить, на мою думку, путній IV розділ (особливо місце роздуми середняка).

Це місце свідчить про те, що Ян. Лисогорко здатний типізувати явища, здатний виявити боротьбу зі старою заскорузлою психологією, звичкою, що за його словами «наймі цніший від всього звичай, а алмаз я назвав би другим» (ст. 38).

Разом і з тим в цій поемі є примітивізм (ст. 37) зайва розтягненість, багато того, що зветься поетичною «водою» і звичайно схематизм, особливо в обрисовці міської комсомольської бриґади, штампованість, що свідчить про неглибоке філософське розуміння від автора життьових явищ, за його невміння діялектично розгорнути процес клясової боротьби, за невміння просякнути в глибину явищ, себто «зривати маски».

Ці всі від'ємні сторони творчости Яна Лисогорка виростають в одну із тенденції в його творчості. Якість цієї тенденції примушує нас бити на сполох.

Книжка «Реконструкція полів» загалом стоїть на досить високому політично-ідейному рівні. Тематика її наскрізь актуальна. В підзаголовці вона має «вісті з фронту». Це цілком виправдовано, бо в основному поезії Яна Лисогорка дають конкретну художньо-узагальнену об'єктивну картину, з пролетарським світосприйманням й світовідчуванням «року великого зламу», року клясової боротьби на селі в часи розгорнутого соціялістичного наступу.

Але основні небезпеки, що стоять перед автором—це поверховість через брак глибокого і всебічного засвоєння марксо-ленінської теорії, схематизм, невміння типізувати явища, а це значить, на окремому показати загальне, (можливо, що це переросте в систему тоді, Ян Лисогорко почне випадати із пролетарської літератури, скотиться на літфронтівсько-лефівські позиції) і заміна філософських узагальнень афористичністю, інколи влучною, інколи комічно на зразок. «Рука лягла на трубку телефона»:—

центральна, дайте комунізм». (ст. 42).

Проте, наш розгляд був би неповний, коли б ми детально не розглянули другої тенденції в творчості Яна Лисогорка, що вбирає в себе всі ці негативні якости першої й в своєму законченому вигляді дає філософські узагальнення, явно ворожі пролетаріятові.

У вірші «Фраґменти думок» маємо поверховість, що переростає в об'єктивісько-емпіричну фіксацію із штучними публіцистичними вставками від автора. «Смерть на посту»,—дає невиразну із соціяльного боку картину загибелі, невідомо від кого, вартівника, невідомо чиєї гамазеї. Оцей об'єктивізм йде в парі тут із схематизмом. «Варта» теж дає аполітичний пейзаж нічного вартування в селі.

На ґрунті цих окремих творчих зривів, що ми їх зазначили, вище виросло абстрактне філософування в вірші: «Завжди вогнем і вихорем повстань відгонить злам закріплених позицій».

Це абстрактне філософування відірване від конкретної реальности, дає право тлумачити цей вірш досить таки різко, як політичний провал в творчості Яна Лисогорка.

Завуальований символікою цей вірш, коли його розшифрувати, виявляє

свій соціологічний еквівалент, явно ворожий пролетарській психо-ідеології й свідчить, що автор, бажає він того, чи не бажає, в цьому вірші став за рупора ворожих, епохи соціялістичної реконструкції, ідей.

Цих тенденцій кількісно не так багато в творчості Я. Лисогорка і тим сильніше ми повинні викривати їх, вдарити по них, щоб автор усвідомив собі всю небезпеку тих окремих зривів в його творчості, бо симптоми такої дереконструкції є в його творчості. Яскравим і закінченим виявом їх є вірш «Завжди вогнем».

Зокрема треба відмітити, що Ян Лисогорко повинен уважніше ставитися до своєї творчості, позбутися схематизму й поверховости, а це можливо лише за поглибленої праці над засвоєнням марксо-ленінської теорії й у повсякденній участі в лавах ударників, бойців за соціялізм.

IV

Виконання п'ятирічки за чотири роки, індустріялізація СРСР, поставили в центрі уваги радянської суспільности всесоюзну кочегарку Донбас. Увага до робітничої тематики завжди була одною із ознак українського напоствівства. Ще в 1928 році. Б. Коваленко писав: «Ми не ототожнюємо пролетарської літератури з робітничою в пролеткультівському розумінні цього терміну, але й не мислимо пролетарської літератури, яка б уперто ігнорувала пролетаря, основного революційного чинника нашої сучасности» й трохи нижче»: Цю нову ділянку (робітничої тематики А. К.) української пролетарської літератури дуже мало розроблено, отож особливо уважно доводиться придивлятися до тих творів, що вже є,—доводиться заздалегідь передбачати в них і окремі хиби, неминучі в кожній новій справі» («До робітничої тематики» збірка «В боротьбі за пролетарську літературу» ст. 119).

На жаль ці слова цілком можуть бути прикладені до сучасного стану української пролетарської поезії. Коли в прозі ми можемо відмітити такі твори, як «Крила» В. Кузьміча «Роман межгір'я» Ів. Ле «Депо» Ю. Зорі й інші, то в поезії ми маємо лише поворот до цієї тематики, до неї лише близько підійшли.

Не можна бо всерйоз говорити про такі твори де завод подається з вікна вагону, де зовнішня фіксація димарів, вагонів вагранок руху трансмісії приперчена такими ліричними роздумами авторів на кшталт «Нам любо там де душить дим».

Це не що інше як профанація робітничої тематики, в ліпшому разі незнання заводу, поверхове розуміння робітника й його оточення виробничого й побутового в країні рад, що вступила в соціялізм.

Ще рік тому, коли б читач поцікавився знайти поезії про Донбас, що бореться за виконання промфінпляну, такої поезії не було.

Самомобілізація комсомольців на Донбас, участь письменників в штурмових бриґадах дали наслідки, і на сьогодні ми маємо молодняківський, в основному, збірник «Вугілля на гора», що цілком присвячений Донбасу. Тематика Донбасу, що перетворюється у більшовицький Донбас із незламною механізованою базою, цілком природньо знайшла найбільше уваги серед поетів «Молодняківців». Це ще зайвий раз підкреслює, що «молодняківська» поезія як частина пролетарської, успішно перешиковує свої лави й вже дає, по при всі їхні хиби, твори, що мають право бути творами гідними доби розгорнутого соціялістичного наступу.

В потік цих творів з тематикою сучасного Донбасу включається і Леонід Зимний із своєю поемою «Штурм Шахт», що нещодавно вийшла у в-ві ЛІМ.

Треба сказати, що поема «Штурм шахт», хронологічно явилася першою, про мобілізованих комсомольців, про їх героїчну боротьбу за вугільну п'ятирічку. Уривки з цієї поеми були видруковані у восьмому номері «Молодняка» за 1930 рік. Це вже свідчить про уміння Л. Зимного своєчасно відгукуватися на актуальні теми нашої будівничої доби.

Одже, констатуємо: тематикою поема дуже актуальна і її актуальность не втрачено й на сьогодні. Зміст цієї поеми такий: мобілізовані комсомольці ідуть на Донбас. Частина з них не витримує труднощів і дезертує з фронту боротьби за вугілля. Найстійкіша—оголошує себе вдарниками-штурмовиками, являє приклади геройства, бореться з щідництвом і врешті зрушує масу шахтарів, запалює їх ентузіязм й шахта виходить із смуги «чорної дошки».

Як же вправився з своїми завданнями автор. Яке трактування цього змісту від автора?.. Це все викликає цілком закономірні побоювання бо автор один час перебував у такій «славнозвісній» організації, як «Нова генерація» і перша збірка автора «Не в дні ювілеїв» мала дуже багато відтворчої методи цієї організації.

Одже треба відразу відмітити основні грані, за якими починається сповзання на рейки далеко не пролетарського тлумачення житьових фактів, ті грані, які відмежовують пролетарську літературу від попутницької, дрібнобуржуазної тощо...

Окремі відхилення від пролетарського світосприймання і світовідчування є у автора, і ці відхилення є наслідок наперебореного впливу «Новогенераційної» творчої методи, що в деяких своїх моментах цілком збігається із творчими позиціями «со святими упокой» літфронту.

В кінці поеми автор робить такий підсумок:

«Можна б
Писати про долю кожного,
Про героїв і одну героїню.
Можна б затримувати, почуття ніжні,
Або ж весняні горіння.
Та для того
　　треба охоту мати
і в події любов пропихати
　　без вагання.
А я всіх їх
　　хотів бачити солдатами,
Що коли хороші,
　　а коли то й погані» ст. 844).

Суть цих філософських узагальнень, ми викриємо трохи нижче. Подаємо ще одну цитату, щоб нам не закидали виривання із контексту окремих думок, фраз тощо.

«Ви на шахті,
　　а ми тут дома
робимо роботу свою.
Всі ми солдати революції
　　невідомі
вкриті
　　невмирущою славою» (ст. 55).

Важко додуматися чому саме автор вклав ці рядки в лист О. К. комсомолу. Та проте це не врятує їх (цих рядків) від нашого розбору й викриття політично невірної шкідливої тенденції, що закладена в них.

Суть оцих двох цитат в типово-літфронтовському нівелюванні маси, в тому що кляса, чи кляcовий прошарок, малюється як абстрактну суму різних величин не вважаючи на конкретну клясову людину. Така «уравніловка» зовсім не доходить ніби-то своєї мети показу клясового колективу, а навпаки дає певну схему підфарбовану дійсність. І справді за Л. Зимним виходить, що «всі є салдати революції».

Оцей не діялектичний підхід до дійсности, й зокрема в даному випадку до комсомольського колективу, не розуміння її (дійсности) як єдности протилежностей на основі «ведущей противоположности», по перше покриває де-

зертирів, шкідників, літунів, бо всі солдати коли хороші, а коли й погані, по друге принижує героїзм героїв праці нагороджених орденом Леніна й Червоного Трудового Прапору. Як бачимо ці прості життьові приклади до щенту руйнують, викривають, не Марксоленінське висвітлення об'єктивної дійсности.

Це не вірне філософське підґрунтя творчої методи ввійшло в цій поемі в протиріччя із настановленням автора, й до краю не переборене поклало напоему відбиток схематизму, відбиток, може й не навмисної, до деякої міри штампованности героїв поеми.

Ця штампованість, до певної міри, підсилюється тим, що автор різко в своїх програмових рядках розмежовує особисте й громадське, забуваючи, що треба в особистому уміти знайти громадське й в громадському особисте. Та проте, в більшості на щастя, Л. Зимний не завжди «ортодоксальний», себто не завжди йде в конкретному показі явищ, шляхом невірних механістичних програмових тверджень.

В поемі дія розгортається логічно й умотивовано. З початку заспів-вступ (ст. 7—11), збори—самомобілізація на Донбас, проводи мобілізованих, в вагоні, зустріч в вагоні із сільськими комсомольцями, що їдуть на Донбас (Доречі, далі у всьому розгортанні поеми, ці сільські комсомольці жадної участи не беруть. Просто випали із поеми) Зустріч у вагоні із непманом, пейзажі Донбасу, зустріч на Донбасі. Перші труднощі: казарма вітром підбита, пейзаж шахти. Зустріч із десятником. Портрет десятника. Опортуністи в комсомольському й партійному осередкові. Боротьба за вугіль, оголошування своєї лави штурмовою. Реагування шахтарських мас на таку об'яву. Недовір'я до комсомольців з боку старих шахтарів, опортуністична бездіяльність завшахтою. Перша поразка коли коногони вішають на лаву плякат «Лава задрипаної шпани». Втеча не стійких комсомольців. Об'єднання комсомольців із старим кадровиком Лиганом. Перехід у наступ. Соцзмагання розгортається. Лава дає 110. Льодова зустріч від решти шахтарів. Разом із механізацією виростає й нова творчість. Шкідництво. Лист із О. К. з моральною підтримкою. Завал. Героїзм комсомольців. Показ ставлення до машини. Під впливом цього героїзму злам у психології маси. Втеча стійкої комсомолки Тані. Промови Томила. Збори, де викриває всіх шкідників своєю появою Таня. Розкриття зникнення Тані. Епілог. Отже таке повільне розгортання дії до певної міри вказує на розтягненність поеми, на переобтяженість її деякими зайвими деталями, що не вносять нічого додаткового оригінального, чи то в обрисовці персонажів і їх вчинків, чи то в допомозі розгортання дії.

Як ідейну слабкість у автора, слід зразу ж відзначити, що автор не зумів нам так показати викриття шкідництва, що б це викриття цілком логічно витікало із всієї ідейної концепції автора. Л. Зимний тут пішов по лінії найменшого опіру й замість протиставити шкідництву розум й клясову чуйність робітничих мас дав авантуристичний трюк із зникненням Тані й її такою ж авантурною появою. Намагаючись загострити таким сюжетним ходом увагу читача, автор по суті виявляє своє безсилля діялектично дати закінчення поеми й прибігає до «всеспасающего» випадку.

Це ще раз доводить нам, що трактовка колективу, як абстрактної маси, дає своє зворотнє обличчя, а саме індивідуалізування ходу дії, себто розв'язка залежить не від клясової боротьби, де лише представником одної із сторін цієї боротьби є Таня, не від історичної неминучости перемоги пролетаріяту, а від «спритности» Тані від випадкового збігу обставин.

Цей другий провал у поемі Л. Зимного цілком витікає із першого й доповнює його.

І все ж таки не зважаючи на ці провали, що позначалися на всій поемі ми повинні позитивно оцінюванти її (поему).

Л. Зимний показав без лакування (де це не викривлено трактовками,

що ми вище зазначили)—Донбас весни 1930 р. Жодних замазувань труднощів, в цілому, поема не має. Мобілізованих комсомольців показано, саме, не статично, а в процесі боротьби за новий Донбас. Показано, як раз показано, а не розказано, як під упливом труднощів гартується одна частина комсомольців і виявляє свою ідеологічну нестійкість друга.

Вже з самого початку Л. Зимний викриває примазаного до комсомолу Шароха. Типовий шкурник визирає із його промови

«Хіба для мене
потрібніше,
ніж для іншого,
варстат міняти
на грубу роботу м'язами?
Не поїду! (ст. 11)

Але цей шкурник не від того, щоб часом заховатися за «високі ідеї» на кшталт «хіба я соціялізм не будую тут» і «кращу камсу в шахту на погибель пруть».

Так саме вдало викрив Л. Зимовий і постать «Шапкозакидателя» Сеньки Мареца:

«Прорив?
Раз плюнути!
Покажемо героїку буднів
Товариші!
Дайош!!
Нальот на рудні»! (ст. 13).

Але на роботі Сенька «скис»:

— «Ви, хлопці, лише воно ж...
важко таки.
Та й нема тобі
ні романтики
ні героїки
Тільки й діла:
рубай
Втирай поту патьоки,
Ганяй вагончики
Та ноги каліч об рейки» (ст. 33)

Таке вміння в дії розвінчати «мрійників», «ентузіястів» на словах, безперечно слід поставити як плюс авторові. Зривання машкар є одною з складних частин діялектично-матеріялістичної творчої методи. В даному конкретному випадкові Л. Зимний впорався із своїми завданнями показати реальну дійсність і зірвати зі всяких романтиків машкару дрібно-буржуазної революційности, за якою схована відсутність основної психо-ідеологичної риси пролетарського революціонера від труднощів не хникати, від перемог не запаморочуватись.

І другу мотифікацією цих «романтиків» викриває автор:

«Дезертував
ще один комсомолець,
писав, що нудно йому й невесело,
Що він богу героїки
молиться,
А її всю подіями знесло,
Що коли комсомольців у лаві вбило,
Коли завшахтою
штовхав
у вир
на дно.

Це захоплювало
і він ішов за Томилом.
  А тепер він...
  Не може...
  Нудно... (ст. 83)

Непридатність такого людського матеріялу підчас плянового соціялістичного наступу очевидна і заслуга автора, що він викриває оцю непридатність, дрібно-буржуазну суть оцього «вспишкопускательства».

Л. Зимний показав конкретні зразки пролетарського героїзму це героїзм Томила, Тані, Лигана, що послідовно й уперто борються за соціялізм. Треба відмітити, що по суті головним героєм поеми, є «лава штурмової колони» По ставленню до цієї лави, себто праця, перетворення людського матеріялу під впливом виробництва і є основною ідеєю поеми «Штурма шахт». В залежности від того як той чи той робітник ставиться до цієї лави, і визначається його соціяльну функцію. Як раз після поразки, коли комсомольці дають:

«четвертина норми,
третина
четвертина знову.
Порожній вагончик
Груди розтина»

і нижче:

«Засипається,
Засипається
Лава комсомольська штурмова»

і тоді

«Мовчки
Полізла зміна,
Як востанній
Безнадійний
бій
В бойовий
Комсомольський
Забій». (ст. 41)

Ставлення до цього забою й визначає ставлення до всього соціялістичного будівництва. Л. Зимний на конкретному випадкові показує загальне.

Наведені приклади свідчать про те, що автор сам розбиває свою схему. Але часом ця схема «довлеет днесь над нами» і тоді автор дає схематичні, не кольоритні постаті.

На жаль до таких схем, або ходячих маріонеток, треба віднести «Таню», «десятника» (ст. 26.27 розділ п'ятий) завшахтою, бурільника, непмана Сльоту (ст. 17-18). Переборює автор цей схематизм в постаті Томила, хоча й неостаточно. Дуже добре показано вплив роботи й геройства комсомольців на психологію відсталого коногона (розділ 17, ст. 63—64).

Оригінально показано опортунізм секретаря партшахткому, який не бачить конкретної дійсности через те, що «*в партколективі в запаутиненій тиші секретар проєкта пише і пише. Проєкта, про ліквідацію прориву. В кабінеті секретаря тише, тише. Секретар аж потилицю в папери врив* (ст. 50) гірше показано голову шахткому, й секретаря комсомольського шахткому.

Добре зроблено постать старого забійника Лигана. Це справді живий, конкретний, клясовий чоловік. І тут, о, жах! автор, що не збірається напихати в події любови,—дає цілий розділ тузі жінки Лигана (ст. 68, розділ 18-5), і через це, через всебічне висвітлення постаті Лигана, вона (постать) вийшла переконлива й суцільна.

В своїй трактовці робітничого Донбасу, оточення маси шахтарів Л. Зимний показує як:

Не:
як раз плюнути
Не:
В два щота,
А з кров'ю і біллю,
Крізь байдужість і змову (ст. 66).

Під керівництвом компартії комсомольські штурмові бригади розворушили масу, як під цим керівництвом донбасівські маси стали на шлях соцзмагання, як під упливом конкретного прикладу соціялістичної роботи:

«Тріснув...

.

Пішов
Зрушений
Над ділом змагання
Лід» (ст. 47).

Автор на комсомольську штурмову лаву «наслав» усі труднощі й житлові умови (ст. 23-24) й шкідництво, й зраду в своїх лавах (ст. 42) й призирливе ставлення шахтарів й завал (розділ 15 ст. 58—60). Та все ж перемогли комсомольці з'єднавшись із старими кадровими шахтарями.

Автор зумів показати боротьбу протилежностей всередині колективу, але він показав й «ведущую противоположность», а саме Радянський Донбас, який забезпечив перемогу, в даному конкретному випадкові, що й сам, у наслідок цієї перемоги, став новою якістю, себто на цій шахті основною методою праці стало соцзмагання. І хоч завершення остаточної перемоги ще немає:

«Тисячі тонни
не дає шахта
Дев'ятсот, Дев'ятсот десять. Дев'ятсот.
Але гасло підхоплене:
— Дайош тисячу
Здобути
Останню сотню» (ст. 83)

І розвиток основної тенденції веде до цього.

З окремих місць поеми найбільше вдалися описи прогульної шахти, могила забитих шахтарів, лист О. К. тощо. Романтизовано із зайвим підкресленням з одного боку героїзму, а з другого жахів передано завал у шахті. Доречі врятування конвеєра зроблено надзвичайно слабо.

Оригінальним свіжим моментом є показ творення нової пролетарської пісні самим колективом (ст. 50), що потім у скрутні хвилини стає бойовим прапорм комсомольського колективу (ст. 73—75).

Одним із засобів політизації своєї творчости у Л. Зимного в цій поемі є публіцистичний заспів, пересипання публіцистикою безпосередньої дії тощо. Але на завжди цей засіб досягає мети (розділ 19—стор. 71, розділ 12 ст. 49).

Л. Зимний намагається побудувати образи матеріялістично з явним упливом публіцистики. Часом досягає певних позитивних результатів «мало нарубили постаті похилі та добре понатягали *линви* думок (ст. 32).

«Та там *завзяття розмелюють байдужість жорна*, ну і котиться шахта на доску чорну» (ст. 68) «А хіба весело з тих хлопців кому, що поїхали крутити *соціялістичними перевеслами колоски господарств у снопи комун*» (ст. 56) («Лист дезертирів-комсомольців А. К.») наліг вугільною брилою і *тріснула мужність дубовою стійкою* (ст. 42).

Разом із тим, частково це випливає із непереборених ще залишків творчої методи «новогенераційців», є у Л. Зимного схематизація розмови, коли всі герої говорять не типізованою мовою. Хоча інколи в окремих сценках автор цієї хиби уникає (ст. 34—35 підрозділ II).

Детальний розгляд поеми «Штурм шахт» Л. Зимного дозволяє нам зробити такі висновки: по перше, що всі ланки нашої пролетарської поезії намагаються актуалізувати тематично свою творчість і що в наслідок цього коли поети беруть за тему механізацію Донбасу: то неминуче на чільне місце висувається комсомол. По друге, ця специфічність у художньому відтворенні сучасного Донбасу вимагає від письменника чіткої пролетарсько-клясової настанови, знання донбасівського комсомольського побуту. Маємо повне право констатувати, що Л. Зимний в основному ці вимоги виконав і що його «Штурм шахт» повинен зустріти приязну оцінку від донбасівського робітничого читача. По третє: на сьогодні перед пролетарськими письменниками взагалі стоїть як невідкладне завдання поглиблювати й розгортати вироблення творчої методи пролетпоезії, а саме творчої методи діялектичного матеріялізму. А це можливе лише на основі безкомпромісової боротьби проти механістичних, ідеалістичних творчих метод.

В цій царині таким поетам, як Л. Зимний, що сьогодні за свою останню творчість може бути цінований, як пролетарський поет, потрібно ще рішучіше в своїй конкретній творчій практиці боротися з рештками дрібно-буржуазних впливів від колишніх творчих метод якто «Ново-ґенерації», чи «Пролітфронту» бо певні нашарування цих антидіялектично-матеріялістичних метод, як ми вже зазначали вище, можуть перерости в творчу методу й тоді на цій непролетарській основі, звичайно, зросте, хоч часом і прикрита «революційною», «Марксівькою» фразеологією, не пролетарська творчість. На це треба звернути голівну увагу в своїй творчости Л. Зимному.

„Уміння працювати по-новому, не задовольняючись з тих метод, що були придатні для періоду відбудовного, як це говориться в промові тов. Сталіна—цілковито стосується й нашої боротьби за новий ленінський етап пролетарської літератури“.

(З відозви секретаріяту РАПП від 12-VIII—31 р.)

BLOC NOTES МОЛОДНЯКА

Гр. Михайлович

...А „ЛІМ" ПЕРЕВИДАЄ!

Вихід з друку другого видання романа Дмитра Гордієнка,—«Тинда», це факт, що заслуговує засудження так з боку літературної громадськости, як і від цілої радянської суспільности.

Безперечно, зайвим буде говорити тут про те, що видавництво перевидаючи твір мусить бути обізнане з тим, що це за твір, і яка про нього існує громадська думка, бо це мусить бути підставою, щоб перевидавати або не перевидавати книгу.

Погляньмо які ж були підстави, щоб перевидавати «Тинду» Дм. Гордієнка. Спочатку про самий роман. В романі «Тинда» автор відбиває або вірніше намагається відбити шкідництво в Донбасі.

Інженер гірник Тинда—головна постать роману, гуртує навколо себе зграю колишніх людей, за допомогою яких він думає поступово підірвати вугільну промисловість.

Тинда доводить нерентабельність шахти, на якій він працює; в наслідок цього рудоуправа здає цю шахту, йому ж в оренду.

Боротьбу з шкідниками провадить лише одна (!?) комсомолка Марія Морозівна, але партосередок обвинувачує її чомусь в перебільшенні фактів. Шкідники бачать, в особі Марії, перешкоду, грабують касу рудкому тому, що ключі від каси були, в той час, в Марії. І Марію обвинувачують в пограбуванні каси й садовлять до Бупру. Шкідники звірячими методами забирають зі шляху кожного, хто чинить їм будь-який опір. Викривають цю зграю цілком випадково, на зборах переобрання правління артілі, яка орендує шахту. Основна концепція автора Дмитра Гордієнка, за романом Тинда, не є концепція діялектична. Автор штучно, механічно накопичує низку авантурних фактів, якими він не тільки спрощує всю контрреволюційно-політичну вагу шкідництва, а, по суті, перекручує її, зводить боротьбу пролетаріяту проти шкідництва, до авантурного борсання окремих героїв, свідомо перекручуючи ролю пролетаріяту, як кляси, навмання відтворюючи робітництво, як безвольну аполітичну масу.

Коли ще зважити на те, як Гордієнко відтворює Тинду головного героя, як він робить його біологічно-гуманним, через що спасає (Тинда) від смерти Марію, коли зважити на ту взагалі наголошено-біологічну підоснову цілої психоідеології героїв Дмитра Гордієнко, то стане ясно, що це твір нічого спільного не може мати з пролетарською літературою.

Ми не наводимо тут докладної аналізи твору тому, що наша мета зараз дати не рецензію, а поставити питання руба перед видавництвом ЛІМ про політику його перевидань, підсумувавши хоча б ті рецензії, що були надруковані на перше видання «Тинди».

З усіма бо рецензіями видавництво безперечно мусіло бути обізнане, перевидаючи вдруге роман.

Коли 1930 року вийшов роман «Тинда»,—до редакції літературно-критичних й інших журналів посипався обурливий протест проти такого висвітлення шкідництва,—як сили, проти якої неспроможна була боротись влада, проти авантурництва, що його припустив автор, замісць показати справжній стан речей.

Роман висвітлює шкідництво в Донбасі й тому цілком природньо, що було і є найбільше обурення про таке висвітлення шкідництва серед пролетарів Донбасу.

> «Шахтарської маси—пишуть робітники Сталіного т.т. Біленький та Фрізман в журналі «Читач рецензент» № 3-4 за 31 р.—її революційного запалу не показано, масу ніби затиснуто в кулак Тинди. Не показано й справжньої боротьби проти шкідництва... Комуністи Чалий, Печериця та ін. за словами автора борються проти шкідників, але перемагають також випадково... Боротьбу Морозівни проти шкідників переповнено випадковостями й лише через випадки Морозівна перемагає шкідників. Висновок:—автор з завданням висвітлення шкідництва в Донбасі не впорався, неправильно показав розташування сил, не показав сили, яка перемогла шкідників. Рекомендувати книжку робітничому читачеві не можна, бо вона його не навчить пізнавати клясового ворога, не озброїть його методою боротьби проти шкідництва, **не дасть йому ідеологічної зарядки для боротьби».**

За автором, сила шкідників така велика, а комуністи партосередку настільки нікчемні й близькозорі, що єдине—на що осередок здатний,—це споїти членів ревізійної комісії артілі й під п'яну руку умовити їх підписати акт, що дискредитує правління артілі.

> «Описання партійного колективу—пише робітник Сталіного тов. І. Вінаров—це найневдаліша спроба автора. Автор не дав клясової боротьби на копальнях, а змалював шкідництво, як авантуру невеличкої купки колишніх людей...
>
> Позитивні герої, що їх виведено в романі зовсім не характеризують пролетарів партійців. Це бліді маленькі постаті проти величезної постаті Тинди та його співучасників... Отже треба вважати, що книга робітникові нічого корисного не дасть і буде для нього навіть шкідливою».

Спостерігається певний намір автора, дати на протязі всього твору, дії шкідників без єдиної «світлої» плямки втручання в ці дії від громадськости шахти. Але щоб запобігти штучности, в творі дано комсомолку Марію Морозівну, яка ніби провадить боротьбу проти шкідників. Але що то за боротьба й що то за борець? Надамо слово дружині робітника з Сталіного тов. Н. Храпак, вона пише:

> «Марію автор подає як тип неґативний, знаючи всі шкідницькі заходи, вона повинна була викрити їх відповідним організа-

ціям, але чомусь весь час мовчала й не тільки вона, але й партійці Чалий та Печериця... На мою думку цей роман для робітника не може стати корисний, бо зовсім не зрозуміло, що саме автор хотів ним сказати».

Газета «Диктатура Труда»—Сталіне від 10-V-31 р. вміщує рецензію т.т. Прокоповича та Шахівського під назвою: «Дві невдалі спроби».

«Дмитро Гордієнко—зазначено в цій рецензії—трактує шкідництво як авантуру позначеної групи антирадянських людей, що провадять свою роботу в умовах, Гордієнком винайденої пасивности пролетарських організацій...

За обома авторами (мова йде ще про твір Юрезанського «Алмазная свита») виходить, що маса робітників на великих шахтах складається з 4-5 досить хистких й невиразних, в авторовому оформленні, постатів, активних будівників—пролетарів та великої кількости сезонників-рвачів, помножена на піяцтво й «дикість» шахтарської натури... Висновок загальний: не дивлячись на позитивну рису обох книжок—тематичне спрямування на центральні проблеми нашого часу—сьогоднішній Донбас й шкідництво—гуртки визнали обидві книжки за неварті уваги широкого робітничого читача.

Між іншим наведена рецензія не просто рецензія, а підсумки наслідків обговорення цього твору на всіх майже (коло 14) гуртках робітничої критики м. Сталіна. Газета «Луганська Правда» від 29-I-31 р. в рецензії під назвою «Б'ємо халтуру»—пише:

«Автор взяв серйозну й актуальну тему, але на жаль він й не опанував... В романі не видно ролі партії, комсомолу, немає міцного робітничого колективу. Контрреволюційна організація в романі гине якось незвично, сама собою. Таке змальовування є неправильне й навіть шкідливе... Це говорить за те, що автор подав нам непролетарський твір, а певну літературну халтуру. Книжка мусить опинитися за бортом робітничих читачів, а автор хай дужче прислухається до вимог нового читача, до вимог доби й відповідно до цього подає твори, яких вимагає читач робітник-ударник, яких вимагає наша реконструктивна доба.

Нарешті, як же реагувала на «Тинду» наша столична преса .Після всього наведеного, зайвим буде наводити тут всі рецензії, що їх було надруковано в Харкові про «Тинду». Досить буде зазначити про найхарактерніші з них.

Журнал «Критика» № 3 за 1931 р. в рецензії Підгайного пише:

«Дм. Гордієнко в романі «Тинда» трактує явища сучасности не з погляду пролетарського письменника, а з погляду дрібного буржуа. Аналіза роману доводить, що в ньому «форма» й «зміст» чудово «гармонують»; низький ідейний рівень його конкретизується в адекватно низькому художньому оформленні».

Для повноти враження про самий твір, а також для того, щоб мати уяву про те, як сам автор реагував на вказані йому хиби його твору—ми дозволимо собі навести тут такий факт: в № 11-12 журнала «Читач Рецензент» за 30 рік було вміщено листа робітників: шкіряників, металістів, каркаників та бібліотекарів м. Одеси, в якому авторові закидали майже про всі зазначені вище хиби. Дм. Гордієнко, бачучи обґрунтованість всіх хиб свого твору, що на них указала йому робітнича критика, він замість того, щоб по-більшовицькому визнати свої помилки, замість того, щоб прийняти на увагу зазначені хиби й можливо виправити твір,—намагається виправдатись, він бачите, не ставив собі за мету показати в творі два полюси технічної інтеліґенції, чужу й нашу радянську, а тільки один полюс і саме контр-революційно-шкідницький; він, бачите, не ставив собі за мету писати універсальний (?!) роман, а взяв лише маленький шматок шкідницької роботи. Також він, бачите, не збирався показувати цих «фахівців» на соціялістичному будівництві, бо ж цілком зрозуміло, що шкідники соціялістичному будівництву лише шкодять, становлять опір. Такими, майже, «арґументами» виправдується і всі інші хиби роману.

Може справді помилився не письменник Дмитро Гордієнко, а може помилились робітники Сталіного, Луганського, Одеси, може помилився журнал марксівської критики і взагалі вся радянська преса. Може ви й праві, товаришу, Гордієнко, але радянський читач вас не зрозумів й не зрозуміє, аж доки не побачите в шахтаря що небудь кращого, крім пахощів «землі, махорки й поту».

Такі «якості» шахтаря можуть кидатися у вічі людині, що лише проходить спостерігачем повз шахту. Треба, товаришу Гордієнко, придивитись ближче, що це не «темна, неактивна маса», а що це,—віддані робітничій справі, активні будівники соціялізму.

Коли 1930 року вийшов роман «Тинда», про нього багато заговорили; романом «Тинда» зацікавились, попит на роман «Тинда» від дрібно-буржуазного читача, міщанина, що «хапає» ідеологічно «невитримане» заборонене, значно збільшився, а це значить: видавництво, не зівай.

Хіба для ЛІМ'у важно, як про «Тинду» заговорили,—може це шкідливий твір, який треба вилучити з книгарень,—це не важно, видавництва це не торкається, не заважайте видавництву задовольняти попит на «потрібну» літературу. От з яких міркувань виходячи, видавництво «Література й Мистецтво» перевидало роман Дмитра Гордієнка «Тинда» в кількості 8.000 прим. Других міркувань не було й бути не могло. Здається, що журнал «Критика» й інші літ.-критичні органи—думку яких про «Тинду» ми вище наводили,—видає також «Література й Мистецтво». Це що? Своєрідна самокритика?

Отже ми дозволимо собі нагадати видавництву таке: або видавництву доведеться бути послідовним до кінця й задовольнити, можливо, попит ще де на що—читачі у нас завжди знайдуться, або попросимо видавництво відповісти нам на запитання: хто дозволив видавництву знущатися з громадської думки й видавати знову книжку один раз засуджену від тієї ж громадської думки. Ми вважаємо, що відповідні організації допоможуть нам в цій справі й примусять видавництво дати нам на наше запитання чітку відповідь.

Ми закликаємо всі робітничо-рецензентські і читацькі гуртки, активніше мобілізуватися на боротьбу проти подібної політики перевидань, примусити радянські видавництва рахуватися з думкою пролетаріяту на 14-му році Жовтневої революції. Ми вимагаємо, так саме прізвища того редактора, що можливо з його «щирої» роботи має губити авторитет цінна радянська установа.

Ми, так саме, звертаємо увагу на це фракції федерації письменників, членом якої є член партії письменник Дм. Гордієнко, який замість визнання своїх помилок, затушковує їх і з лицарською готовністю спішить задовольнити читацький попит міщанства.

Художньо відтворити ліквідацію знеособленої на виробництві не можна, працюючи за методою художньої знеособленої.

(З відозви секретаріяту РАПП від 12-VIII)

СЕРЕД КНИЖОК ТА ЖУРНАЛІВ

ЛІНІЄЮ КАТАСТРОФИ

Микола Бажан. „Сборник стихов", серия ГИЗ'о „Творчество народов СССР". 1930 год. Перевод с украинского под общей редакцией Эд. Багрицкого. Стр. 79 цена 75 коп.

Велике загострення клясової боротьби, що характеризує період соціялістичної реконструкції, позначилося не лише на економічних ділянках будованого соціялізму, а й на ідеологічному його фронті і зокрема на ділянці літератури. Оскаженілий клясовий ворог не проминув використати і цю форму клясової боротьби, щоб пошкодити успішному ходові будови фундаменту соціялістичної економіки, щоб пошкодити викорчовуванню капіталістичних елементів у країні—ліквідації куркульні як кляси на базі суцільної колективізації.

Але й тут, як і скрізь, його ставку було розгромлено (СВУ, Білоруський націонал-демократизм і інші націонал-демократичні буржуазні течії в республіках Радянського Союзу). Проте це ніяк не свідчить ,що ми вже можемо дозволити собі заспокоєння на цій ділянці. Навпаки, саме на цьому фронті клясовий ворог, вмираючи, робить спроби завдати нам шкоди. Досить згадати для ілюстрації такі факти як вихід переверзіянської збірки «Сучасна-українська проза», цілковиту апологетику, в певній ланці критики, буржуазно-куркульських письменників Косинки та Підмогильного, вихід роману «Чотири шаблі» Ю. Яновського, вміщення в журналі «Життя і революція» підчас процесу СВУ «Невеличкої драми» В. Підмогильного, що є посуті «Робітні сили» № 2, тощо.

З другого боку, ми, безперечно, маємо досягнення в боротьбі проти цього фронту, досягнення на шляху боротьби пролетарської літератури за здійснення своєї ідейної і творчої гегемонії. Ми маємо значні досягнення по лінії консолідації в основній ВОАППівський пролетарській організації ВУСПП,—головної маси пролетарських письменницьких сил, диференціяцію попутницьких елементів та перехід кращої їх частини до лав пролетарської літератури; значна частина з колишніх покутників ще не встигла цілковито перебудуватись, але виявляє певне зрушення і потужно наближається в своїй творчості до пролетарської літератури, інша частина повернула праворуч і очевидно знайде свою опору в фронті буржуазії. Не можна не відзначити, як значне досягнення в розвитку української пролетарської літератури, міжнародньої конференції революційних письменників в Харкові.

Одвертий виступ певної групи буржуазних літераторів, як контрвиступ на соціялістичний наступ, перехід інших груп на ідеологічні позиції ворога, що ліквідують, в країні будованого соціялізму, згаданий процес консолідації сил пролетарської літератури, диференціяція попутництва,—все це накрес-

лює і встановлює нове розташування клясових сил на літературному ідеологічному фронті. Кожний письменник, що працює в межах радянської України і цілого Союзу рад, безперечно посідає конкретне місце в якомусь з клясових таборів і ця клясова диференціяція безперечно позначається на визначенні місця кожного письменника. Зрозуміло, що не проминув цієї диференціяції і поет Микола Бажан, якого частина критики досі вважала за такого попутника, що ось-ось, мовляв, без 5 хвилин пролетарський поет, а були й такі, що проголошували творчий метод М. Бажана за досконалу методу і нову поетичну культуру пролетаріяту (Я. Савченко, В. Юренець і інші). Стикнувшись з фактом видання Бажанових поезій в серії «Творчество народов СССР»—ми хочемо в кількох тезах руба поставити питання про ідейний шлях творчости цього поета, який стоїть перед серйозною небезпекою скочування до буржуазно-націоналістичного табору в поезії.

Останній етап його творчости це велика поема «Сліпці», що, в деякий мірі, ставить точки над «І» і визначає, до якого ідеологічного фронту підходить у своїй поезії М. Бажан. Ця поема «Сліпці», що перший розділ її друковано в «Житті революції» за 1930 рік, багато дає до зрозуміння психо-ідеологічних устремлінь поета. Правда видрукована частина ще не є цілий твір і ми не можемо сказати до кінця, що то за ідеологія, яку відтворює М. Бажан, але і ця частина ясно показує, яку проблему ставить автор, як її трактує і розв'язує. Час, що його відтворює М. Бажан є середневіччя України. Сліпецька громада, що її відтворено в цій історичній поемі, є певна культурна (читай козацько-буржуазна) громадськість старої України. Так, як автор трактує цю громадськість, вона нічим не відрізняється від громадськости І. Котляревського в «Енеїді», що тільки цікавиться проблемами їжі, питва і жіноцтва. Але Бажан це малює з такою силою експресії, щоб викликавши велику силу огиди читача і розпотрошивши те суспільство, заперечити його і вказати шлях до «нового суспільства». Нове ж суспільство мають складати сильні мужні індивідуальності, що витворюватимуться в процесі боротьби зі старим суспільством. Показати процес народження оцих клітин суспільства, «мужніх індивідуальностей»—оце й ставить основну проблему поеми.

Герой її—юнак. Спершу поводатор сліпецької громади, він далі зневірюється в сліпецькому «оченаші», цебто зневірюється в сліпецьких законах рабства й покори інонаціональному панству і починає вірити в свою силу бути за проводиря смердо-хлопо-храпаківської нації, так він хоче полум'ям свого серця і гніву запалити її (націю) вогнем свідомости, що доведе громаду до «мужности» і до «дверей» у «нове життя».

Що це за «нове життя»,—в першому розділі не показано, але його можна дещо з'ясувати на тлі інших творів М. Бажана, тих творів, де він зачіпав дещо ці питання і відтворював його, як життя самостійної громади, не залежної від інших національностей.

Заперечення сліпецького світу старої України автор робить тому, що цей світ був світом рабської покори панству сильніших націй і не був самостійний і владний на рівні з цими націями. Ось цей мотив поет розробляє вже давненько. Зустрічаємо його ми ще в творі «Брама» (1928 рік), де дано досить виразне «заперечення Гетьманщини» як суспільства гультяїв з рабською покорою, які знали лише обжорство, пияцтво, розпусту; будували

церкви та собори з брамами, що були лише жалюгідною пародією на брами державців інших націй, які, мовляв, можуть пишатися своєю могутністю бо крізь їхні брами йшов шлях побідних завоювань і тим шляхом вони могли щедро пускати бранців з подоланих держав.

Зрозуміло, що таке «заперечення» є по суті не заперечення старого світу, а одверта проповідь войовничого націоналізму, який зовсім не стоїть в суперечності з тим запереченням «романтики блакитного туману», що його дав Бажан у статті «Одягніть окуляри» ще року 1927-го. (Бумеранг).

І зрозуміло, що таке «заперечення» є абсолютно протилежне тому справжньому запереченню старого світу України з його експлуатацією і рабством, з його клясовим розташованням сил, і з його націоналістичною войовничістю, яке дає марксизм-ленінізм.

Твір «Брама» ввійшов до рецензованої збірки, але перекладач і редактор Е. Багрицький переклав так, що сенс войовничо-націоналістичного умотивовання—«заперечення» гетьманської культури затерся.

Ось як в украпнському оригіналі:

«І той акант—не лавр
на голові державця,
І брами щедрої ніхто
не розчиняв,
щоб бранців пропустить
з подоланих держав,
бо шлях побід крізь браму
не прослався».

А ось як в перекладі:

«И тот акант—не лавр
на голове владыки,
Их щедрых врат никто не
распахнул
Чтоб пленников пустить».

Звичайно в перекладі це мотивування передано, але не маючи того підкреслення що в оригіналі, воно не дає змоги читачеві перекладу зрозуміти так цей мотив, як його подав автор.

Одначе і це ще не дає змоги цілком зрозуміти творчі устремління Бажана, бо їх ще треба розглядати на тлі і в зв'язку з тим комплексом клясової боротьби, що був в час написання цього твору, що особливо виявився в наслідок активізації буржуазно-націоналістичних елементів нашої країни. Не один Бажан виступав з такою ідеологією і трактуванням у своїй творчості. Ми маємо на увазі ще творчість Ю. Яновського, напрямок якого дещо паралельний напрямкові М. Бажана. Вони обидва на початку своєї творчости виявили однобічне споживче ставлення до революції, вважаючи, що суб'єкт революції пролетаріят, лише мститься своїм гнобителям, а не усвідомлює своєї великої історичної ролі, як будівника нового соціялістичного суспільства. В другому періоді творчости цих письменників виявляється визначення нашої доби, як доби пролетаріяту, але де організаційну ролю віддається інтеліґенції, що її представників, як окремих індивідуаль-

ностей, вони починають культивувати. З такого ж розуміння виходить у них теза про проблему культурної революції, яку вони трактують, як проблему національно-культурного відродження, що є не лише формою, а і змістом національна, цебто соціяльне спрямовання є буржуазно націоналістичне.

Така ідея лежить в основі романа «Майстер корабля» Ю. Яновського, що датовано роком 1927—28. А Бажан у вірші «Нічний рейс» з досить прозорою присвятою Ю. Я. цілком приєднується і схвалює образ корабля як синтетичний образ визначеної від нього культури відроджуваної України. «Нічний рейс»—це гімн, повний романтичної патетики на адресу будованого фреґата та його капітана, його мужніх мандрівок, що крізь шторм ночі і тьму дійдуть до «світлого» дня.

Ось як поет закінчує цей вірш:

Руби же канаты, срывайся с причала.
Нет, не в чернильницах фрегат
 встречают шквалы.
Ты ль, воин мужественный наш,
В часы смертельного аврала
И компасу
И сердцу
От курса уклониться дашь!

Нарешті, можемо ще згадати «Розмову сердець». М. Бажана і вже дещо стане зрозумілим ставлення поета до нашої дійсности. В цій речі Бажан виявив ставлення до нашої дійсности негативне. Виявлено заперечення цієї дійсности.

Поет змалював українського інтеліґента (читай націоналістичного) який замикається, глухої ночі, в трьохсажневу келію великого будинку, як в труну, щоб знайти там «заспокоєння від руського духу». Але він не запакувався в цій труні, цей дух в особі Достоєвського і тут не дає йому спокою. І інтеліґент висловлює свій бурхливий процес, зафарблений досить таки революційною фразеологією.

Відчуваючи ідеологічну небезпеку від такого трактування дійсности, яке подає автор у «Розмові сердець», він у післяслові звертається до читача з проханням пробачити його. Ось це звертання:

«Читальнику. Вельмишановний мій.
Невже, насправді, це лише цинічна містика
Розхристана без фігового листика.
Симптом моїх психостеній».

Насправді ж це звертання є лише маскування, і по суті лише підкреслює авторове заперечення нашої дійсности.

«О ні, бо я не гірш од вас.
Сам знаю твердо аж на диво,
Що бачить привиди в наш час,—
Невитримано і шкідливо.
Тому—це так собі, чи правда, чи прийом.
Бо вчити тут когось я не бажаю зовсім:
Адже—не йти ж на тебе напролом».

Отже, коли Бажан, ще року 1927 у вірші «Моєму другові» характеризував творчість поета запечатаного в келії, як творчість пройняту «боже-

вільним пульсом агонії в химерних вивертах пера», то, в міру активізації ворожих нашому будівництву елементів, року 1928 в «Розмові сердець» він уже не ховається з тим, що це за «агонія» і досить одверто її висловлює.

Якщо такий поет своєю істотою і соціяльною суттю є дрібно-буржуазни інтеліґент, то ідеологічні позиції, що в них він виявляє свої ставлення до дійсности є позиції буржуазно-націоналістичні.

Така лінія творчого шляху М. Бажана на нашу думку остільки посилюється й активізується, що визначає основний ідеологічний тонус цілої творчости не як лінію подвійности, що за доби соціялістичної реконструкції неминуче повинна впертись в точку кризи, а як лінію досить одверту і не кризою тут пахне, а цілковитою катастрофою.

Ми не виключаємо ще можливости наближення поета Бажана до пролетаріяту. Така можливсіть не виключається, бо величний хід будівництва соціялізму не тільки винищує ворожі елементи, а й спричинюється до перебудови багатьох із них і до використання їх кращих частин для дальшої боротьби проти капіталістичного світу.

Припускаючи таку можливість щодо Бажана, ми виходимо з тих міркувань, що він не є поодиноке явище. Ми маємо на увазі згаданих вище критиків, які замість вчасно виявити цю шкідливість і згубність Бажанової лінії, спокійнісенько кваліфікували її як лінію певного крокування до пролетарської літератури, співаючи поетові дитирамбні пісні і цим одводили очі пролетарської літератури від шкідливих тенденцій творчої лінії М. Бажана. Не ставить винятку і Юринцева передмова до рецензованої збірки. Визнавши поему «Гофманова ніч» за найкращу в Бажановій творчості і за унікум в українській сучасній літературі, тов. Юринець подає її, як важливий факт для марксистської аналізи психології творчости і зовсім не зупиняється на її оцінці, тим часом як поет в цій речі дає одвертий виклик нашій добі. І як він не ховається за своїх героїв, він переливає в них частки свого я. Це визнає навіть сам Юринець. Малюючи поета Гофмана, що почуває своє серце на ланцюгу, сучасної йому німецької дійсности з якого ланцюга, це серце сердито рветься,—Бажан, заперечуючи ту німецьку дійсність, заперечує і нашу дійсність, ототожнюючи становище Гофмана, як поета зі становищем поета в країні більшовиків. Це не припущення, а цілком логічний висновок і дуже сходиться із тим трактуванням становища поета, що ми його з'ясували раніше в аналізі поеми «Розмова сердець». Усім прихильникам такої філософії, про поетів і дійсність, як її витворює Бажан у «Гофманові ночі», треба не забувати абеткової істини. Коли не почуваєш себе з клясою, частинкою кляси, що стала проти цілого капіталістичного світу, і будує соціялізм, то інакше і не можеш почувати, як на ланцюзі. І скарги тут по суті ні дочого. Це закон клясової боротьби.

Чи слід після цього всього, що ми з'ясували, вводити творчість цих письменників до скарбниці творчости народів СРСР.

Звичайно ні. Бо ж творчість такого письменника виявляє активізацію ворожих будівництву соціялізму елементів і зовсім не характеризує розквіту української пролетарської культури соціялістичної змістом і національної формою. А здається останні завдання і має виконувати бібліотека народів СРСР.

Творчість М. Бажана є чужий елемент у скарбниці творчости народів Союзу рад, бо маршрут бажанової творчости, як це визначив А. Селівановський у статті «Кризис двойственности» (Літературна газета № 16, 24 марта 1931 года), є протилежний рухові соціялістичної революції, хоч, правда, як це визнає і Селівановський і ствердили ми, ще не закриті шлаґбавми для зближення поета Бажана з пролетаріятом.

Редбриґада: Ів. Юрченко
Ів. Ткаченко
Л. Чернець

К. ГОРДІЄНКО—„Повість про комуну" Лім. 1930.

Цей твір належить до тієї невеличкої частини творів, що ми їх маємо сьогодні в радянській літературі,—про радянське село, яке перебудовується на нових засадах, на форми колективної праці. Отже й вимоги до такого твору треба ставити такі, щоб він як найяскравіше змалював нам той великий процес перетворення технічно відсталого села на село з колективними формами праці, з новою технікою та новим побутом.

Автор описує життя однієї комуни в с. Новопіллі на Житомірщині, яка організувалась здебільшого з наймитів сусіднього села Славенщини.

Важкі, нелюдські умови праці в глитая Севрюка примусили наймитів втекти од нього й шукати чогось кращого. В паркомі їм порадили зорганізувати комуну. Спочатку в комуні було дуже важко, приміщення не було, довелось збудувати барак з дощок. Це викликало насмішки у селян—«В яких палацах живуть. Комуна і есть». З великими труднощами довелось наділяти землю комуні через куркульський опір. І не зважаючи на це комуна поступово спиналась на ноги. Зібрали перший врожай, купили трактора, збудували будинок. Хуторяни вже інакше дивляться на комуну—комунівський трактор і молотарка обслуговує не лише комуну, але й усіх селян.

З комунівських свиней дивуються, господарство комуни стає зразкове. А найголовніше—в комуні вже не чути скарг на погане життя та загроз вийти з комуни.

Перша хиба твору є його форма. Кожен розділ у книжці це—окреме оповідання одного з комунарів про ту ж комуну. Так ці розділи, оскільки мова мовиться про одну лише комуну—дуже подібні, і взагалі справляють враження якогось анкетного допиту з питаннями. «Що ти робив раніш до вступу в комуну? Як ти потрапив до комуни? Твоя думка про комуну? Хиби комуни? Досягнення комуни? Що ти пропонуєш» і т. інш.

Водночас автор у жодному розділі не дає повної уяви про всю комуну, а кожний мент з життя комуни висвітлює потроху в кожному розділі. Отже цілком природньо, що в читача замість повного враження залишаються лише шматки від розпорошеного цілого. Тут можна навести багато прикладів, що повторюються майже в кожному розділі.

Догляд за дітьми, дитячі ясла—це питання, що стосується до кожної комунарки, але це зовсім не означає, що кожного разу, коли комунарка розповідає про комуну, їй треба вкласти в уста фрази про необхідність громадського догляду за дітьми. Наведемо приклад.

Ладька:—«Вже три роки моїй дитині, вже друге є, тепер і я розказую людям, яка колись сама була. Ідеш куди—безпечна за дітей: нагодують, доглянуть... Тай діти краще в яслах бавляться... Краще за книжкою побуду—якусь користь матиму».

Комунарка Атаска:—«Селяне прийдуть здаля — не намилуються на дітей наших... Рум'яні, веселі діти. Дитдом який спорудили. Біленькі столики, ліжка. Завжди малюють щось, будують, на магдалінах бренчать».

Комунарка Антонина:—«Бачили, як їх доглядають, годують. Діти чисті, вмиті, здорові, нагодовані, веселі. Тоді й комуна мені мила стала. Пошили їм теплий одяг, валянки, галоші».

Так само про трактор, молотарку, тощо автор переказує по декілька разів. Набагато краще було б впсвітлити якийсь певний момент разом, хоч би і в цілому розділі.

Друга основна серйозна хиба твору—не подано, яку ролю відогравала в роботі й житті цієї комуни партія й комсомол. Єдина партійна постать у творі—це Бурлак—і той не член комуни (та й то партійність Бурлака—це наше припущення, бо у творі прямо про це не сказано). Невже серед членів комуни—яка складалась виключно майже з наймитів—не було жадного партійця або комсомольця? Навіть більше: з твору не видно, щоб у селі був хоч який небудь осередок, не видно, щоб комуна мала навколо себе якусь громадскість. Адже про досягнення комуни селяни мають дізнатись не лише з того, що вони самі бачили, бувши там випадково.

«Оце думаємо, саме змагатись з іншими комунами на краще господарювання». Це фраза на думку автора має відбити в творі соцзмагання й ударництво. Нам здається, що це менш, ніж замало.

Проте, поруч з відзначеними тут хибами твір має дещо й позитивне. Дуже добре змальовано в творі боротьбу куркуля Севрюка проти комуни й ту організовану відсіч, що він її дістав від комуни. Бачучи, що комуна становитиме на селі певну силу, він намагається підлизатись до комуни. На урочистому мітинґу, присвяченому закладинам комуни, куркуль Севрюк робить красивий жест:

«Дарую на все хазяйство комуни тридцять шість соснових брусків по дев'ять аршин».

Але комунар Павло не розгубився й відповів йому:

«Нам куркульських дарунків не треба, ми не відмовляємось від братської допомоги наших друзів, а з ворогів, коли треба буде, ми самі знаємо, що взяти».

Машина є невід'ємна частина усуспільненого господарства, і комунар це добре усвідомив.

«Ось був наймитом, а тепер тракторист. Знаю машину. Керую. Куди хоч повертаю. Землю краю. Залізна сила. Вози ідуть, біля дороги спиняються. Де ж пак, учений чоловік, уміє машиною правити... Уже я перший тракторист у комуні, навчаю інших комунарів трактором робити».

Селяни, бачучи перевагу комуни, вже не звертаються за допомогою до глитая. Так селяни Шпундра каже Севрюкові:

«Я на твоїй молотарці з десяти кіп набив п'ятьдесят пудів, а Лаврін таке саме жито збив на комунальній молотарці—шістдесят пудів. Ось і кажу».

Щодо окремих типів у творі, то треба зазначити що Павло—як одна з основних постатей твору не створює враження людини енергійної, яка справді може дати багато цінного. Так, поки він був наймитом—не дивлячись на знущання Севрюка—мовчав, але обрали його до Всеробітземлісу і він одразу посміливішав і вже сам ходив складати умови на наймитів до Севрюка. Адже він і раніш знав закони, але чомусь мовчав.

Дуже добре змалював автор перевагу спільного обробітку землі, перевагу машини над конем, і взагалі перевагу колективної праці над працею індивідуальною. В цьому полягає одна з причин, що книжка на сьогодні має значну соціяльну вартість.

Гр. Михайлович.

„ТАМ, ДЕ ПОЧИНАЛАСЯ ПОЛЬЩА“—роман М. Даніеля. „Романи й повісті“. В-во „Укр. робітник“—20000. 1930 р.

Сучасна пролетлітература вирівнює прогалину «минулого», поряд із сучасними, новими, свіжими творами реконструктивної доби, подає такі ж твори з днів минулого і в них відтворює як темний забитий селянин, кустар, салдат, робітник з глухих далеких закутків країни, перетворюються на стійких бійців, революціонерів, комуністів, що весь свій запал і завзяття віддають справі робітничої кляси,—пролетарській революції. Роман М. Даніеля, члена євсекції ВУСПП'у—саме й належить до таких творів.

Зміст: М. Вільно під чоботом німецьких окупантів. З ініціятиви Юліса Шмулевіча — самовідданого єврейського хлопця — організовується Робітнича рада, яка стає центром і штабом готування до збройного повстання. З міста виходять німці, але на їх місце прийшли білополяки, які оточи-

ли раду, запропонувавши їй в три дні здатись зі зброєю. Автор яскраво змальовує самоохорону ради, психоідеологію робітників, членів ради, відтворює боротьбу ради за те, як «забрати до своїх рук владу», «продержатись хоч ніч... 6 годин... хвилину»—чекаючи на допомогу від робітничих загонів. В раді вже немає хліба і набоїв, за 30 кроків—польські патрулі. Загони німецького салдата Фрідріха Наймана, що намагавсь прийти на допомогу раді—було розбито. До ради—дощем кулі, але звідти немає чим відповідати і в самий критичний момент—найменше стійка частина—полонені російські селяни—зраджують раді, бо:

> «Це не наше місто... Ми тут тільки подорожні, та й годі... не ми утворювали раду й не для нас її утворено.... Вдома земля, треба ділити, а жінка й діти мені дорожчі за вашу раду...».

Селяни здаються, частину їх білополяки вбивають. У раді п'ять осіб: Юліс, Людвіг, Станіслав, Янкель та Хаїм. Польські легіонери за кілька кроків. В цей час з Росії пробивається на допомогу раді—робітничий загін, але він... спізнився на 4 години. Більшовики-ж живими не здаються до рук катам.

> «Юліс намагався щось сказати, але слова застряли в пересохлому роті. Тоді він міцно обняв Людвіга, поцілував і пішов геть, немов боявся, що не стримається і розридається. Тонкі губи почали йому кривитися і всі побачили, як він наче щось проковтнувши—випростався й підвів до скроні чорну цівку нагана.
>
> — Товариші, співайте! Буде легше! (89 ст.).

Так кінчили життя п'ять віленських комунарів, чиї імена червоними літерами записано в Істпарті. Прибулий загін Ганни Богданович—(до речі коханої Людвіга) із жалем й лютттю до білополяків—ховає радян.

Але швидко «цивілізовані», за наказом самого маршала викопують трупи похованих й вивозять до радянського кордону.

Роман М. Даніеля—це картина героїчної боротьби революційного пролетаріяту, кращих його синів за владу рад. Автор показав ідеологію і психологію кляс та прошарків у революції, їхнє диференціювання, що особливо виявляється перед загостреними клясовими боями, перед визвольною перемогою. Яскраво подано організатора й ватажка ради — Юліса, що проходить із радою—центральною постаттю крізь увесь роман; інтелігента завжди спокійного впевненого—Людвіга, що прийшов до пролетарської революції від батька поміщика, спаливши в 1905 р. його маєток; старого досвідченого друкаря Станіслава, який «не складає своїми пальцями статті, коли вона меншовицька, що від плутаних анархічних ідей прийшов до революції—Янкеля Марата; Ганну Богданович, Зяму Сайбеля і т. ін. Всі вони живі, сміливі, сильні, говорять мовою революції і кличуть до неї маси. М. Даніель влучно характеризує й місцевих меншовиків, які в трагічний момент ради—дискутували в себе про диктатуру та демократизм, а під час похорон—теж «оплакували» промовами та обіцянками комунарів.

Вдало змальовані полонені селяни з їхнім неспокоєм за сім'ї, господарства, землю, з їхньою дрібновласницькою ідеологією. Лише один—найбідніший з них—селюк Афанас'єв осміює ідеї своїх земляків, пристає до п'ятірки і гине на барикадах ради.

Проте, це не виключає й хиб, що є в творі й ряснiють дуже часто. Наприклад, автор не подав причин й зумовлень організації самої ради, що до того робив віленський пролетаріят (його мало показано). Чому рада не була зв'язана з ним,—що останній врешті не спромігся підтримати її.

Автор бере вузьке місце, організацію Юлісом Шмулевичем ради й через деякий час її загибіль. Правда, цей епізод він «розшифровує», поширює рямці, але лише не більше. Варто було б узяти ширше полотно й досконаліше показати реврух до ради, в час її існування та після. Тоді б це була справжня епопея боротьби—роман.

Загадково—чому син робітника—гружчик Янкель Марат, що в 10 років залишив уже школу—став анархістом й навіть створив свої абстрактні, нічим не обґрунтовані теорії. Адже ж на виховання цього «анархіста» треба було б, щоб щось «впливало».

Селяни—всі надто вже реакційно настроєні. Хіба з сорока чоловіка лише один Афанасьєв міг пристати до комунарів? Адже там мусила бути сильніша, ніж це подав автор—диференціяція, коли додати ще й те, що вони «пройшли вогонь і воду», відчули на своїх плечах панські нагаї, та були в раді ввесь час з Юлісом.

Мусило бути багато деяких непорозу-

мінь. Але коли взяти до уваги, що поряд з художнім виображенням автор намагався подати історичну подію (мала місце в м. Вільно), то припущені ним вади й огріхи будуть меньшими.

Заслуга авторова в тому, що він не пасивний спостерігач, як це ми багато маємо, не кіномеханік, що пускає свою стрічку, а органічно вростає в розвиток дії, до кінця. Показує й будує. Він не обожнює й не романтизує своїх героїв. Ні, вони реальні, й виростають в уяві читача живі, міцні, стоять на своєму місці на тлі щоденних історичних подій. Мова художня, переконлива, вдалі порівняння.

Даніель справився з своїм завданням—укласти в художні рямці, непозбавлені майстерности, художнього змальовування, але без зайвого прикрашення чи ідеалізування—історичну подію і в ній інтернаціональні постаті герої: українці, росіяни, евреї, білоруси, поляки, німці і т. ін.

Ось як автор подає виключно критичні й напружені менти, числені події в червоноармійському загоні, що рветься на допомогу раді:

> «Ганнуся зрозуміла, що в кожного з них є в глибині заховане розірване кохання до залишеної жінки, нареченої, дітей. І ніхто тут не забуде про це. Ганнуся зібрала всі сили в сухім наказі.
>
> — Червоноармійці, по конях (83 ст.).

Міцна конструкція мови автора справляє сильне враження на читача. Зайвий, на нашу думку, ліричний вступ, прикрашений романтикою. Можна було б обійтися без нього або подати так, як це зробив автор на протязі всього твору.

Єдиний, невиправданий на нашу думку—ідеологічно-романтичний (тут не обійшлось без ідеалізації.—МБ) образ:

> «Шість червоних кораблів (труни—М. Б.) пливуть у сонці до далеких безкраїх берегів...

Невідомо, чому саме вони пливуть й до яких це «безкраїх берегів». Недостатня ідеологічна й художня мотивація образу.

В загальному, роман, хоч не дуже широкого, але мистецько-обробленого, художнього полотна, є цінним твором, особливо для молоді, бо вчить на прикладах історії минулих революційних боїв, як жити й боротись, щоб перемогти.

М. Базилівський.

Боротьба за конкретну критику, є невідкладне завдання всіх літературно-рецензентських гуртків, всієї марксистської критики.

НОВІ КНИЖКИ

АНОТАЦІЇ СЕКТОРУ ІДЕОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ

МІЦІШВІЛІ МИКОЛО. Лютий. Література і Мистецтво". Масова художня бібліотека". 1930. 54 с. 12 коп.

Лютий 1920 р.—це для Грузії дата, коли рішучим натиском пролетаріяту розбито й викинуто геть за море дрібно-буржуазний уряд—меншовиків і Грузія стала радянською. Про ці події й розповідає грузинський письменник М. Міцішвілі, подаючи їх крізь призму сприймання грузинського обивателя, що політичних сталих переконань не має й лише дрижить за свою шкуру. Радянська влада—в такому аспекті—з'являється звідкілясь зовні, не видко ролі грузинського робітництва й сільської бідноти. Втім твір (скорочення з великого роману) для українського читача надзвичайно цікавий, бо не тільки знайомить з творчістю одного з сучасних письменників Грузії, а й з певною сторінкою з історії Жовтневої революції в одній з республік нашого Союзу.

Передмова дає відомості про автора, характеризуючи його, як одного з найближчих до пролетаріяту попутників. Книжку варто прочитати кожному читачеві з середньою підготовкою.

АВРАС А., УТКІС В., ШМАТЬКО П. Алтин-Тау (Золоті гори). „Молодий „Більшовик". (Бібліотека Туриста). 1931. 87 с. 35 к.

Влітку 1930 року група комсомольців робфаківців зробила цікаву екскурсію на Алтай. Свої спостереження і враження від цієї мандрівки робфаківська молодь подає в цьому нарисі.

Нічого не прикрашуючи, не вигадуючи туристи-робфаківці розповідають про маловідомий нам Алтай, про його багатства, природу й місцеву людність. Чималу увагу віддають автори показу соціялістичного будівництва в автономній Ойратії. Старий, пригнічений царатом і баями Алтай відмирає народжується новий соціялістичний з новою культурою і побутом. Радянська влада широко розгорнула серед народів Алтаю будівництво нових колгоспів та комун, шкіл і т. інш.

Робітнича молодь, що повинна знати всі кутки нашого великого Радянського Союзу — основний читач що його матиме книжка.

СТОЯНОВИЧ, А. Вугіль кличе. Український робітник". (Бібліотека комсомольського досвіду). 1931. 52 с. 15 к.

Автор книжки—робітник, комсомолець у формі нарису передає свій досвід боротьби за вугілля.

Нарис цей цікавий і цінний ще й тим, що тут говориться про комсомольців, що їх було мобілізовано ЦК ВЛКСМ для роботи в копальнях підмосковного вугільного басейну.

Організація комсомольської комуни, ударництво, ентузіязм молоді, ліквідація неполадок, боротьба з прогулами, дезертирством і шкідництвом,—боротьба за вугіль і авторитет молоді серед старих шахтарів — ось коло питань, що їх освітлює автор.

СОКІЛ ВАСИЛЬ. Надри. „Література і Мистецтво". Масова художня бібліотека. 1931. 80 ст. 15 коп.

Оповідання молодого пролетарського письменника виображує героїчне відбудування, після громадянської війни, затопленої й зруйнованої шахти. Яскраво показано, як робітники власними руками, без належної технічної підготовки, без підтримки від спеців спромоглися відновити машини, вентиляцію, все, що потрібне для роботи в шахті. Героїзм пролетаріяту, що будує соціялізм підкреслюється вступним розділом